БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1983 йил 29 ИЮЛЬ № 31 (2719) ЖУМА

ПАРТИЯ СОЦИАЛИСТИК МАДАНИЯТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ҲАҚИДА ҚАЙҒУРМОҚДА, АДАБИЁТ ВА САНЪАТ АРБОБЛАРИНИНГ ДИҚҚАТ-ЭЪТИБОРИНИ ПАРТИЯВИЙЛИК ВА ХАЛҚЧИЛЛИК РУҲИ БИЛАН СУҒОРИЛГАН ЮКСАК БАДИИЙ АСАРЛАР ЯРАТИШГА ҚАРАТМОҚДА. У КЕНГ ОММАНИ МАДАНИЙ ҚУРИЛИШГА ФАОЛ ЖАЛБ ЭТМОҚДА, КИШИЛАРНИНГ ЛАЁҚАТЛАРИ ВА ИСТЕЪДОДЛАРИ НАМОЁН БЎЛИШИГА КЎМАКЛАШМОҚДА.

КПСС Марказий Комитетининг «РСДРП Иккинчи съездининг 80 йиллиги тўғрисида» деб чиқарган қароридан

РСДРП II СЪЕЗДИНИНГ 80 ЙИЛЛИГИ

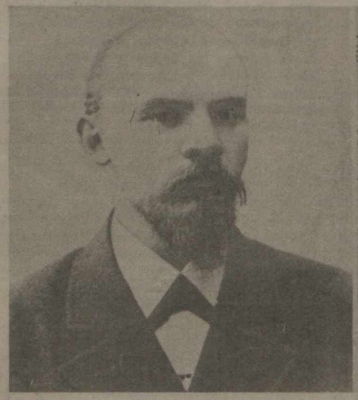

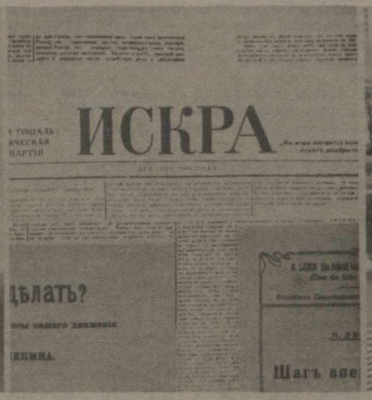

Назир САФАРОВ

УЛУҒ ТАРИХИЙ ВОҚЕА

РСДРП II съезди. Бу шундай улуғ санаки, ҳали тарих кўрмаган, билмаган мутлақо янги даврнинг муаззам биноси учун мустаҳкам пойдевор барпо этилди, бугунги кунда янги типдаги коммунистлар партияси «Давримизнинг ақл-идроки, шон-шарафи ва виждони» бўлиб қолди. Партиянинг барпо этилиши гениал мутафаккирлар К. Маркс билан Ф. Энгельс буюк ишининг издоши ва давомчиси улуғ В. И. Ленининг жуда катта назарий ва амалий фаолияти билан чамбарчас боғлиқдир.

Ҳар лаҳза — ой, йиллар эмас, соат, кунлар даҳшатли хавф-хатар ҳукмрон бўлиб турган бир даврда, биринчи бор революцион программа қабул қилган, программанинг минимум қисми бўйича: «Россия социал-демократия ишчи партияси чор самодержавиесини ағдаришни ва унинг ўрнига демократик республика барпо қилишни ўзининг энг яқин сиёсий вазифаси қилиб қўйиш», максимум қисми бўйича: «социал революциянинг зарур шарти пролетариат диктатурасидир, яъни пролетариатнинг эксплуататорлар томонидан кўрсатиладиган ҳар қандай қаршилигини бостиришга имкон берадиган сиёсий хокимиятни қўлга киритиш» — айтишгагина осон! Беҳад оғир, айни пайтда, буюк жасорат, қатъий қарор ва мардона ҳаракат эди бу!

Партия улуғвор мақсадни амалга ошириш учун ишчилар синфига суянди, пролетариатни курашга чорлади, пировард натижада сиёсий ҳокимиятни қўлга олишга даъват этди. Охир оқибат II съезд қабул қилган программа амалга оша бориб, Октябрь социалистик революцияси ғалаба қилди. Миллий чекланиш, миллий адоват барҳам топиб, халқлар дўстлиги вужудга келди, социалистик тузум барпо этилди, ички-ташқи душманларимиз социалистик тузум қудратидан зер-забар қилинди. «СССРда ривожланган социализм қурилиши, — дейилади КПСС Марказий Комитетининг «РСДРП II съездининг 80 йиллиги тўғрисида» деб чиқарган қарорида, — Коммунистик партия раҳбарлигида совет халқи бунёдкорлик фаолиятининг асосий якунидир».

Партиямиз ташкил этилиш даврини ўз газетаси «Искра»ни чоп этишдан бошлади. Бу Ленининг ғояси ва ташаббуси эди. Владимир Ильич Ленин ибораси билан айтганда, «Искра» умумрус яширин марксистик газетаси бўлиб хизмат қилди. В. И. Ленин ўзининг «Ҳаракатимизнинг муҳим вазифалари» деган мақоласида газетага «Газета коллектив пропагандист ва коллектив агитаторгина эмас, айни замонда коллектив ташкилотчи ҳамдир», деб таъриф берган эди. Бу йиллар ўтган сари ўз қудратли таъсирини намоён қилмоқда. Революциягача 98 процент аҳолиси саводсиз бўлган бизнинг республикамиз тараққиёти бугунга келиб, ҳар қандай тараққий этган капиталистик мамлакатдан ўзиб кетди. Бу муболаға эмас. Оламшумул ғалабаларимиз, партиямиз мақсадини халққа етказишда вақтли матбуотнинг роли нақадар кучли ва таъсирчан эканлигини кундалик ҳаёт, турмуш тарзимиз кўрсатиб турибди.

Партиямизнинг XXVI съезди, КПСС Марказий Комитетининг май, ноябрь (1982), июнь (1983) Пленумларининг қарорлари халқ хўжалигини юксалтириш, Озиқ-овқат программасини тезроқ амалга ошириш вазифаларини зарбдор масала қилиб қўйди. Бу улуғвор вазифаларни амалга оширишда яна матбуот ва матбуот ходимлари сафарбар этилдилар.

Коммунистик матбуотга хизмат қилиш — ёшлик чоғларимданоқ эзгу мақсадимга айланган эди. Тенгқур ҳамкасбларим сингари 60 йиллик ижодий фаолиятим даврида ҳамиша коммунистик эътиқодимга маҳкам туриб, халққа хизмат қилишни ўзимнинг муқаддас бурчим деб билдим. Буни, айниқса, кексайган чоғимда газетхон ва китобхонларимдан келаётган миннатдорчилик туйғуси сингдирилган мактублардан ҳам чуқур англаяпман.

Ривожланган социализм жамиятида, айниқса, кишиларнинг ғоявий етуклиги ҳал қилувчи масала эканлигини КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Юрий Владимирович Андропов докладларида зарурлардан зарур масала қилиб қўйилди. Бу бежиз эмас, албатта.

Меҳнатга коммунистик муносабат, деган ибора бор. Бунинг маъноси, аввало, ҳар бир совет гражданида коммунистик фазилатлар бўлиши керак. Булар — биринчи навбатда ғоявий сабоқ, меҳнатга онгли муносабат, давлат ва жамоат мулкини кўз қорачиғидек асраш ростгуйлик, виждонлилик ва ахлоқий поклик каби фазилатлардир.

Узоққа бормасдан ўз ҳаётимдан бир мисол келтирай. 1927 йил, Ленин чақириғи бошланган пайт. Менга кафолат беришга розилик берган коммунистлардан бири уч шартга жавоб беришимни айтди.

Биринчи шарт: Сенга кафолатнома ёзиб берадиган коммунистнинг ишончини оқлайсанми? Партиянинг қадр-қимматини ҳар қандай қимматбаҳо нарсадан юксак ва муқаддас тутиш қўлингдан келадими?

Иккинчи шарт: Партия манфаатини кўзлаб, аввало, шахсий манфаатингдан кеча оласанми? Партия мақсадини, пролетариат инқилобий ишини амалга оширмоқ учун курашда шахсий манфаатни йиғиштириб, ўз нафсингни тия олиш қўлингдан келадими?

Учинчи шарт: Шу иккала шартни бажараётган чоғингда ёки бирор ишчи батрак, деҳқоннинг бирор мушкулини осон қилиш зарур бўлиб қолган чоғда, шу одамдан қандай манфаат кўрар эканман, деган тушунча, шайтон васвасаси — таъмагирлик сингари жирканч пасткашликдан ўзингни тийиб, виждонингни пок сақлай олишга қодирмисан?

Бу 1918 йилдан партия аъзоси бўлган оддий бир батракнинг шартлари эди. Бу шартларни бажариш осон эмаслигини чуқур ўйлаб, хаёлга толиб, сўнг «Қўлимдан келади, кучим етади!» деб жавоб қилган эдим. Чунки, мен бу шартларни партиямизнинг II съезди қабул қилган Устав ва Программадан ўқиб, уқиб олган эдим. Мана шу тарихга 56 йил бўлибди. 56 йилдан бери улуғ Ленин партияси сафида туриб, шу шартларга амал қилиб келмоқдаман. Ҳамма вақт, ҳар қаерда, ҳар қандай шароитда ҳам партиянинг измидан чиққаним йўқ.

Халоллик, покиза виждонлик улуғ Ленин таълимотига, партия ишига садоқат, халқ хизматида бўлиш сингари олижаноб фазилатларга кимда ким эга бўлса, сўзи билан ишида тавофут бўлмаса, шундай одам халқ назаридан четда қолмас экан. Ундай одамга иззат-икромни халқнинг ўзи берар экан.

Тирик эканман, халқ хизматидаман.

1983 йил, 28 июль

ИНҚИЛОБ ДАРАКЧИСИ

Шу кунларда совет халқи, чет эллардаги коммунистик ва ишчи партиялари Россия Социал-демократик ишчилар партияси — РСДРП II съездининг 80 йиллигини тантанали равишда нишонламоқдалар. Шу муносабат билан мухбиримиз В. И. Ленин Марказий музейи Тошкент филиалининг директори, фалсафа фанлари доктори, профессор Ҳ. ВОҲИДОВдан музей ходимлари бу санани қандай кутиб олаётганлари ҳақида гапириб беришни сўради.

— Большевизм, — деган эди В. И. Ленин — сиёсий фикр оқими сифатида ва сиёсий партия сифатида 1903 йилдан буён мавжуд.

Худди шундай. В. И. Ленин раҳбарлигида ўтган РСДРПнинг II съездида большевиклар партиясига асос солинди. Съезд Россия ишчилар синфини, барча меҳнаткашларни чор самодержавиесини ағдариб ташлаб, пролетариат диктатурасини ўрнатишга даъват этди. Шу съездда большевикларнинг биринчи Программаси қабул қилинди. Коммунистларнинг ҳозирги авлоди, барча совет кишилари ана шу катта инқилобий воқеаларнинг бошида турган РСДРП II съезди руҳи билан тарбияландилар.

Бу съезд ўзига хос инқилоб даракчиси бўлди.

В. И. Ленин Марказий музейининг Тошкент филиали ходимлари РСДРП II съездининг 80 йиллигини муносиб кутиб олмоқдалар. Аввало, музей лекторлари томонидан жойларда илмий-оммабоп конференциялар ўтказилганлигини айтиб ўтиш керак. Айниқса, Э. Хўжаева, Х. Комилов, Т. Александрова, В. Дорогов каби лекторларимизнинг РСДРПнинг II съезди мавзуида ўқиган лекциялари тингловчиларда чуқур таассурот қолдирди.

Шунингдек, музей залларида РСДРП II съездига бағишланган алоҳида кўргазма ташкил этилди. Кўргазмага тарихий съездга оид кўплаб материаллар, ҳужжатлар, «Искра» газетасининг биринчи сони, В. И. Ленин асарлари, плакатлар қўйилган. Рассом И. Беловнинг «В. И. Ленин РСДРП II съездида» асаридан фоторепродукция ҳам намойиш этилмоқда.

Музейнинг учинчи зали «Марксистик партия учун» деб номланиб, РСДРП II съезди хусусида тўла тасаввур беради. Бу залга қўйилган материаллардан биринчи большевистик газета «Искра»нинг фаолияти ҳақида, съездни чақириш бўйича ташкилий комитет аъзолари, РСДРП II съездининг бюроси тўғрисида ва бошқа съездга тааллуқли воқеалар, кишилар ҳақида ахборот олиш мумкин. Характерлиси шундаки, «Марксистик партия учун» бўлимида доҳиймиз В. И. Ленининг съездни ташкил этиш, кун тартибидаги масалаларни муҳокама қилишдаги доҳиёна назариялари ва амалий фаолияти яққол кўзга ташланади. В. И. Ленин томонидан ташкил этилган «Искра» газетаси редакциясининг нашриёти уч йил мобайнида 56 китоб, брошюра ва прокламациялар нашр этганлиги, газетанинг РСДРП II съездигача чиққан 44 сонида 500 га яқин ишчи корреспонденциялари босилганлигининг ўзи пролетариат доҳийси В. И. Ленининг съезд чақириш борасида кўп иш қилганини кўрсатиб турибди. Чунки «Искра» газетасида босилиб чиққан мақолаларнинг жуда кўпчилиги В. И. Ленин қаламига мансуб эди. РСДРП II съездининг 80 йиллигига бағишлаб музейда ташкил этилган кўргазмани ва «Марксистик партия учун» залини кўрган киши бунга амин бўлади.

Албатта ана шу ҳужжатларни, барча материалларни бир жойга жамлаш, уларни ўзига хос бир тарзда намойиш этиш катта меҳнат талаб қилади. Музей ходимлари Ленин васиятларини, Коммунистик партия кўрсатмаларини халққа етказишда бундан буён ҳам ҳормай-толмай меҳнат қилверадилар.

Суратларда: музей залларида.

С. МАҲКАМОВ фотоси

ЗАМОН ВА ҚАҲРАМОН

КПСС Марказий Комитетининг июнь (1983 йил) Пленумида Юрий Владимирович Андропов «санъат арбобларининг қўлидаги қурол халқ ишига, коммунизм ишига хизмат қилиши учун уларнинг масъуллиги ниҳоят даражада ошмоқда», деб таъкидлаб ўтди. Ҳаётимиздаги энг муҳим соҳа — идеология ишини яхшилаш масалаларини батафсил муҳокама этган бу партиявий анжуман ижод аҳли зиммасига ҳам, айтиш мумкинки, сифат жиҳатдан янги, энг муҳим вазифаларни юклади. Дарҳақиқат, адабиёт ҳаёт талабларига, замондошларимиз манфаатлари ва эҳтиёжларига ҳамоҳанг бўлиши, халққа сидқидилдан хизмат қилиши лозим. Бунинг учун биз, энг аввало, ёзилаётган асарларимизнинг ғоявий-бадиий даражасини кўтаришимиз зарур.

Очиғини айтиш керак, ижобий, ибратли қаҳрамон проблемаси адабиётимизда ҳали биз истаганчалик ҳал этиляпти, дейиш қийин. Чунки актуал мавзу, ибратли қаҳрамон тушунчаларига ёндашишнинг ўзида ҳам маълум даражада бирёқламалик мавжудга ўхшайди. Баъзан шундай бўлади: асарга шу кунимизнинг долзарб масаласи мавзу қилиб олинади, буни авторнинг ўзи, қисман адабий жамоатчилик ҳам қайд қилиб ўтади-ю, лекин бу асар кенг китобхонлар оммасига етиб бормайди, уларни ҳаяжонга солмайди, қизиқтирмайди. Чунки ёзувчининг ўзи партия қўяётган муҳим, кўламли талабни бирёқлама, жўн тушунган бўлиб чиқади. Ваҳоланки, партия ҳамма вақт актуал мавзуда асарлар яратишга даъват этар экан, айни пайтда ижодкордан ҳамиша юксак маҳоратни талаб қилган. Бадииятда, эҳтимол, бироз кечикилса ҳам айб эмасдир, буни халқ, китобхон кечириши мумкин, аммо шошилиб, бўш асар ёзишга эса ҳеч кимга ҳуқуқ берилмаган. Буюк Максим Горький адабиётнинг муҳим элементи — тема актуаллиги эканини таъкидлай туриб, тема — **автор тажрибасида** бунёдга келган... ғоядир» деган эди. Маҳорати юксаклиги билан халқ ичида достон бўлган Абдулла Қодирий эса «...қалам олишдан илгари бир мунча андиша лозимдир» депти! Адабиёт ва санъатнинг мураккаблиги, ўзига хослиги — унинг китобхон, томошабин қалби, туйғуси, эҳтирослари билан чамбарчас боғланганлигидадир. Агар асар китобхонни, томошабинни ҳаяжонга солмаса, унинг орзу-умидларига ҳамоҳанг бўлмаса, бундай асарда ҳар қанча «долзарб» масала кўтарилмасин, унинг «актуаллиги» ҳар қанча бўрттирилмасин, у бадиий адабиётнинг яхши намунаси бўлолмайди.

Партиямиз янги инсонни тарбиялаш ишини янада такомиллаштириш масаласини ўртага қўйди. Чиндан ҳам, яқингинада ҳам «инсон табиатини ўзгартириш мумкинми» деган масала устида баҳс юритилар эди. Бу муаммога ҳаётнинг ўзи узил-кесил жавоб берди. Асрлар давомида «инсон табиати» деб келинган жумбоқ Совет Иттифоқида ечилганига ҳозир бутун дунё гувоҳ. Лекин бу жараён партиямиз, халқимиз, жамиятимиздан жуда катта сабот, ирода, куч-ғайрат талаб қилди. Бу осонликча бўлгани йўқ. Шунинг учун ҳам, ижобий, ибратли қаҳрамон текисгина, силлиққина, ҳар қандай қийинчиликларни бир зарб билан енгиб, ғалабага эришаверадиган инсон эмас. Ибратли қаҳрамон ҳаётимиз ва тараққиётимизнинг энг муҳим ва ўткир масалаларини жамоатчилик ҳукмига кўндаланг қўядиган, шу масалаларни партиявий руҳда дадиллик билан кўтариб чиқадиган, уларни ҳал этишга ўзининг бутун кучини, эътиқодини, керак бўлса бутун ҳаётини сарфлайдиган курашчан фидойидир.

Партиямиз биздан мана шундай асарлар яратишимизни кутмоқда. Бу ҳар бир ёзувчи учун катта синов ва айни пайтда шарафли бурчдир.

Ўктам УСМОНОВ

Адабий танқиднинг бурчи

27 июлда Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи танқид ва адабиётшунослик кенгашининг йиғилиши бўлиб ўтди. Мажлисда «Шарқ юлдузи», «Ёшлик» журналлари ҳамда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси танқид ва адабиётшунослик бўлимларининг фаолияти муҳокама қилинди.

Йиғилишни Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари, ёзувчи Саъдулла Кароматов қисқача кириш сўзи билан очди. Кун тартибидаги масала юзасидан профессор Салоҳиддин Мамажонов доклад қилди.

КПСС Марказий Комитети июнь Пленумининг «Партия идеологик, оммавий-сиёсий ишининг актуал масалалари» деб чиқарган қарори ҳамда партиямизнинг «Адабий-бадиий танқид тўғрисида», «Адабий-бадиий журналларнинг коммунистик қурилиш тажрибаси билан ижодий алоқалари ҳақида» деб қабул қилган қарорлари танқидчилигимиз тараққиётига ҳаётбахш таъсир кўрсатмоқда. Коммунистик партиямиз ғамхўрлигининг самараларини республикамиз газета-журналлари фаолиятларида ҳам кўриш мумкин. Адабий журналларимиз ҳам, газетамиз ҳам адабий-танқидий материалларга ўз саҳифаларидан кенг ўрин бермоқда, тез-тез давра суҳбатлари, мунозара ва баҳслар ўтказмоқда, адабий жараёнга анча фаол аралашмоқда, рубрикаларнинг ранг-баранг бўлишига интилмоқда. Айтиш мумкинки, мунозара руҳи бугунги танқидчилигимизнинг доимий хусусиятига айланиб бормоқда.

Бироқ танқидчилигимизда ўртамиёначилик иллати ҳамон кучли, асарларни баҳолашда юз-хотирчиликка, таҳлилда саёзликка йўл қўйилмоқда. Мақола ва тақризларимизда фикрий теранлик етишмайди, жиддий, ҳаётий масалалар кўтарилмайди, маҳорат масалалари кам ёритилади, адабиётда пайдо бўлаётган асарларнинг ҳаёт билан алоқаси тадқиқ этилмайди. Журналларимизнинг танқид бўлимларида ташкилотчилик руҳи, ўз ижодий йўналишларига эга бўлишга интилиш суст. Танқидчиларимизнинг ўзлари ҳам фаол эмаслар. Ташаббус икки томонлама бўлгандагина, яъни редакциялар ҳам, авторлар ҳам фаол, ҳамжиҳат бўлганларидагина танқидчилигимиз кўнгилдагидек ривожланиши мумкин. Танқид олдига, танқидчилар олдига юксак талаблар қўйишимиз, таҳлилда теранликка эришишимиз керак. Танқидчиликка нисбатан учраб турадиган баъзи менсимаслик кайфиятларига барҳам беришимиз лозим. Классик меросимиз тадқиқида ҳам замонамиз талаблари даражасида қалам тебратишимиз даркор.

Яна бир долзарб муаммо шуки, адабиётимиз ютуқларини Бутуниттифоқ минбаридан туриб тарғиб этиш ишлари мутлақо қониқарсиз аҳволда. Бу камчиликни тузатиш чораларини кўриш вақти етган.

Йиғилишда сўзга чиққан М. Қўшжонов, О. Шарофиддинов, У. Норматов, Н. Худойберганов, А. Ҳайитметов, Э. Воҳидов, И. Ғафуров, С. Содиқов, О. Абдуллаев, Х. Тўхтабоев, Т. Малик каби танқидчи, шоир ва ёзувчилар ҳозирги ўзбек танқидчилиги олдида турган муҳим вазифалар, амалга оширилиши зарур бўлган тадбирлар хусусида батафсил тўхталдилар, таклиф-мулоҳазаларини билдирдилар.

Маданият меридианларида

Москвадаги техника эстетикаси марказида Бутуниттифоқ техника эстетикаси илмий тадқиқот институти Вильнюс филиали ҳамда Литва муассасалари бадиий-конструкторлик бўлимлари рассомларининг асарлари намойиш қилинди. Литвалик дзайнчи рассомларнинг ишлари фақат сўнгги йилларда турли кўрик ва конкурсларда олтмишта медаль билан тақдирланган.

* * *

Халқ депутатлари Олтой ўлка Совети Бийск районидаги Сростки қишлоғида таниқли совет ёзувчиси, кинорежиссёри ва актёри, Ленин мукофоти лауреати Василий Шукшин мемориал комплексини яратиш ҳақида қарор қабул қилди. Санъаткор туғилган уй қайта тикланади ва музейга айлантирилади.

* * *

Тожикистоннинг Шаҳритуз районидаги колхозлараро «Тонг» пионер лагерида рус тили ва адабиёти бўйича олимпиада ўтказилди. Бундай олимпиадалар мактабларда рус тили ва адабиётини чуқур ўрганишда муҳим аҳамият касб этади. Рус тили дарсларида республика олий ўқув юртлари филология факультетининг вакиллари ҳам иштирок этмоқдалар. Тожикистон рус тили ва адабиёти педагогика институтининг тўрт юздан зиёд юқори курс студентлари пионер лагерларида ишламоқдалар.

* * *

Белоруссиялик китобсеварлар шахсий кутубхонасига эга бўлганларнинг республика слётини ўтказадилар. Бундай жонкуяр, ташаббускор кутубхоначилар республикада саккиз юздан ортиқ бўлиб, улар орасида агроном ва врач, инженер ва ўқитувчи, ишчи ва колхозчи ҳамда бошқа турли касб эгалари бор. Уларнинг шахсий кутубхонасидан қўшнилари, дўстлари, маҳалладошлари, ҳамқишлоқлари фойдаланадилар. Китобсеварлар ўз шахсий кутубхоналари фондидан мингдан зиёд китобни БАМ қурувчиларига, кемаларга, турли қурилишларга, қишлоқ мактабларига жўнатдилар.

* * *

Бутунроссия китобсеварлар кўнгилли жамиятининг Краснодар ўлка ташкилоти машҳур ғаллакор К. Борин номидаги адабий мукофот таъсис этди. Бу мукофт бир йилда бир марта қишлоқ меҳнаткашларини коммунистик руҳда тарбиялашга муносиб ҳисса қўшадиган энг яхши асарларнинг авторларига берилади.

* * *

Москвадаги Дўстлик уйида совет рассомларининг асарларидан иборат кўргазма очилди. У Куба халқининг революцион жасорати — халқ қўзғолонининг 30 йиллигига бағишланди.

* * *

Қозоқ композитори Аида Исҳоқова билан балетмейстер Булат Аюхонов Шекспирнинг «Хамлет» фожиасини балет тилига кўчирдилар. Бу янги балетни Қозоғистон ССР Давлат классик рақслар ансамбли ижро этди.

* * *

СССР Алоқа министрлиги машҳур совет режиссёри ва актёри Евгений Вахтанговнинг 100 йиллиги муносабати билан почта маркаси чиқарди.

* * *

Панамада «Пабло Неруда ватанпарвар ва Чили халқининг озодлиги учун курашчи» мавзуида тантанали кеча бўлди. Лотин Америкасининг улкан шоири хотирасига бағишланган бу кечани Панама Миллий маданият институти ташкил этди.

* * *

Афғонистоннинг яна икки вилояти — Ҳирот ва Кандаҳорда саводсизликни тугатиш курслари очилди. Уларга ишчилар, деҳқонлар, хизматчилар, уй бекаларидан иборат юзлаб кишилар ёзилдилар. Ҳозир Афғонистон Демократик Республикасида олтмишта ана шундай курслар ишлаб турибди.

Сифатли парвариш мўл ҳосил гарови.

Номоз САЪДУЛЛАЕВ

БОШОҚНИ БОСИБ ЎТМАНГ

> Тежаганда ҳам оқилона тежаш — ҳар соҳада — металл тоннасидан ғалланинг килограммигача тежаш лозим...
>
> Ю. В. АНДРОПОВ

ФАРОВОНЛИК ПРОГРАММАСИ — АМАЛДА

Ёз. Эрта тонг. Бир томони кенг яйловларга, бир томони тизма тоғлар ўнгирларига туташиб кетган кенг ғаллазор. Йирик-йирик олтинранг бошоқлар ерга эгилган. Тўқ, қизғиш доналар сўтасидан сирғалиб чиқиб, гўё пастга томчилаб турибди. Ҳожиқул Худойқулов бирров тўхтаб, бошоқ узди. Уни кафтида эзғиладида, чанг-гардини пуф-пуфлаб бизга узатди.

— Зўрми?

— Зўр!

Райком секретарининг (ҳозир у Навоий область партия комитетининг секретари) кўзларида севинч порлади. Кафтлари титраб кетгандек бўлди. Гўё бу севинч, бу титроқ эрта кўкламнинг уйқусиз тунларига, ҳаво очилишини зориқиб кутишларга, катта нон ва чорва учун мустаҳкам озуқа базаси ҳақидаги серташвиш дамларга, дала машаққатларига сўзсиз ишора эди.

Бир пайт у жимиб қолди. Ғаллазорда машина изи! Босилган, топталган дон тўла бошоқлар... Секретарь кўзларидаги бояги севинч ўрнини ўтли ғазаб эгаллади. Таажжубландик. Нобуд бўлган бошоқлар ҳам саноқлигина. Шунга шунчаликми?

Лекин секретарь чиндан ҳам, ғазабга тўлган эди. У йўлда ғалла ташиётган ҳар бир машинани тўхтатар, албатта, энгашиб радиатори, ғилдиракларини кўрар, айбдорни топишга ошиқарди.

— Ҳой, йигит, отанг... Отанг нима деган бўларди? Кўзинг қаерда эди?.. Кўзмиди ё...

Унинг овози ғазабдан бўлиниб-бўлиниб чиқар, гўё айтишга сўз топилмасди. Шофёр йигит бўлса унинг қаршисида лол турар, таажжубли кўзларидан... «Нима қипти? Айланиб юрмасдан, тўғрига кесиб ўтмоқчи бўлувдим...», — деган маънони уқиб олса бўларди...

Турмушимиз фаровонлашган сари ўзимизни иқтисодий бақувват ҳис этишга кўникиб қолдик. Агар мамлакат бўйича бир минут ичида ишлаб чиқарилаётган 2 миллион киловатт соатдан кўпроқ электр энергия, эритилаётган 300 тонна пўлат, қазиб олинаётган 1000 тоннадан зиёдроқ нефть, 1,5 миллион тонна кўмир, 650 минг кубометр газ ва бошқа моддий бойликларни ҳисоблайдиган бўлсак, бу айни ҳақиқат!

Бироқ бойлик бу фақат моддий тушунча эмас, у маънавий тушунча ҳамдир. Бойликнинг қадри мулкнинг кўплиги билан эмас, балки ундан оқилона фойдалана билиш билан ўлчанади.

Яқинда кенг жамоатчиликни ранжиттан бир воқеа юз берди. Республикамизнинг катта шаҳарларидан биридаги нон корхонасида 6194 килограмм нон маҳсулотлари брак қилинди. Шаҳардаги ресторан, ошхона ва буфетларда ортиб қолаётган нон бўлакларини ҳам ҳисоблаб кўринг-чи?

Уй-жой бошқармаларига қарашли уйлардаги ва маҳаллалардаги исрофгарчиликларни айтмайсизми?! Ҳаддан ташқари «ошириб» юборилган тўй-ҳашамларда ортиб қолаётган нонлар-чи! Мана, сизга тонна-тонна нон! Статистика маълумотларига кўра мамлакатимизда аҳоли жон бошига бир йилда ўртача 150 килограмм ун маҳсулотлари тўғри келаркан. Хўш, «Аҳоли жон бошига» тўғри келаётган чиқиндилар қанчани ташкил этади? Буни ҳисоблаб чиқишнинг ўзи қанчадан-қанча иқтисодчини ҳоритса керак...

Яширишнинг ҳожати йўқ. Нонни тежаш ҳақида гап кетса, баъзилар юзларини буриштириб, ижирғаниб қўйишади: «Нима? Қаҳатчиликми, қашшоқ эмасмизку?», деб баланддан келишади. Ана шу сўзлари билан улар ўзларининг маънавий қашшоқликларини кўрсатадилар. Маънавий қашшоқ кишиларгина шундай фикрлаши мумкин. Зеро, нон азал-азалдан инсон онгида одамларга ҳаёт ато этувчи, фаровонлик бағишловчи олижаноб ва баракали меҳнат тимсоли бўлиб келди.

Халқимиз бирор нарса ҳақида ихлос билан гапирса «нондек азиз», «нондек мўътабар» деб, нонни қўшиб айтади, энг суюкли меҳмонларига нон билан пешвоз чиқади. Биринчи бор тил чиқараётган ёш гўдакнинг илк сўзларидан бири «нон» бўлади. Совет ҳокимиятининг дастлабки ҳужжатларидан бири — «Ер ҳақида декрет» ҳам нон билан, уни кўпроқ етиштириш, тайёрлаш билан боғлиқ эди. Шу боисданки, у азиз ва мўътабар. У ҳар куни керак!

Эндиликда дон етиштиришда мислсиз ютуқларга эришяпмиз. Бугунги кунда мамлакат ғаллакорлари ҳар йили урушдан кейинги беш йилликлар бошидагига нисбатан салкам 3 баравар кўп дон етиштиришяпти. Биргина серқуёш республикамизда бултур бир миллион тонна дон тайёрланди. Шу ҳисобдан республика чорвачилиги учун тайёрланган озуқа — ем ва сомон салмоғини ҳам ўзингиз ўйлаб кўринг!

Булар бизнинг моддий-маънавий қудратимиздан, тўқлигимиздан, бойлигимиздан ёрқин нишона. Аммо партия ва ҳукуматимиз талаб қилганидек, жамиятимиз бу тўқлик, бу бойлик ва бу қудратга яраша тежамли бўлиши ҳам лозим. Буни буюк Ленин Октябрь революциясининг ғалабасидан кейиноқ меҳнаткашларга қилган мурожаатида шундай ифодалаган эди: «Ғаллани... кўз қорачиғидек эҳтиёт қилингиз... Ҳаммаси бугундан бошлаб бутунлай сизнинг мулкингиз, умумхалқ мулки бўлиб қолади».

Ана шу умумхалқ мулкини кўз қорачиғидек асраш, тежаб ишлатиш, увол қилмаслик ўзини, ўзлигини билган ҳар бир киши учун ҳам фарз, ҳам қарз. Нон дўконларига кирсангиз битта ноннинг нархи атиги бир неча тийин эканлигининг гувоҳи бўласиз. Лекин бу нон баҳосими? Йўқ! Асло! Тонна-тонна донларни иссиқ, бўрсилдоқ нон ҳолига келтиргунча сарф қилинган меҳнат ҳақи, холос. Доннинг баҳоси йўқ. У — ҳаёт. У — тириклик! У — жон! Қисмат ва тақдир! Лекин шу ҳаёт, шу тириклик, шу қисмат ва тақдирни ўзимиз, ўз қўлимиз билан яратамиз.

Шу ўринда бундан анча йил илгари тасодифан бир йиғилишда бўлганим эсимга тушди. Унда ўзига ҳаддан ташқари бино қўйган, қўрс, қўпол, одамларга муомаласи совуқ бир шахснинг иши муҳокама қилинди. Гарчанд бу нарса ҳозирги мавзуимиздан анча узоқ бўлса-да, ўша кунги айбдорнинг гапини атай келтирмоқчиман:

— Ўттизинчи йилларда болалар уйида тарбияландим. Замон жуда оғир, очлик, қашшоқлик эди. Ҳамма бирдек юпун яшарди. Ҳар бир жон кунлик нон нормасига — ўз «поёги»га эга эди. Болалар ўртасида энг ориқ — ожизи мен эдим. Ҳар сафар тонг билан уйғониб, ёстиғим остида бир бурда нонга кўзим тушарди. Аввалига ҳайрон бўлдим. Тарбиячиларимиз меҳрибончилик қилишаётган экан-да, деб юрдим. Аммо кейинчалик билдимки, болалар навбати билан менга ўз ҳақларининг бир қисмини қўйиб юришаркан...

Кечиринг, дўстлар, мен ўша бир бурда булка нонни унутиб қўйибман. Ҳар бир кишига инсоний қарз — орамиздаги оддий муомала ипини узиб қўйганимни билмай қолибман. Шаккоклик қилибман...

Мана, орадан анча ўтиб, ўша воқеалар, гап-сўзлар бугун беихтиёр ёдимга тушди. Хаёлимда мамлакатда катта дон учун кураш авж олган 50-йиллар машаққатлари қайта жонланиб кетди. Қулоқларим остида Нуротанинг узоқ қишлоқларидан бири — оҳчоблик Бообой ота Чилғошевнинг нуроний овози эшитилди. Бутун умри қаттиқчиликда ўтган, Улуғ Ватан уруши жангларида қон кечган, бир неча бор ярадор бўлиб ҳам қўлига қайта-қайта қурол олган собиқ гвардиячи қизил аскар ўлимидан озгина олдин қилган ҳикояларидан бирида шундай деганди: «...Окопларда, отишмаларда фақат бир нарсани ўйлардик: урушдан сўнг бола-чақаларимиз билан бирга тўйиб-тўйиб нон еймизми? Хотинларимиз, қизларимиз тандир-тандир нон пиширган кунлар бўлармикан?..».

Ота орзу қилган кунлар келди. Омборлар ғаллага, тандирлар нонга, дастурхонлар ноз-неъматга тўлди. Мамлакат тинч, эл-юрт тўқ, ҳаёт мунаввар...

...Кўз олдимда нобудгарчиликни кўриб, тутоқиб кетган райком секретарининг қиёфаси гавдаланди. У ўшанда топталган саноқли бошоқлар учун куюниб кетди, жизғанак бўлди. Битта дон ўрнида ушоқ нонни кўрди. Дона-дона донлар якуни — катта хирмон учун қайғурди.

МЕН ўшанда унинг куюнчаклигини худди шундай тушундим. Таъбир жоиз бўлса, худди шундай кенг маъно бердим. Наздимда, гўё у узоқни яқин қиламан, деб эҳтиётсизлик билан бошоқларни босиб ўтган шофёр йигитга ҳамон оташ бўлиб: «Ҳой ука, ҳатто хайрли иш қилаётганингда ҳам бирор бошоқни топтаб ўтма... У — нон, биласанми, — нон, нон!» деяётгандек эди.

«Нонниг ушоғи ҳам нон», деймиз. Доннинг донаси ҳам дон-да!

Андижонлик пахтакорлар мўл ҳосил учун курашмоқдалар. Областда 45—50 центнерчи колхозлар сони тобора кўпаймоқда. Москва районидаги «Октябрь» колхози ана шундай кўп центнерчи хўжаликлардан.

Суратларда: Хўжаликнинг илғор бригада бошлиғи (чапдан) Зайнобиддин Маърупов, колхоз раиси Муродбек Холматов, Москва район партия комитети ҳузуридаги сифат комиссиясининг вакили Қобилжон Мирзаҳмедов ва илғор механизатор Абдусаид Низомовлар ғўза сифатини кўздан кечирмоқдалар. Ўнгда эса етилган ғўзалар чеканка қилинмоқда.

Ж. ТЎРАЕВ фотолари

Капитолина НОВОСЕЛОВА

Капитолина Ивановна Новоселова «Садоқдаги нур» ҳужжатли ҳикоясини редакцияга топшираётиб шуларни айтди:

—Мен учун Ўрта Осиё, Ўзбекистон жуда ҳам қадрли. Чунки мен шу юртда туғилиб, ўсдим. Маълумки, жуда кўплаб рус зиёлиларининг тақдири Ўрта Осиё билан боғлиқ. Менинг отам Иван Михайлович Новоселов Василий Лаврентьевич Вяткин билан қадрдон дўст бўлган. Табиийки, мен ҳам Вяткин ва унинг яқинларини яхши биламан.

В. Л. Вяткин Самарқанд, Тошкент, Ўрта Осиёдаги бошқа кўпгина шаҳарларнинг тарихий биографияси бўйича фундаментал асарларнинг авторидир. Шарқнинг ноёб ва ажойиб қўлёзмаларини тўплаш билан шуғулланганининг ўзиёқ унинг номини машҳур қилиши мумкин эди.

Шу йил ёзда В. Л. Вяткин вафот этганига эллик йил бўлди. Шу кунларда Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида менинг «Ат-Тоир юлдузи» номли романим босилиш арафасида. Роман В. Л. Вяткин ва унинг дўстлари котиб Абу Саид Мағзум, археолог Эгам Хўжа, табиб Тожиддин Ҳакимнинг Мирзо Улуғбек расадхонасини кашф этиш тарихига бағишланган.

—МЕНИНГ китобхонам, — деган эди машҳур шарқшунос олим Василий Лаврентьевич Вяткин,— бу ўқ тўла садоқдир. Ҳар бир ўқ инсондаги билимсизликнинг қоқ юрагини жароҳатлайди.

Василий Лаврентьевич Ўрта Осиёда туғилиб ўсди. Туркистон ўқитувчилар семинариясида ўқиди. Шарқ тиллари ва қўлёзмаларини мукаммал ўрганганлиги туфайли археология, тарихий география ва ўлка тарихи соҳасида муваффақият билан ишлади. Бир сўз билан айтганда, у ҳақиқий шарқшунос эди.

Унинг садоғида Фаридиддин Аттор, Маҳмуд Ғиждивоний, Муҳаммад Табиб, Мавлоно Муҳаммад Қози ва бошқа турли даврларга мансуб олимларнинг ноёб ва илм-фанга кам маълум бўлган китоблари бор эди. Шунингдек, бу китобхонадаги тарихий асарлар қаторида XV асрнинг машҳур шоирлари — Мирзо Улуғбекка шеър илмидан дарс берган шоир Хўжа Исмат Бухорий, Саккокий ва Лутфийнинг «Девон»лари ҳам бор. Василий Лаврентьевич ноёб тарихий мавзудаги қўлёзмалар билан бирга дидактик асарлар ҳам тўплаган.

Вяткин вафотидан сўнг Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР Давлат кутубхонасидаги мавжуд 4000 жилд Шарқ қўлёзмаларидан 200 тасидан кўпроғи Вяткин китобхонасига мансуб эканлиги маълум бўлди.

У тинимсиз китоб тўплади. Нафақат мавзу ранг-баранглиги ва кенглигига, айни пайтда у ёки бу қўлёзманинг тўла бўлишига ҳам катта эътибор берди. Масалан, Абу Тоҳир Ҳожининг «Самария»сини таржима этиш учун унинг учта нусхасини тўплади. Шарқ қўлёзмаларини чуқур билиши Вяткин номини ўз даврининг энг илғор шарқшунослари қаторига қўшди. У тарихий ва филологик тадқиқотларнинг юксак даражада аниқ ва ишончли бўлишига эриша билди. Зотан, илмда аниқлик ва исбот ҳамма даврларда ҳам юксак қадрланиб келган.

Ўлка генерал-губернатори бошчилигида Туркистон маҳкамасидаги кўпгина рус амалдорлари ҳам қўлёзмалар тўплаш билан шуғулланишган. Улар Санкт-Петербург ва Москва китобхоналарига Шарқ китобларидан иборат бутун-бутун коллекцияларни топширар, эвазига эса илмий жамият ёки академия аъзоси деган фахрий унвонларни олишарди. Ҳатто айрим амалдорлар чет элдаги Шарқ қўлёзмалари фондини тўлдиришга ёрдам беришган. Василий Лаврентьевич ўз олдига ундай мақсадни қўймаган эди. У қўлёзмаларни чуқур тадқиқ этарди. Шу сабабли ҳам Хўжа Халфанинг «Китоблар номи ва илм соҳалари хусусидаги шубҳаларнинг ечилиши» қўлёзмаси унинг иш столи устида ҳар доим очиқ турар эди. Қўлёзма Шарқ тилларида битилган 14500 китоб номини ўз ичига олган қомусий-библиографик луғатдан, шунингдек, 800 авторнинг қисқача таржимаи ҳоли ва улар асарларининг библиографиясидан иборат.

Василий Лаврентьевич ҳаётида китоб билан боғлиқ нурли, айни пайтда қизиқарли воқеалар жуда кўп. Жумладан, у Маҳмуд ибн Амир Валининг «Баҳрул-Асрор» китобини қўлга киритиш тафсилоти қизиқарлидир.

У пайтда Вяткин юқори даражадаги амалдор бўлиб, Самарқандда Вазир номи билан машҳур эди. Тиллақори мадрасасига кўп тортиқлар қилган Муҳаммад мулла Назар исмли кимсани чопон билан тақдирлай туриб, у билан танишиб қолади. Муҳаммад мулла Назар Вяткинни Ўратепадаги чорбоғига меҳмонга таклиф қилади. Ҳар йили наврўз байрамида Ўртатепада донғи кетган улоқ пойгаси ўтказилар эди.

Шунингдек, Муҳаммад мулла Назар Василий Лаврентьевичга қадимий Устрашон тоғ этакларида туркман аёлидан туғилган акаси Аваз Мулла билан кўплаб тез чопар ва йўрға отлар боқишини, акаси айни пайтда гилам тўқиш билан шуғулланишини ва китоб сотиб олишга қизиқишини, унинг қадимги қўлёзмалардан иборат китобхонаси мавжудлигини айтди. Китоб бозоридан акаси учун сотиб олган бир неча қўлёзмаларни кўрсатди.

Василий Лаврентьевич бу китобларни кўргач, бутун ҳузур-ҳаловатини йўқотди. Ўша қўлёзмаларнинг бири Маҳмуд ибн Амир Валининг «Баҳрул-Асрор» — яхши кишиларнинг фазилатлари денгизининг сирлари қўлёзмаси эди.

Мазкур китоб муаллифи Амир Вали ўз даврининг чуқур билимдони бўлган. У ўсмирлик пайтида адабиёт билан шуғулланди. Яхши қасидалар ва ғазаллардан иборат девон тузди. Тўсатдан Амир Валида динга нисбатан қизиқиш уйғонади. У Балх сўфиларидан бири билан яқиндан танишиб, тарки дунё қилади. Ўн йил мобайнида диний ҳақиқат қидиради. Шу давр ичида Шайхнинг кўрсатмаси билан дарвешлик оқимининг диний концепцияси ҳақидаги ўзининг дастлабки насрий асарини яратди. Шайхнинг вафотидан сўнг Амир Вали саёҳатга чиқиб, Ҳиндистонга боради. Бу мамлакатда яшаган етти йил мобайнида тарих ва география билан шуғулланади. Ватанига қайтгач, уни кейинроқ Бухоро хони бўлган Балх ҳокими Нодир Муҳаммад Аштархоний билан учраштирадилар. Хоннинг буйруғига биноан Амир Вали оламнинг яратилиши, илми нужум, жуғрофия ва тарихга оид ўзининг етти жилддан иборат китобини ёзишга киришади.

Шарқнинг машҳур мусаввирлари томонидан ишланган рангли миниатюралар ва турли нақшлар билан безатилган қўлёзмалар у даврларда Туркистонда танқис эмас эди. Безакли китобларни кишилар кўплаб сотиб олишарди. Бироқ Амир Валининг сиртдан кўримсизроқ китобини европаликлар орасида Вяткиндан бошқа ҳеч ким пайқай олмас эди. Бу китобнинг қимматини фақат угина ҳис қила оларди. Эндиликда оқ сочли Мулла Назар ўз совғалари билан Ўратепага аллақачон етиб олган бўлса-да, Василий Лаврентьевич унинг китобларини яна бир бор қўлга олиш умидини йўқотмади. Ҳозирча эса бўш пайтларида Амир Вали ва унинг асарлари ҳақида мавжуд маълумотларни чуқур ўргана бошлади.

...Василий Лаврентьевич мўъжазгина шаҳар бўлмиш Ўратепага қуёш уфқда лаққа чўққа айланган бир пайтда кириб келди. Кун ботиш олдидаги бундай манзарада қўрғон дарбозалари ва мўъжазгина оқ масжид гулдор қояда турган қутичага ўхшаб кетарди.

— Археологик жиҳатдан жуда қизиқарли жойлар, — деб ўйлади Вяткин. — Қадимий Устрашон замини — саклар, қимизчилар ватани. Машҳур тарихий Шаҳристон ҳам, Шоҳрухия ҳам шу яқин орада бўлиши керак. Македониялик Искандар томонидан тикланган, шу кунгача ҳам топилмаган қалъа — шаҳарни ҳам шу ердан қидирган бўлардим.

Чақин чақиб, ёмғир ёға бошлади. Ҳаво айниб, қоронғу тушганига қарамай шаҳарда байрам кайфияти ҳукмрон эди. Ёруғ дўконлар, карвонсарой ва чойхоналарда одам гавжум. У ер-бу ерда ҳофизларнинг хониши қулоққа чалинади. Ифторликка тайёрланган лаззатли таомларнинг ҳиди иштаҳа очади. Ҳамма ёқда Наврўз арафаси сезилиб турибди.

Ака-ука Муҳаммад ва Ўроз мулла Назар Василий Лаврентьевичнинг бу ерга ташриф буюрганлигидан беҳад хурсанд бўлишди. Улоқ пойгасида қатнашиш учун бу хонадонга Жиззах гузарларидан, Хўжанддан, Қўқондан кўплаб меҳмонлар келишган эди.

Давоми еттинчи бетда

ДИЛДАГИ ГАПЛАР...

Кишининг қандай кийинишига қараб унинг дидини аниқлаш мумкин. Айниқса, кийиминг ёшингга муносиб бўлмаса қийин. Кулги бўлиш ҳеч гап эмас. Менинг ҳам ёшим салкам олтмишга бориб қолди. Ўзимга мос кўйлак, оёқ кийими қидириб магазинма-магазин юрган пайтларим кўп бўлди. Магазинларда кўйлак ҳам, оёқ кийими ҳам кўп, аммо дидимизга муносиби кам.

Шу йил баҳорда ипсиз туфли қидириб кўп овора бўлдим. Бундай туфли кексалар учун анча қулай. Бироқ уни топиш осон эмас. Борлари оёғимизга тўғри келмайди. Бирининг пошнаси баланд, бирининг бети ўта бачканалаштириб юборилган. Қайси бир магазинга кирманг, чанг босиб, қалашиб ётган қанча-қанча туфлиларни кўрасиз. Улар харидорларнинг дидига мос эмаслигидан сотилмай ётибди.

Айрим пайтларда магазинга келган туфли қўлма-қўл бўлиб кетади. Чунки унинг сифати ва соддагина кўриниши харидорлар диққатини дарҳол ўзига тортади. Сифат ҳақида гап кетганда бир воқеа эсимга тушади. Ўтган йили ўн ёшли қизимга беш марта туфли сотиб олдим. Бу оёқ кийимлар бир ойга етмай йиртилиб кетаверди. Мен қизимдан хафа бўлиб, уни койидим. Лекин айб болада эмаслигини кейин сезиб қолдим... Бир ҳамкасбим мактабга хуноби ошиб келди. Сабабини сўраганимизда оёғини кўрсатди. Бундай қарасак, туфлисининг таг чарми кўчиб кетибди. Ҳамкасбим туфлини магазиндан янги олиб, икки юз метр ҳам юрмай оёғидаги туфли шу аҳволга келибди. Бу туфли Тошкент пойафзал фабрикасининг маҳсулоти экан. Бундай ҳоллар тез-тез учраб туради.

Ана шу каби муаммолар кўпдан буён бошимизни қотириб юрарди. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йил 10 июнь сонидаги «Дўст бошга қарайди...» сарлавҳали мақолани ўқиб, ана шу жумбоқларга жавоб топгандай бўлдим. Мақолада тўғри ва ҳаққоний фикрлар, кўпчилик истеъмолчиларнинг дилидаги гаплар баён этилган. Сотишга яроқсиз, деб магазинлардан қанча-қанча пойафзалларнинг қайтарилиши, бунинг устига ҳеч ким харид қилмай магазинларда чанг босиб ётган пойафзаллар нима учун мутасадди ўртоқларни ташвишга солмайди?

КПСС Марказий Комитетининг ноябрь (1982 йил) Пленуми талабларидан улар ҳам тегишли хулоса чиқариб, оёқ кийимларининг сифатли, бежирим ва харидоргир бўлишини таъминлаш тадбирларини кўришлари лозим. Пойафзаллар сифатини оширишнинг самарали йўллари ҳақида мақолада жуда яхши фикрлар айтилган.

Қандай фасондаги оёқ кийимларининг харидоргир бўлиши ҳаммадан кўра кўпроқ савдо ходимларига маълум. Шундай экан, планлаштиришда савдо ташкилотлари билан алоқада бўлинса натижаси ёмон бўлмас эди. Шу билан бирга, оёқ кийими тикишда фақат ёшларнигина ҳисобга олмай, кексаларни ҳам назарда тутиш керак. Соддагина қилиб тикилган, ип ўрнига резина ўрнатилган туфлилар магазин пештахтасида турса, ҳар бир ёши ўтган киши севиниб-севиниб харид қилади.

Мадамин ПЎЛАТОВ,
Наманган область, Уйчи район, Рудакий номидаги мактаб ўқитувчиси

АКС САДО

ҲАР КИМ ЎЗ ЎРНИДАМИ?

Одатда ҳар бир районда узоқ йиллар раислик қилиб, бу ишнинг обдон ҳавосини олган кишилар учраб туради. Улар учун колхознинг бошқа раҳбарлари, мутахассислари ҳеч ким. Бригадаларга машина ажратишдан тортиб, маҳаллий ўғит ташишгача бўлган юмушлар унинг бевосита кўрсатмасисиз амалга ошиб кўрсинчи? Инженер ё агроном вазиятга қараб машина билан ўғитни ўзича тақсимлаб юборсинчи?! Ғўза сарғайиб ётибди. Барибир бош агроном ёки инженер бирор нарса деёлмайди. Деса ўша куни, ўша соатда раиснинг зуғумига учрайди. Шунинг учун баъзи раҳбар мутахассислар рўпара келган ишни бажариб юраверишни афзал кўради. Ундаги ўз соҳасига дахлдорлик, ташаббус кўрсатиб ишлаш туйғуси шу кўйи ўзидан сўниб боради. Борабора у «Менга нима!» қабилида иш тутадиган бўлади, қўл учида иш кўриб, ўзини қийнайди.

Самарқанд область, Нарпай районидаги «Москва» колхозига Марям Каримова деган аёл етакчилик қилади. У колхозга келгунга қадар узоқ вақт партия ишларида чиниққан, ҳаётий тажриба орттирган оқила раҳбар...

Раис билан идора олдида турганимизда машина келиб тўхтаб, ундан уч-тўрт киши тушди. Маълум бўлишича, улар киночилар бўлиб, «Зилола» халқ ансамбли ҳақида фильм тайёрлашмоқчи экан. Раисдан бошқа одам бўлганда «Тез ансамблни йиғинглар» деб топшириқ берган бўларди, албатта. У бўлса, секретарини чақириб тайинлади.

—Домлани топинг, меҳмонлар билан учраштиринг. Ансамблимизни кинога олса бўладими-йўқми ўзлари ҳал қилсинлар. — Шундай дея меҳмонларга юзланди.— Энди хафа бўлмайсизлар. У кишининг соҳаси-да. Ишни ўзлари билан битирганларинг маъқул...

Раиснинг шу оддийгина сўзидан унинг турмуш маданияти бўйича муовинига ишончи, ҳурмати шундоққина англашилиб турарди. Колхозда бир-икки кун бўлиб раис муовини, собиқ мактаб директори Эгамберди Тоҳировнинг ўз ўрни, обрўэътибори борлигини ҳис қилдим. Хўжаликда бешта типовой болалар боғчаси, маданий-маиший хизмат комплекслари, клуб, дала шийпонлари колхозчиларга кўнгилдагидек хизмат кўрсатяпти. Бу соҳанинг мутасаддилари ҳар қандай иш бўлмасин, аввало, Эгамберди Тоҳировга учрайдилар. Раис муовини ўз соҳаси бўйича масалаларни мустақил ҳал қилади. Йирик, муаммоли масалаларни раис билан, правлениенинг бошқа аъзолари билан бамаслаҳат битиради.

«Муовиннинг мавқеи» мақоласида айтилганидек, муовин «Раисга қарам, у нима деса шуни бажарадиган дастёрга айланиб» қолмаслиги керак.

У ўзига бириктирилган соҳага масъул. Бу соҳада мустақил иш кўрадиган, машина, маблағ каби нарсаларга бемалол «тиши» ўтадиган бўлиши керак. Бош агроном, бош инженер, бош зоотехник каби мутахассислар ҳақида ҳам худди шундай дейиш мумкин.

Афсуски, юқорида айтганимиздек, миясига «якка хўжайинлик» туйғуси ўрнашиб қолган, муовин ишига ҳам, агроном, инженер, зоотехник ишига ҳам аралашиб кетаверадиган хўжалик раҳбарлари онда-сонда бўлса ҳам учраб туради. Бундайларни тўғри йўлга солиб юборишнинг аллақачон пайти келган.

Ортиқали НОМОЗОВ

«ДЎСТ БОШГА ҚАРАЙДИ...»

Газетанинг шу йил 10 июнь сонида босилган «Дўст бошга қарайди..» мақоласида республикамиз пойафзал корхоналаридаги бугунги аҳвол, минглаб сўм миқдорида сифатсиз маҳсулот ишлаб чиқараётган пойафзал фабрикаларининг иши хусусида гап кетган эди. Яқинда редакция ушбу мақола юзасидан Ўзбекистон кўн-пойафзал саноати бирлашмасининг бошлиғи М. Ҳамиджоновдан қуйидаги мазмунда жавоб олди:

Сифатсиз пойафзал ҳақида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 1983 йил 10 июнь сонида босилган мақола Ўзбекистон ССР Енгил саноат министрлиги, Ўзбекистон кўн-пойафзал саноати бирлашмаси раҳбарларининг иштирокида Тошкентдаги 1-, 2-пойафзал фабрикалари коллективлари ўртасида муҳокама қилинди. Республика пойафзал фабрикалари диққатига билдирилган танқидий фикрлар тўғри, деб топилди.

Пойафзал сифатини яхшилашга, унинг турларини янгилашга ва хомашё ишлаб чиқаришни кенгайтиришга қаратилган тадбирлар белгилаб олинди. Сифати яхшиланган хромли кўн товарлари ишлаб чиқарадиган ва янгича пардозловчи участкалар, шунингдек, Тошкентдаги 2-пойафзал фабрикасида қуйма тагчарм тайёрловчи участка ташкил этилди.

Иттифоқдаги юқори сифатли пойафзаллар чиқарадиган корхоналарнинг илғор тажрибалари ўрганилмоқда ва ишлаб чиқаришга тадбиқ этилмоқда. Шунингдек, прогрессив технологияни жорий этиш бўйича илмий-тадқиқот институтлари билан шартномалар тузилди.

Тошкентнинг 2-пойафзал фабрикасида кўн-пойафзал саноати системасидаги Украина илмий-тадқиқот институти ходимлари билан ҳамкорликда поток линияларда меҳнатни ташкил этишнинг янги прогрессив методи—қолипларнинг айланма жараёнини жорий этиш каби ишлар амалга оширилди.

Шунингдек, касб маҳоратини ошириш юзасидан ишчилар ўртасида конкурслар ўтказилмоқда, ишчилар ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда ўқитилмоқда.

Яна шуни маълум қиламизки, пойафзал корхоналарининг маҳсулот сифати ва турини яхшилаш соҳасидаги ишлари Ўзбекистон ССР Енгил саноат министрлиги коллегиясида кўриб чиқилди. Министрликнинг буйруғи билан сифатсиз маҳсулот ишлаб чиқарилгани учун айрим раҳбарлар тартибга чақирилди.

Харидорларнинг талабларини ўрганиш ва туриб қолаётган маҳсулотни ишлаб чиқаришдан олиб ташлаш мақсадида савдо ташкилотлари билан ҳамкорликда ассортимент-конъюктура кенгашлари ўтказиш белгиланди.

РЕДАКЦИЯДАН

«Дўст бошга қарайди...» мақоласида енгил саноатимиздаги долзарб масала—пойафзал сифати масаласи кўтарилган эди. Ушбу мақолани газетада босишдан мақсад мутасадди ташкилотлар раҳбарлари диққатини маҳсулот сифати юзасидан фабрикаларда йўл қўйилаётган камчиликларга қаратиш эди. Ахир минг-минглаб сўм давлат маблағи беҳуда сарф қилинмоқда. План кетидан қувилиб, шошилинч равишда тикилган пойафзаллар фабриканинг бир эшигидан чиқиб, иккинчисидан қайтиб келмоқда. Магазинларнинг пештахталари турли-туман оёқ кийимларига тўла бўлган бир пайтда кўпчилик харидорлар магазиндан қуруқ қайтишмоқда.

«Дўст бошга қарайди...» мақоласида Ўзбекистон ССР Енгил саноат министрлиги, Ўзбекистон кўн-пойафзал саноати бирлашмаси диққатни шу масалаларга қаратиш зарурлиги таъкидланган эди. Афсуски, бирлашма бошлиғи М. Ҳамиджоновнинг юқорида келтирилган жавоб хатида бу нарсалар ҳақида лом-мим дейилмайди. Жавоб хатида «Тошкентдаги 2-пойафзал фабрикасида қуйма тагчарм тайёрловчи участка ташкил этилди», дейилади. Лекин бу участка энди ташкил этилгани йўқ. У фабрикада анчадан буён фаолият кўрсатмоқда. Ёки «...поток линияларда меҳнатни ташкил этишни янги, прогрессив усули—қолипларнинг айланма жараёнини жорий этиш ишлари амалга оширилди», деб ёзади ўртоқ М. Ҳамиджонов. Лекин ишчилар билан суҳбатлашганимизда, бу усул бундан ўн йиллар олдин ҳам мавжуд бўлганлигини, фақат кейинчалик ундан фойдаланиш тўхтатиб қўйилганини айтишди.

Умуман, муайян бир соҳани яхшилаш юзасидан чора-тадбир кўриш ўша соҳа ривожланишининг омилларидан ҳисобланади. Лекин чора-тадбир кўришдан олдин оқсаётган соҳа пухта таҳлил этилиши лозим. Пойафзал сифатини ошириш борасида редакция олган жавоб хатида ана шу таҳлил натижалари кўринмайди.

Редакция Ўзбекистон кўн-пойафзал саноати бирлашмасидаги масъул ўртоқлар газета чиқишига жиддий эътибор беришларини, масаланинг туб моҳиятидан келиб чиқиб газетхонларни қаноатлантирадиган жавоб қилишларини истайди.

ЎЗБЕКИСТОН ССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИ ҲУЗУРИДАГИ АДАБИЁТ, САНЪАТ ВА АРХИТЕКТУРА СОҲАСИДА ҲАМЗА НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН ССР ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИ КОМИТЕТИДАН

Адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитети 1983 йилги мукофотни олишга конкурсда қатнашиш учун қуйидаги номзодлар қўйилганлигини маълум қилади:

АДАБИЁТ ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК СОҲАСИДА

1. **Аҳмедов** Муҳаммад Али (**Муҳаммад Али**). **«Боқий дунё»** шеърий романи.

Ғафур Ғулом номли Сирдарё давлат педагогика институти илмий кенгаши тақдим этган.

2. **Воҳидов** Эркин Воҳидович (**Эркин Воҳидов**) **«Шарқий қирғоқ»**. Шеърлар ва поэма.

«Ёш гвардия» нашриёти тақдим этган.

3. **Раҳимов** Иброҳим Абдураҳимович (**Иброҳим Раҳим**) — Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси. **«Оқибат»** романи.

«Шарқ юлдузи» журнали редколлегияси тақдим этган.

4. **Державин** Владимир Васильевич. **«Қадимий йўл»**. Ўзбек поэзиясининг танланган таржималари.

А. С. Пушкин номли тил ва адабиёт институти ҳамда «Звезда Востока» журнали редколлегияси тақдим этган.

5. **Норматов** Умарали. **«Етуклик»**. Адабий-танқидий мақолалар тўплами.

В. И. Ленин номли Меҳнат Қизил Байроқ орденли Тошкент давлат университети ўзбек филологияси факультетининг илмий кенгаши тақдим этган.

6. **Матчонов** Омонбой (**Омон Матчон**). **«Сени яхши кўраман»**. Шеърлар тўплами.

Қарши давлат педагогика институти тақдим этган.

7. **Удалов** Александр Андреевич. **«Ватан фарзанди»** романи.

Ғафур Ғулом номли адабиёт ва санъат нашриёти коллективи тақдим этган.

ТАСВИРИЙ САНЪАТ СОҲАСИДА

1. **Чориев** Рўзи Чориевич. **Замондошлар портретлари** туркуми ҳамда **«Жиззах, 1916 йил»** ва **«Қумқўрғон олмалари»** номли асарлар.

Ўзбекистон Рассомлар союзи правлениеси тақдим этган.

2. **Раҳматов** Маматқул. — авторлар коллективи раҳбари, **Гришченко** Филипп Иванович — ҳайкалтарош, **Шокиров** Анвар Назирович — Фарғона область бош архитектори, **Исматов** Ҳабибулла — ғишт терувчи. Қувасой шаҳридаги **В. И. Ленин ҳайкали ва майдон иншооти.**

Ўзбекистон Компартияси Фарғона область комитети тақдим этган.

3. **Раҳматуллаев** Анвар Аброрович, **Рябцев** Леонид Григорьевич, **Лунев** Владимир Александрович — ҳайкалтарошлар, **Адамов** Леон Тигранович, **Афанасьев** Ярослав Андреевич — архитекторлар, **Исломов** Шамсутдин, **Зисман** Наум Израйлевич — инженерлар. Тошкентдаги **«Ҳарбий мемориал»** архитектура-мемориал ансамбли.

Ўзбекистон Рассомлар союзи правлениеси президиуми тақдим этган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ ВА КИНЕМАТОГРАФИЯ СОҲАСИДА

1. **Маҳбубов** Шавкат Ғуломович — режиссёр, **Каримов** Қўчқор, **Герасимов** Николай Павлович — операторлар. Ишчиларга бағишланган телевизион ҳужжатли фильмлар: **«Заводим — фахрим»**, **«Энг қаттиқ металл»**, **«Минус — дефицит»**, **«Болалар учун ясалган»** телевизион ҳужжатли фильмлар яратувчилари ижодий группаси.

Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети тақдим этган.

2. **Салимов** Дамир Исмоилович — сценарий автори ва постановкачи режиссёр, **Шокирова** Тамара Ҳалимовна — бош роль ижрочиси, **Қаюмов** Темур Абдуллаевич — постановкачи оператор, **Пушчин** Евгений Александрович — постановкачи рассом, **Вильданов** Румиль Жангирович— композитор, музика автори. **«Ленинградликлар, жигарбандларим»** тўла метражли рангли бадиий фильм, К. Ёрматов номли «Ўзбекфильм» киностудияси маҳсулоти, 1980 йил.

Ўзбекистон Кинематографиячилар союзи тақдим этган.

3. **Қобулов** Анатолий Зуҳурович — постановкачи режиссёр, **Марьяновский** Григорий Иосифович — сценарий автори, **Абдуллаев** Даврон Мавлонович — постановкачи оператор, **Пушчин** Евгений Александрович — постановкачи рассом. **Вильданов** Румиль Жангирович — композитор, **Шокирова** Тамара Ҳалимовна — бош роль ижрочиси, **Алламуротова** Суллу — марказий роллардан бирининг ижрочиси. — **«Ўжар қиз»** тўла метражли рангли бадиий фильм, К. Ёрматов номли «Ўзбекфильм» киностудиясининг маҳсулоти, 1981 йил.

Ўзбекистон Кинематографиячилар союзи тақдим этган.

ТЕАТР СОҲАСИДА

1. **Мусаев** Улуғбек Раззоқович — композитор, **Григорович** Юрий Николаевич — бош балетмейстер, **Попко** Юрий Викторович, **Скотт** Юламей Генриховна — постановкачи балетмейстерлар, **Копилов** Александр Алексеевич — дирижёр, **Золотарев** Николай Николаевич — постановкачи рассом, **Михальченко** Алла Анатольевна — ижро этувчи, **Лазарев** Алексей Алексеевич — ижро этувчи. Москва шаҳридаги **СССР давлат Академик Большой театри** саҳнасида қўйилган **«Ҳинд достони»** балети.

Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги тақдим этган.

САНЪАТ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ СОҲАСИДА

1. **Раҳмонов** Мамажон Раҳмонович. **«Ўзбек театри қадимий даврлардан 1917 йилгача»** монографияси.

Халқлар Дўстлиги орденли Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий номли санъатшунослик институти илмий кенгаши тақдим этган.

2. **Каримова** Розия Зариповна. **«Баҳор ансамблининг рақслари»**. Республика рақс санъатига доир монографик тадқиқот.

Халқлар Дўстлиги орденли Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий номли санъатшунослик институти илмий кенгаши тақдим этган.

АРХИТЕКТУРА СОҲАСИДА

1. **Ашрафий** Феруз Мухторович — авторлар коллективи раҳбари, **Онишченко** Анатолий Иванович — лойиҳа бош архитектори, **Насриддинов** Раҳим Аҳмедович — лойиҳа бош инженери, **Воҳидов** Муҳаммад Ҳурматович — архитектор, **Колпбердин** Виктор Иванович, **Юсупов** Абдулла Аъзамович — қурувчи инженерлар, **Михайлов** Виктор Васильевич — инженер, **Калагов** Ҳожимурот Евстафьевич — монументалист рассом, **Овсепян** Альберт Ҳиканосович, **Авакян** Роберт Петросович — ҳайкалтарошлар. **1500 ўринли зали бўлган авиасозлар маданият саройи.**

Ўзбекистон Архитекторлар союзи правлениеси президиуми тақдим этган.

2. **Глазенкопф** Ольга Ярославна — лойиҳа бош архитектори, **Туниянц** Ася Аркадьевна — лойиҳа бош инженери, **Одилов** Собир — архитектор, **Шахсуварян** Тигран Вардович, **Кирилец** Иван Степанович, **Скребнев** Василий Степанович, **Муҳитдинов** Башрулла Саидкаримович — инженерлар, **Аксенов** Владимир Афанасьевич — ҳайкалтарош, **Булатов** Абдураҳмон Галиевич — комплекс бригада бошлиғи. Тошкент шаҳрида **Хирургия медицина илмий марказининг архитектура ансамбли.**

Ўзбекистон Архитекторлар союзи правлениеси президиуми тақдим этган...

* * *

Тақдим этилган ишлар (асарлар) совет матбуоти органлари ва кенг жамоатчилик томонидан ўз вақтида актив муҳокама этилиши 1983 йилги Ҳамза номидаги мукофотни бериш чоғида катта ва қимматли ёрдам бўлади. Ижодий ва жамоат ташкилотлари, маданият муассасалари ва барча меҳнаткашлар Ҳамза номидаги мукофотни олиш учун кўрсатилган номзодларни муҳокама қилишда қатнашиб, матбуот саҳифаларида ёки комитет номига юборган хатларида ўз фикрлари, таклифлари ва мулоҳазаларини айтсалар, комитет улардан миннатдор бўлур эди.

Номзодлар тўғрисидаги фикр-мулоҳазалар, жамоатчилик муҳокамалари тўғрисидаги материаллар комитетга қуйидаги адресга юборилсин: 700027, Тошкент шаҳри, Ново-Узбекистанская кўчаси 98-уй, 40-хона.

> Кишиларни маънавий камол топтириш соҳасида катта иш олиб бормай туриб, ривожланган социализмни такомиллаштириб бўлмайди.
>
> Ю. В. АНДРОПОВ

Иброҳим ҒАФУРОВ

БАДИИЙ ФИКРИНГИЗ МАҲСУЛДОРМИ?

ГАПЛАШАДИГАН гапларимиз жуда кўп.

Лекин бугунги энг асосий гапларимиз саксонинчи йилларнинг кўп нарсаларга масъул катта адабиётини яратиш, шу йўлдаги муваффақиятлар ва қийинчиликлар ҳақида боргандагина самарали, яъни ҳар биримиз учун фойдали бўлади.

Бугун яратувчилик учун бошқа ҳамма пайтлардан кўра ҳам соғломроқ шароит мавжуд. Соғлом шароит ва иқлимларни эса маънан соғлом ижодкор одамлар яратадилар. Ва ундан социалистик санъатимиз, адабиётимиз, маданиятимизнинг тўла-тўкис гуллаб яшнаши йўлида фойдаланадилар.

Биз бугун Совет Ўзбекистонимизда жуда бой ёшлар адабиёти борлигидан, ҳаракат қилаётганидан беҳад фахрланамиз. Бу адабиётга ишонч билан қараймиз. Бу адабиётимизнинг келажагига ишонганимиз, улуғ умид билан қараганимиз учун ҳам уни эркаласак, гўё ўз келажагимизни эркалагандай бўламиз.

Ёшлар адабиёти ва уни яратаётган истеъдодли адиблар ижоди тинимсиз ўсиб бораётгани ҳаммамизни қувонтиради.

Мурод Муҳаммад Дўстнинг етмишинчи йиллар бошидаги тақлидий ва китобий ҳикоялари билан унинг саксонинчи йилларда ёзган «Галатепага қайтиш», «Дашту далаларда» сингари асарлари ўртасида ер билан осмонча фарқлар кўзга ташланади. Тоғай Мурод, Мурод Муҳаммад Дўст, Нурали Қобул, Хайриддин Султонов, Усмон Азимов, Хуршид Даврон, Олим Отахонов, Муҳаммаджон Раҳмонов, Муҳаммад Солиҳ, Шавкат Раҳмон, Мирпўлат Мирзаев, Қутлибека Раҳимбоева, Нодир Норматов, Эркин Аъзамов, Алишер Ибодинов, Ғаффор Хотамовнинг кеча ёхуд бир неча йил илгари ёзганлари билан бугун ёзаётганларини солиштирсангиз, бадиий ўсиш поғоналари жуда сезиларли эканлиги кўзга чалинади. Бугунги ёшларнинг энг яхши шеърлари кескин маънавий масалаларни ўртага ташлашдан чўчимайди. Улар маънавий камолотга эришмасдан туриб Ватанга чинакам фарзанд сифатида хизмат қилиш қийин эканлигини чуқурроқ сезиб бормоқдалар.

Бошингизни аяманг!
Юракни аяманг!
Умрни аяманг!
Ғалабани ўликлар эмас,
Тириклар келтиради
Она-Ватанга! —

деб сабоқ беради Усмон Азимовнинг бир қаҳрамони ёш аскарларга. Усмон Азимов идеалларимиз йўлидан тойганларни, курашдан ўзларини четга тортганларни ҳам ўликлар қаторига киритади. «Оддий воқеа», «Кўзгу», «Унинг қўллари қалтираб пул санайди..» сингари кескин шеърлар ёзади. Бундай шеърларда шоирнинг севгиси ҳам, нафрати ҳам чин Гражданга айланади.

Дўстим, сира бўлмагин ҳайрон
Милтиқдан мен қўрқмаган дамлар.
Қўрқитади мени, сен ишон,
Ҳайратлари ўлган одамлар.
Юрагимда олов, ҳаяжон,
Ўлдиролмас мени аламлар.
Ўлдиради мени, сен ишон,
Туйғулари ўлган одамлар. —

Бу—ёш шоир Садриддин Салимовнинг сатрлари. Туйғулари ўлган одамлар бу шунчаки одамлар эмас, ватанпарварлик қувваларидан маҳрум бўлганлар. Ёш шоир уларнинг турмуш-турмушига зеҳн солиб қарайди. Улар тўкчилик даврининг одамлари. Тўкчилик туфайли фақат истеъмолчига, ҳар нарсани истеъмол қилишга ўрганган кишилар. Ёш шоир улар олдида баъзан ожиз қолади ва шунда ўксинишга ўхшаган сатрлар дунёга келади:

Дарё ҳаромни ювиб, Ҳалол эта билади,
Йўқ, дарё бўлолмадик.
Қуёш шўр тупроққа ҳам Нур сочади беминнат,
Йўқ, қуёш бўлолмадик.

Ёш шоирнинг қуёш бўлолмадик, дарё бўлолмадик деган ўксиниш каби сўзларини тушкунлик деб эмас, қилинаётган ишлардан қониқмаслик деб қабул қилайлик. Зотан, биз кўриб турибмиз: Садриддин Салимов ва унинг тенгдошларининг энг яхши шеърлари замон лоқайдлари ва бефарқларининг кўзларига тикандек санчилмоқда. Уйғоқ виждон билан яшаш ва уйғоқ виждон билан Ватанга хизмат қилиш ғоясини илгари сурмоқда.

Бугунги кўпгина ёш шоирлар ҳақиқат ҳақида ёзишни севадилар. Шоир ҳақиқатни ёзиши керак деб ҳисоблайдилар. Адабиёт ва ҳақиқат эгизак. Бири иккинчисисиз кун кечиролмайди. Баъзан ва ҳатто кўпинча ёш шоирларнинг ва ёш носирларнинг ҳам ҳақиқат ҳақидаги тушунчалари одми ҳамда ғариб. Чунончи, шоир Турсун Али шундай деб ёзади:

Биламан!
Гарчи шеърларимни қари муҳаррир,
Ҳали хом, пишириш керак деб,
Мана шу сатрлар қалтисроқ,
Тегиб кетмасмикин машҳур раисга,
Мана бу ерда эса,
Ана бу «катта»нинг исми ёзилган дея,
Рангин баҳоналар билан
Берар қайтиб қўлимга.
Мен эса,
Ҳақиқат ватани бўлган юрагимни,
Осмон бўлиб эркалайман жим.
Ва ундаги ёзувларни кўчира бошлайман қоғозга!..

Қари муҳаррир ёш шоирга ҳақиқатни ёзишга йўл бермайди. Натижада ёш шоир энди ўз юрагимдан бошқа ҳақиқат йўқ экан, деб фақат ҳақиқат ватани бўлган юрагига боқади. Гражданин ҳақиқати Ватаннинг катта ҳақиқатлари билан чамбарчас эканлиги ҳақида ўйлаб ҳам кўрмайди. Ёшлик билан қариликни шундай бир-бирига зид қўйишнинг ўзи жуда қалтис эмасми? Гап қари муҳаррир ҳақида бориши керакми ё ҳаётдан тамомила орқада қолган, янгиликни кўрмайдиган, тўғри муносабатлар, тўғри танқидлардан чўчиб яшайдиган кишилар тоифаси ҳақида бориши керакми? Усмон Азимовнинг «Кўзгу» шеърида «Юзига ажин, сочига оқ оралаётган одам кўзгуга боқади» ва кўзгуда соҳилларини суғормай оқаётган дарё, ҳамма нарса меники деб қичқираётган очкўзликни кўради, семиз бировнинг пуллардан иборат қўллари билан ўзини ҳақиқат деб атаган боланинг бошига муштлайди. Сочига оқ оралаган кимса эса боланинг қўлини ушлаб туради. Калтаклатади. Ва, ниҳоят, у ўзини бутунлай танимай қолади...Юзда ажин, сочига оқ оралаган одам мана шу аянчли манзаралар қаршисида келажакда нима қилиши ёш шоир учун қоронғи. Шунчалар умумлаштириб юборишнинг, Бола —Ҳақиқат билан сочига оқ оралаган ўрта ёшли кишини қарама-қарши қўйишнинг ҳозир ижтимоий-ҳаётий зарурати бормикин? Ахир, шеърда ҳамма нарса бирдан, бир йўла умумлашиб кетадику!

Хуршид Давроннинг «Алпомишнинг қайтиши» шеърида бепоён далада бир ботир мангу ухлаб ётибди. Ёш шоир нидо қилади:

Қай садо ботирни яна қайтарар,
Бу кўҳна, бу соқов, бу кар дунёга!

Мўйсафид табиблар, дуогўй кампирлар, донишманд чоллар ботирни уйғотишдан ожизлар.

Хира кўзларини узмай уфқдан
Донишманд чолгина йўлга термулар
Ва ойлар башорат: «Уни уйқудан
Уйғота олади фақат болалар».

Йўлга термулаётган чол ҳам бир пайт бола бўлган, лекин нега у боликда ботирни уйғотолмадикин? Ахир, ёш шоир ботирни фақат болалар уйғотади, деб бизни ишонтирмоқчи-ку. Умуман, қайси замоннинг болалари Алпомишни уйғотишлари керак ва уйғонгач, Алпомиш нима иш қилади? деган саволлар туғилади. Урғулар ўз жойига қўйилмаган, ҳаётий масалага ойдинлик киритилмаган, натижа,-да, шеърларда ёшлик билан қарилик қарама-қарши қутбларга ўтиб қолган. Бизда авлодлар ўртасида келиштириб бўлмас ихтилофлар йўқ. Бизда тараққиётимиз йўлига ғов бўлаётган иллатлар билан шу иллатларга қарши курашадиган соғлом кучлар бор. Бунда ҳар нарсани ўз номи билан атамоқ керак. Шунда тасвирда ҳам қинғайишлар ва мужмалликларга ўрин қолмайди.

БУНДАЙ тўғри урғусини олмаган коллизиялар ёшлар прозасида ҳам кўп кўзга ташланмоқда.

Қамчибек Кенжанинг «Орзумандлар» деб аталган қиссасида яхши яшаш —ўзига тўқ яшаш пайида бўлган ота-она болаларини бутунлай унутиб қўядилар. Ўз ҳолига ташлаб қўйилган, меҳр-оқибат нималигини билмай ўсаётган болалар учун ҳаёт азобга айланади. Меҳрсизлик туфайли болаларнинг тасаввурлари ҳам ғалати, оғриқ тасаввурлар. Қисса қаҳрамони ўн яшар Шавкатжон кутилмаганда онасининг маммаларини кўриб ҳайратга тушади. Шунда ёзувчи унинг хотирасидан бизга бир варағини очиб кўрсатади: «Аясининг маммалари кичкина-кичкина, оппоқ, фақат учи қорамтир эди. Шавкатнинг кўз олдига келинбувисининг маммалари келди... Тоғаси ишдан кеч қайтадиган тунлари келинбувиси Шавкатни бирга олиб ётарди. Шундай пайтларда келинбувиси анчагача унинг бошини силаб, эркалатар, кейин: «Шавкатжон, мамма эмасизми?» —деб сўрарди. Шавкат индамасди. Келинбувиси ёқасидан... учсиз, қизғиш-қорамтир маммаларининг дам унисини, дам бунисини чиқариб, Шавкатнинг оғзига тутарди. Бола бироз ҳайрон бўлиб иккиланиб турарди-да, сўнг лабларига иссиқ тегаётган маммаларни икки қўллаб чангаллаганча қизиқиш билан эма бошларди. Энди билди. Келинбувисининг ҳовучга сиғмайдиган маммаларидан сут чиқмаган, аясининг шу кичкина нокдай маммаларидан сут чиқармиди». Ота-онанинг ўтакетган меҳрсизлиги, дағаллиги, яйраб, бадавлат яшаш деб бошқа ҳамма одамийлик фазилатларини унутиб юбораётганлиги бола хаёлида шундай оғир психологик жароҳатлар ни қўзғайди ва автор уларни физиологик жиҳатдан батафсил тасвирлаб ўтади. Ота-она билан болалар ўртасида шундай маънавий чоҳ пайдо бўлади.

Асқар Қосимовнинг «Мен кейин гапираман» қиссасида ҳам шунга яқин воқеа билан танишамиз. Ёш мутахассис Элбек дунёга илғор фикр билан қарайди. У музейда ходим бўлиб ишлайди. Лекин унинг униб-ўсган хонадони жуда ҳам эскича. Ота беданавоз. Она ғийбатчи, Ўғилларини келинлари, акаларни ука билан уриштириб юради. Ва ўз яқинларининг уришидан лаззат олиб яшайди. Элбекнинг икки акаси пул топармон. Улар ота-она измидан чиқмайдилар. Ақл-фаросат билан замонавий яшашга интилган укалари Элбекни чиқиштирмайдилар. Уни уйдан ҳайдаб чиқарадилар. Ваҳшиёна, жоҳил урф-одатлар билан турмуш кечирадилар. Элбек ҳам уст-устига зарбага йўлиқаверади. Уйдан ҳайдалади. Ишда унга фитна уюштирадилар. Севиб уйланган хотини чидаб бўлмайдиган даражада рашк қилади. Ёш оила бузилади. Элбек аросат орасида қолади. Наҳот ёруғлик йўқ? Ота-оналар билан болалар ўртасидаги бу кескинлик фожелардан бошқа мева бермайди.

Наҳот ўзбек Парнасида бошқа конфликт, бошқа коллизиялар қолмади?

Давоми тўртинчи бетда

ҲАЁТ МАСАЛАЛАРИ ВА АДАБИЁТ

> Матбуотдаги танқид— қурол, албатта. Шу қуролдан фойдалана билиш, принципиаллик ва холислик позицияларидан четга чиқмаслик керак. Биз учун танқидий чиқиш—сенсация эмас, балки камчиликларни тугатишдан иборат бирдан-бир мақсадни кўзловчи сигналдир.
>
> К. У. ЧЕРНЕНКО

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ

МОҲИЯТНИ ЁРИТИШ ЛОЗИМ

ДРАМАТИК САНЪАТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ БАЪЗИ МАСАЛАЛАРИ

ПАРТИЯ Марказий Комитети июнь (1983) Пленуми қарорларининг жанговар ва теран ҳаётий руҳи эътиборимизни шунга жалб этадики, биз, чунончи, ўзбек театр санъати тараққиётини таъминлашга қаратилган ғоятда муҳим ижодий масалалар моҳиятини чуқур ёритиб. ўсиш-ўзгаришнинг мустаҳкам заминини ҳозирлаш соҳасида ҳам талай меҳнат қилишимиз керак. Аввало шуки, ҳаммамиздан ўзбек совет театри ва драматургиясининг бой, ранг-баранг анъаналарини ижодий ўзлаштириб, уларни янги образлар, оригинал характерлар билан бойитиш, тараққиётнинг юксак босқичларига кўтариш талаб қилинмоқда. Бизга маълумки, «Бой ила хизматчи», «Нурхон», «Инқилоб тонги», «Алишер Навоий», «Мирзо Улуғбек», «Навбаҳор», «Шоҳи сўзана», «Шарқ тонги», «Қонли сароб», «Юлдузлар жамоли», «Юрак сирлари» каби саҳна асарларидан ҳар бири ўз даврида катта воқеа бўлибгина қолмасдан, ҳануз ғоявий бадиий қимматини йўқотгани йўқ. Шароф Рашидов асарлари асосида яратилган спектакллар ҳам шулар жумласидандир. Ҳатто айтиш мумкинки, улар, хусусан, «Юлдузлар жамоли» ва «Шоҳи сўзана» бугунги кунларда Бутуниттифоқ миқёсида шуҳрат қозонган А. Гельманнинг «Биз, қуйида имзо чикувчилар...», И. Дворецкийнинг «Четдан келган киши», О Абдуллиннинг «Ўн учинчи раис» сингари драматик асарларига елкадош бўлиб, ғоятда ўткир ижтимоий- маънавий масалаларни дадил кўтариб чиққан, онгу тафаккуримизни бойитишга, ўзгартиришга қаратилган кенг кўламли қаҳрамонларни ўз инсоний жозибаси, салобати, зиддиятлари билан гавдалантирган. Нима учун ҳозирда шундай ёрқин, баркамол пьесалар яратилмаяпти? Бунга жавобан: ахир, томошабинлар оммасини ҳайратда қолдирадиган. мўъжизаларни кашф этадиган йирик истеъдодлар етишиб чиқмаяпти-ку, дейишимиз мумкин. Лекин масалага бу таҳлитда қараш тўғри бўлмас. Шунинг учун ҳам ўртоқ Ш. Р. Рашидовнинг Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XI пленумидаги докладида «Биз истеъдодли ёшларни қидириб топишимиз, ўстиришимиз, ўз касбини мукаммал билиб олган, юксак маънавий фазилатларга эга бўлган мутахассисларни тайёрлаб етиштиришимиз керак. Улар бизнинг маънавий бойлигимиз, интеллектуал потенциалимиздир», деб айтилган салмоқли фикри умуман бадиий ижодга, хусусан драматик санъатга бевосита тааллуқлидир. Демак, истеъдодли ёш драматургларнинг туғилиши, уларнинг оёққа туриши, новатор санъаткор даражасига кўтарилиши масаласи пайдо бўлади. Сўнгра ёш режиссёрлар, актёрларни етилтириш масаласи навбатга келади. Бундан кейин драматурглар, режиссёрлар ва актёрлар ҳамкорлигини таминлаш масаласи юзага чиқади... Бу масалаларнинг барчаси синтетик ижод дунёсини касб этган театр санъати учун муҳим аҳамиятга моликдир. Ҳа, саҳна ҳаётига алоқадор ижодий масалалар кўп. Энди улардан фақат биттасини, мисол учун, драматургия танқидчилиги ҳақидаги баъзи мулоҳазаларни ўртага ташламоқчимиз.

Дастлаб шуни мамнуният билан қайд этиш лозимки, драматургия танқидчилиги билан М. Раҳмонов, Ҳ. Абдусаматов, Б. Имомов, М. Қодиров, Т. Турсунов, А. Рибник каби анча тажрибали олимлар шуғулланишади. Улар саҳна ҳаётини, драматурглар фаолиятини ёритувчи мутахассис сифатида ном чиқазганларки, бунинг етарли асоси бор. Чунки янги спектаклларга тақризларни, саҳна асарларига бағишланган проблематик, обзор мақолаларни, албатта, улардан бири ёзади.

Драматургия сўз санъатининг таркибий қисмини ташкил этганига қарамасдан, ўзига хос такрорланмас хусусиятлари билан ажралиб туради. Бу хусусиятларни чуқур идрок этиш учун эса алоҳида салоҳият, истеъдод талаб қилинади. Дарҳақиқат, театр ва драматургияга бағишланган бир қанча салмоқли мақолалар, тадқиқотларда саҳна сеҳрини сезувчи, англовчи олимларнинг малакали, аниқ, ҳаққоний мулоҳазаларини учратамиз. Шундай мулоҳазалардан аёнки, ҳозирги ўзбек театри ва драматургияси бир ўринда қотиб қолгани йўқ, анча жиддий саҳна асарлари пайдо бўлмоқда, ижобий изланишлар ва ўткир ижтимоий-маънавий масалаларни оригинал йўсинда ҳаққоний ёритишга интилиш мавжуд. Айни чоқда чинакам бадиий кашфиёт бўлиб жаранглайдиган, маданий ҳаётимизда катта воқеа бўладиган драматик асарлар, спектакллар яратилмаётгани, ижтимоий-маънавий тараққиётга ҳеч қандай таъсир кўрсатмайдиган ғоятда бўш пьесалар қалашиб ётгани рўй-рост ёзилмоқда. Булар, табиийки, театр ва драматургия танқидчилигининг фазилатидир. Бироқ, шуни очиқ айтиш керакки, борди-ю, саҳна санъатимиз, драматургиямиз ҳаёт тараққиётига нисбатан, прозамиз равнақига нисбатан бир карра орқада қолаётган бўлса, бу соҳанинг адабий танқидчилигидаги қолоқлик даражаси икки-уч ҳисса ортиб кетган. Хўш, бундай ноўрин қолоқлик нималарда акс этмоқда?

Биринчидан, драматурглар, театр мутахассислари онгу тафаккурини бойитиб, томошабинларни қойил қилиб, зўр илмий-эстетик кашфиётга айланган, саҳна ҳаётига сезилари таъсир кўрсатадиган баркамол мақолалар, ажойиб тадқиқотлар яратилмаётир, йўқ. Иккинчидан, мавжуд тақризлар, мақолалар, тадқиқотлар эса айрим сифатларига, яхши томонларига қарамасдан, бугунги саҳна ҳаётини, драматурглар, режиссёрлар, актёрлар фаолиятини ҳаққоний ёритишдан узоқ. Тўғри, айрим истеъдодли мунаққидлар театр ва драматургияда жиддий ўсиш-ўзгаришни таъминлайдиган баъзи ижобий ҳодисаларни тўғри илғаб олмоқдалар, бир қанча пьесаларда кўринган юзакилик, схематизм, иллюстративлик каби иллатларни ўринли қайд этмоқдалар-у, бироқ уларнинг чин моҳиятини очиб ташлашда ожизлик кўрсатмоқдалар. Бу ҳолат «Шарқ юлдузи» журналининг 1983 йил апрель сонида уюштирилган давра суҳбатида очиқ-ойдин кўринди.

Мазкур суҳбатда Ҳ. Абдусаматовнинг: «Поэзиямиз, айниқса, прозамиз Бутуниттифоқ миқёсига чиқди, уларнинг баъзи дурдоналари жаҳонга машҳур бўлиб кетди. Аммо драматургиямиз ҳақида бундай юксак ижобий баҳони айтолмаймиз... Москва ва Ленинград театрлари саҳнасида узоқ вақтдан бери биронта ўзбек муаллифининг асарини кўрганимиз йўқ», деган фикрини қўллаб-қувватлаган Максим Каримов қуйидагиларни таъкидлади: «Биргина 1982 йилда 48 саҳна асари вужудга келди. Бироқ уларнинг ақалли ярмини ҳам юксак савияда деб бўлмайди». Бу фикрга Муҳсин Қодиров қўшилди: «... ёзилаётган кўпгина пьесалар сифат жиҳатидан қониқарли эмас, шу боис улар саҳна юзини кўрмай умри тугамоқда, амал-тақал ва туртки билан саҳнага чиққанлари ҳам томошабинларни ром қилолмай», «яшин тезлиги»да саҳнадан тушиб кетмоқда». Мамажон Раҳмонов ўз ташвишини шундай изҳор этган эди: «... ўзбек драматургияси театрларнинг бугунги талабидан жуда орқада қолмоқда...».

Суҳбатга қатнашган 8 танқидчи ва драматург шунга ўхшаш аччиқ, лекин ҳаққоний сўзларни айтганларки, буни эътироф этиш лозим. Аммо бу сўзлар қайси драматургнинг қайси асарига тегишли? Уларни конкрет таҳлил билан асослаш керакмасми? Қолоқликнинг нималарда намоён бўлаётганини аниқ кўрсатиш шартмасми? Ахир, адрессиз танқид қанчалик ўткир, кучли бўлмасин, нишонга тегмайдику?

МАСАЛАНИНГ шу жиҳатига эътибор берилмасдан умумий йўсинда ҳадеб таънаю танбеҳлар ёғдирилаверадики, бундан етарли наф унмаслиги аёндир. Яна шундай ғайритабиий ҳолга дуч келамиз: айрим танқидчиларимиз драматургиямиз равнақ топмаётганлиги тўғрисида бор овозлари билан бонг урадилар-у, айни чоқда жуда кўп хом пьесаларни асоссиз равишда мақтаб юборадилар. Давра суҳбатида Ф. Жўраев ўзбек драматургияси «... миллий адабиётимизнинг бошқа турларига қараганда, тараққий этиб бораётган воқелигимиз, давримиз талабига нисбатан оқсамоқда ва етарли даражада кенг майдонга ҳали чиқа олгани йўқ», дейди-ю, лекин бу фикрни исботлашни унутиб, бошқа кўчага кириб кетади: «Ўлмас Умарбековнинг «Отилмаган ўқ», «Қиёмат қарз», Шошма, қуёш», «Аризасига кўра», Машраб Бобоевнинг «Ер томири», «Ўттиз ёшлилар», Максим Каримовнинг «Ўн саккиз ёшлигим», «Дийдор», «Интилганга тола ёр», «Инсонликка номзод», Абдулла Ориповнинг «Жаннатга йўл», Фарҳод Мусажоновнинг «Олифта», Жуманиёз Жабборовнинг «Ўжарлар», Ўткир Ҳошимовнинг «Баланд дорга осилма», Яздон Худойқуловнинг «Севгини ардоқлаш керак», Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Зўлдир», «Тусмол», «Мени айтди деманг», «Майли-майли...», «Бу замон ўғлони», Ҳуснитдин Шариповнинг «Афсона», Холид Расулнинг «Хўжайин» каби саҳна асарлари театрларимиз репертуарини безаб турибди».

Диқат қилинг-а, Ф. Жўраевнинг ўзи ҳалигина драматургиямиз тараққиётнинг катта йўлига, кенг майдонига чиқа олгани йўқ, деган дадил гапни ўртага ташлаган эди. Бир лаҳзадан сўнг эса, худди шу ернинг ўзида у 22 пьеса «театрларимиз репертуарини безаб турибди», демоқдаки, бунинг қайси бирига ишонишингни билмай қоласан, киши. Ҳа, исбот ва мантиқ йўқ. Ўша пьесалар қандай фазилатлари орқали «театрларимиз репертуарини безаб турган»лиги ҳам, айни чоқда нима учун ўзбек драматургияси ҳаётдан орқада қолаётганлиги ҳам пишиқ фактлар таҳлили воситасида кўрсатилмайди. Натижада, шундай таассурот туғиладики, танқидчи билиб-билмай нималарни яхши деса, биз ҳам унга қўшилиб яхши дейишимиз, ёмон деса ёмон дейишимиз керак экан. Ҳолбуки, у мақтов сўзларини ҳам, танқидий мулоҳазаларини ҳам далиллаб бермаса, кўзланган натижага эришилиши асло мумкин эмас. Кўпинча мана шу оддий ҳақиқатга риоя қилинмайди, мана шу оддий ҳақиқат рўёбга чиқарилмайди. Оқибатда ўртага ташланган фикрларнинг моҳияти ёритилмасдан қолиб кетаверади, мақтов ҳам, танқид ҳам асосланмагани учун ҳеч қандай амалий,илмий ,эстетик қудратга эга бўлмайди. Буни ҳис қилиш учун, мисол тариқасида. Б. Имомовнинг

Давоми олтинчи бетда

МУҲАРРИРЛАР СУҲБАТИ

«Ёшлик», «Юность», «Совет Ўзбекистони санъати», «Гулхан» журналларининг бош редакторлари Эркин Воҳидов, Андрей Дементьев, Нурали Қобул, Абдулла Орипов. С. МАХҲАМОВ фотоси

БАДИИЙ ФИКРИНГИЗ МАҲСУЛДОРМИ?

Боши учинчи бетда

Худди шундай коллизиялар «Галатепага қайтиш» ва «Ёзнинг ёлғиз ёдгори» қиссаларида ҳам сюжет жараёнларида муҳим роль ўйнайди. Хайриддин Султоновнинг қиссасида юраги олижаноб ва беҳад мунаввар орзулар билан тўлган, шеър каби тоза йигитча Насиббек ота-она ихтиёри сабаби билан фожеали ҳалокатга учради.

Бундай коллизиялар қаторини кеча бугун ёзилиб турган асарлардан истаганча келтириш мумкин. Турмушда учраб турадиган ноқусликлар учун оталарни айблайвериш тарихий ҳаққоният жиҳатидан тўғри бўлармикин?

Коллизиялардаги бундай бирхилликлар бизнинг ижтимоий ва халқ ҳаёти муаммолари ичига чуқур кириб бормаётганимиз, оддий ва жўн бадиий тадқиқотлар ичида ўралашиб қолаётганимиз натижаси эмасмикин?

Ёшлик ўзига азобларни тўқиб чиқаришни яхши кўрмасмикин? Кўп ёш шоирлар тўқиб чиқарилган азобларни бағирларига босиб эркалайдилар. Ном ҳам топиб қўядилар бунга: ширин азоб деб!

Кўнгил учун қанча бўлмасин
душвор,
Сенга кўринмакни ўзимга
деб ор,
Нозик қарашлару ёқут
кўзлардан,
Дилни эркалагич сокин
сўзлардан
Чирт юмиб кўзни,
Ноғаҳон ёнингга бормадим
қўйдим—

деб ўртанади ёш шоирнинг лирик қаҳрамони. Қизни севамиз. Лекин севгимиз жуда ғалати. Ўзимизни ёқут кўзли бу бу қизга нима учундир муносиб деб билмаймиз. Ор қиламиз нима учундир. Биз бошни мутлақ гангитиб, гаранг қилиб қўядиган мавжудотдан ўзимизни олиб қочамиз. Ва кўзни чирт юмиб... унинг олдига боришдан воз кечамиз. Ёқут кўзли ёр буни биладими йўқми? Билса, бу ҳолга унинг муносабати қандай? Кўзини чирт юмиб кетган бечора ошиқнинг аҳволини тушунишга у қодирмикин? Афтидан қодир эмас:

Ёймачидай кўнглим очиб
ёзган хатларни
Билмам нималарга тутатқи
қилдинг...

Қанча уринмайлик бу аналогияни англаш қийин: ошиқ ва ёймачи... Ошиқ шу қадар ожиз ва синиқ, ҳар дамда ўзини таҳқирлашга шай. Маъшуқаси ҳақида ҳам фикри унчалик баланд эмас. Севги хатларини тутатқи қиладиган қиз қандай қиз бўлади?

Бу ёш шоир Шукур Қурбоннинг шеъри. Лекин бошқа ёшларда ва ҳатто ёш бўлмаган шоирларда бундай дардчил ва ғурбатзада шеърлар оз эмас. Бундай асарларда қаҳрамонлар катта ишлар ҳақида ўйламайдилар, ўз олдиларига ижтимоий муҳим вазифаларни қўймайдилар. Тўлақонли граждандлик ҳиссиётлари билан яшамайдилар. Қаҳрамоннинг ижтимоий ўрни ҳамда позицияси равшан эмас. У жўн нарсалар билан шуғулланади ва жуда жўн нарсалардан нолийди, шикоятлар қилади. Лекин шу билан бирга ўзига, ўз шахсига ортиқ даражада эътибор қилади. Ёш ёзувчи Нурилло Отахоновнинг «Кўзгу» деб номланган ҳикоясидаги қаҳрамонларнинг қиёфасига назар ташлайлик. Асосий қаҳрамон талаба йигитча Собир қўрқоқ, заиф, латта. Яна бир персонаж Ҳамид олғир ва бузуқ. Собир кўл бўйида илиқиб қолган Тамара деган қиз енгилтак, саёқ, қиёфаси ноаниқ, ва шубҳали. Студент Собир Тамара деган жуда келишган қиз билан кўл бўйида ярим яланғоч ётган жойларида танишадилар. Собир Тамарани ёқтириб қолади. Эртасига яна учрашадилар. Учрашувдан олдин Собир ойнага қараб ўз жамолини, қадди-бастини томоша қилади. Ўзини ўзи жуда яхши кўриб кетади. Ёш ёзувчи бу ғалати ҳолатни шундай батафсиллик билан тасвирлайди: «У ҳозир майкачан ҳолда кўзгудаги аксига термуларкан, ўзича мулоҳаза қиларди: «Хўш, бундай гўзал қизни менинг нимам мафтун қилди? Қизлар йигитларнинг ҳуснига эътибор бермайди, дейишади. Бўлмаган гап. Ҳар қалай ияги қийшиқ, бурни пачоқ, тасқаранамо ландавурларни (Собир топқирлигидан қувониб кетди) ким ёқтиради?! Қум бир баҳона, холос. Ҳамма гап шундаки, мен унга эмас, у менга талпинди! Албатта, ўша тасқаралардан фарқим бордир ахир!».

Собир елкаларини кўзгуга солди, узоқ тикилди, тикилди-ю, кўзларига ишонмай қолди: жуссаси жуда ҳам унақа кўримсиз эмас экан! Аввалари нозик туюлган билаклари ҳозир бақувватдек кўринди. Қўлларини икки ёнига хиёл кериб, у чуқур нафас олди, кўкрак қафаси кенгайди— курашчилардан қаери кам! Тирсагини букиб куч билан муштумини қисган эди, мускуллари бўртиб чиқди. Бинойи! Кейин кўзгуга орқасини ўгирди. Елкаси оша мўралади: ҳаммаси жойида! «Йўқ, йигит танлашда қизлар адашмайди, —деб хулоса қилди у. —Учрашувга ўзи таклиф қилдими, демак, бир гап бор!» Тамара эса илк учрашгандаёқ дарров қорнини тўйғазишни талаб қилади. Собирнинг беш сўмига ночоргина овқатланиб ўтирганларида аллақаёқлардан бойваччалар пайдо бўлишади. Собир бир четкада қолиб Тамара улар билан бўлиб кетади. Собир уларнинг пича пўписаси билан Тамарани уларга қолдириб кетади. Хўрлиги келади. Жуда-жуда аянчли одам бўлиб кўринади. Авторнинг позициясини ҳам асло билиб бўлмайди. Бойваччалар ғолиб чиқишади. Уларга қарши туриши керак бўлган Собир эса ғоятда ношуд, латта. Томирида ўт йўқ. Хўш, китобхон бундай ҳикояларни ўқиганда қандай хулоса чиқариши керак? Автор позицияси ва илгари сураётган ғояси равшан бўлмагач, ҳикоянинг мазмуни ҳам қоронғи бўлиб қолади.

Мана шундай гаплар. «Шоирнинг сўзлари моҳиятан унинг ишларидир», деган эди Пушкин бир куни Гоголга. Сўзимиз —фаолиятимиз ва ижодий изланишларимизнинг ойнаси. Бунга ўхшаш мисолларни ёшлар ижодидан яна кўплаб келтириш мумкин. Лекин шуларнинг ўзлари ҳам адабий тажрибалардаги камчиликларнинг характерини кўрсатиб туради. Уларнинг қандай пайдо бўлаётганлигини, сабабларини қидириб кўрайлик.

Бизнинг ёшларимиз —мен етмишинчи ва саксонинчи йилларнинг қаламкаш ёшларини кўзда тутаман, жуда кеч балоғатга етмоқдалар. Ҳа, граждан сифатида балоғатга етиш ғоятда кечикмоқда. Ҳаётимизнинг катта темалари, катта муаммолари устида ишлаётган ёшлар жуда кам. Барча катта шоирлар катта темаларни ёритиб ва ўзлаштириб, катта воқеликнинг яратувчиларидан бирига айланиб ўсганлар. Ҳозир ёшлар катта темалардан чўчинқираб турадилар. Иқтидор кечикиб ва секин чиниқмоқда. Ёшлар катта ижодий биография яратишга шошилаётганлари йўқ. Уларнинг баъзи талантли намояндалари осонроқ, китобийроқ йўллардан бормоқдалар. Кучли иқтидорга эга бўлган ёшлар ҳам ғоятда оз юк кўтармоқдалар. Талант тоғларга елкасини тираганда-гина, ларзага солади. Чумчуқлар, мусичалар, ариқларнинг лабларидаги майсалар, ялпизлар, отқулоқлар ҳақида ёзиш мумкин. Лекин мусичани тасвирлаб зўр майдонларга кириб бориш мушкул. Бошқа халқлар яратаётган маданий хазиналар ёнига муносиб хазина бу йўл билан қўйилмайди.

Революцион ўтмишимиз ёшлар адабиёти учун мутлақ қўриқ бўлиб ётмоқда. Нега биз Ўзбекистонда ишчилар синфининг шаклланиш жараёнларини, Қосимхўжаев, Мирҳодиев, Тошпўлатов, Устабоев сингари фаол ишчиларнинг фаолиятларини шу пайтгача ўрганган ва ёритган эмасмиз? Қудратли янги кучларнинг шаклланиш, ўсиш даврига шунчалик бефарқ қараб бўладими?

Олдимизда Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси ва Ўзбекистон Коммунистик партияси ташкил этилганлигининг тарихий саналари турибди.

Ёш қаламкашлар бу саналарга қандай асарлар билан бораётирлар? Ҳозиргача бундай асарларни ўқиганимиз йўқ. Лекин шундай асарлар яратилишини, ёшлар улкан темаларни кўтариб, адабиётда қўриқ очиб, халқнинг миннатдор сўзига муяссар бўлмоқларини орзу қиламиз.

Преверга, Лоркага, ғарбнинг ёркин шоирларига эргашиш ёмон эмас. Савод ёшларимизнинг изланишларига савия бағишлайди. Лекин, менингча, ўз она заминида ўша номдор шоирлар қойил қолса ва ё не ажаб, эргашса арзийдиган намуналар яратмоқлик шарафлироқдир.

Тарих ва замон билан беллашмоқ учун тарих ва замонни аъло билмоқ жоиз.

Бунга эса чалакам-чатти йўллардан бориб, шоша-пиша эришиб бўлмайди.

Катта темаларда ишламаслик исботсиз қалтис гаплар ичида ўралашиб қолишга, майда норозиликлардан дард ва дардчиллик ясашга олиб боради. Қониб, тўйиб, жўшиб, илҳом билан ишламаган, катта нарсалар ятатолмай турган пайтларда ёш қаламкашлар эзгин бўлиб қоладилар ва айбларни қари муҳаррирлар устига тўнкашга мойил бўладилар.

ЭНДИ ёшлар ижоди ва адабий танқид ҳақида. Адабий танқид ёшлар олдида қарздор ва бурчли. Ҳозир айниқса, уларнинг изланишларига мадад берадиган, тўғри изга соладиган, ғоялар билан илҳомлантирадиган таҳлилий танқид сув билан ҳаводай зарур. Партиямизнинг кейинги пленумлари, қатор тарихий қарорлар, Юрий Владимирович Андроповнинг ёркин фикрлари адабий танқиднинг бу йўналишдаги муайян вазифаларини белгилаб бергандир.

Биз қобилиятли ёшларимизнинг айрим асарларида кўзга чалинаётган бадиий камчиликларнинг характери ҳақида сўз юритаётганимизнинг боиси — уларни назардан ўтказиш, тўғри баҳолаш олдинда қилинажак ишлар учун жуда муҳимдир.

Нуқсонларни кўриб турсак, улар ҳақида аниқ тасаввур ҳосил қилсак, уларни тузатиш ва демак, ижодда тўхтовсиз олға силжиб бориш, катта ютуқларга эришиш мумкин бўлади.

Адабий жамоатчиликнинг эътиборини ёшлар ижоди масалаларига тортар эканмиз, ғоявийлик ва юксак бадиият ҳақидаги талабларимиз қатъий бўлиб қолади. Шунинг учун танқидга тўғри муносабатларни тарбиялаш адабий-маданий савиямизнинг юксалиб бориши билан боғланиб кетади. Камчиликларимизни тузатишнинг танқиддан ўзга чораси йўқ. Илғор адабиётлар адабий танқидий тафаккурининг ҳаракатчанлиги, ўткирлиги, савиядорлиги билан ҳам илғордир.

Ёшлар адабиётини ўқиш давомида ҳосил қилган айрим кузатишларимиз билан ўртоқлашиб, ёш дўстларимизга қарата шундай савол бергимиз келади:

—Бадиий фикрингиз маҳсулдорми? У жўн ёхуд пуч эмасми? Етук сўз, етук бадиий фикр доимо маҳсулдордир. Замондошлар қалбларининг мураббийсидир. У сиз севган халқ учун, инсониятнинг келажаги ва равнақи учун ишлайди. Шу билан маҳсулдор саналади ва фақат шу билан ўзини бадиий сўз сифатида оқлайди.

ЯШАШ — КУРАШДИР

ҲИКОЯ

Ғайрат РАҲМАТУЛЛАЕВ

КОМИЛ бугун жуда эрта уйғонди. Бир неча кундан бери тинчлик бермай келаётган ўй-хаёлларига кеча кечқурун нуқта қўйган, қатъий қарорга келган эди. «Ишдан бўшайман, тамом-вассалом. Эски жойимга қайтаман, шуниси тинч. Вақтида ишга борасан, вақтида қайтасан. Станоклар бузилмай юриб турса, мукофот ҳам, мақтов ҳам сеники. Биров мушугингни пишт демайди!».

Комилни масаланинг бошқа томони кўпроқ қийнарди. Ахир, олти йил иссиқ-совук демай, ишдан ҳориб-чарчаб ўқишга қатнаб, диплом олгани нимаю «ўша ўша бойхўжанинг таёғи» бўлиб қолгани нима? Диплом бўлмаса ҳам фабрикада ишлаб юрса, биров ҳайдармиди! Ўқисам, олий маълумот олсам, одамларга бундан ҳам кўпроқ нафим тегса, бирор янгилик яратсам, қобилиятимни кўрсатсам, дея орзу қилмаганмиди?! Энди ниятини амалга оширишга фурсат етганда...

...Ҳа, уч ой олдин Комил қувона-қувона янги жойда биринчи иш кунини бошлаган эди. Уни ишга қабул қилган бўлим бошлиғи — елкалари туртиб чиққан, кўзойнакли, дўнг пешона, пенсия ёшидаги кекса одам икки оғизгина гап айтди, холос:

— Меҳнатдан қочманг, ўғлим, меҳнатдан. Барча эришган нарсаларимиз меҳнат орқасидан...

Шундай одамнинг қўлида ишлайман деб, эрта суюнган экан. Икки ҳафта ўтмасдан бўлим бошлиғини тантанали равишда «дам олишга» кузатишди. Унинг ўрнига ўзи билан бир факультетда ўқиган, институтда лаборант бўлиб ишлаб, курсдошларини сариқ чақага ҳам олмай, ўзини бошқалардан устун ҳисобловчи Мирсодиқнинг тайинланганини эшитиб, хурсанд бўлишни ҳам, ҳайрон бўлишни ҳам билмай қолди. Кичкина коллективда гап ётмайди. Кимдир «фалончининг таниши экан», деса, кимдир «омадли йигит экан: ўқишни битирибоқ шундай жойга тайинланди, келажаги порлоқ!» — дер эди.

Дарсларда гоҳ кўриниб, гоҳ кўринмай, олифта кийиниб юрувчи, оғзи тўла тилла тиш, товоқ башара Мирсодиқни Комил жини суймас, ҳатто бир марта танаффус пайтида гап талашиб қолган эди. Ўшанда Мирсодиқ «домлаларингнииям бир тийинга олмайман», деганди. Қизиққон, тўғри сўз Комил ҳам ўйлаб ўтирмай: «Ўзингни биров бир тийинга олармикан, қовоқ калланг билан», деб уришиб кетишларига сал қолган эди. Курсдошлари ўртага тушмаса, муштлашишдан ҳам тойишмасди...

Комил вазифасини сидқидилдан бажариб юраверди. Аммо кўп ўтмай ишга алоқаси йўқ турли «юмушларни» ҳам бажаришга тўғри кела бошлади.

— Бир чой ичайлик...

— Дўстлигимиз ҳурмати, шундоқ бозорга тушиб, шу рўйхатдаги нарсаларни олиб чиқинг...

— Жуда ишим кўпайиб кетди, ҳисоботни тузишга ёрдам бериб юборсангиз....

— Илтимос, ғизиллаб вокзалга бориб келсангиз...

Мирсодиқ ҳаммани сизлаб, мулойим муомала қилса ҳам, кўзларини қисиб, мийиғида кулиб туришидан «менинг қўл остимдасанлар, гапимни икки қилиб кўр-чи», деган маънони англаш мумкин эди. Ижодий иш ва хизмат юзасидан кўп вақти командировкаларда ўтадиган директор олдида-ку, дарҳол ўзгариб, ўзини тиниб-тинчимас, меҳнаткаш қилиб кўрсатиш учун «ўлиб-тириларди».

Комил аввалига тишини тишига қўйиб, унинг гапини икки қилмасликка тиришиб кўрди. Ахир, нима бўлганда ҳам олти йил бирга ўқишган, коллектив ҳам хабардор. Бир гап бўлса, айтишмайдими, шуми курсдошларнинг аҳволи деб. Аммо, кейинги воқеа...

Эрталаб бошланган ёмғир пешинга бориб зўрайди. Ходимлар тушликка чиқиб кетишган. Катта хонада ёлғиз Комил ўз жойида ёзиш-чизиш билан банд. Негадир бадани увишиб, икки чаккаси лўқиллаб оғримоқда. Иши кам бўлса-ю, жавоб сўраб уйга бориб, иссиқ маставa ичиб ўралиб ётса. Ойнинг охири, устига устак Мирсодиқ бу гал ҳисоботни бутунлай унга юклаб қўйди. Овқатланишга ҳам вақтини қизғаниб, мук тушиб ишлаб ўтирган Комил эшикнинг ғийқиллаб очилишидан бошини кўтарди. Остонада қандайдир қўшиқни минғиллаб Мирсодиқ кўринди. Эрталаб бир кўриниш берганча директор ўринбосарининг олдига кириб кетган эди. Тишини чўп билан кавлаб, Комилга яқинлашар экан, чап қўлини шимининг чўнтагига тиқиб, битта ўнталик чиқарди.

— Комилжон, келинингиз оғир оёқ эдилар, иккитагина қази билан ярим килоча қурт олиб чиқинг. Етмаса, озгина қўшиб юборарсиз, сурушиб кетармиз-а!

ПРОЗА

«Қани энди ўзининг ишини ўзи қила қолса», деб ўйлаб ўтирган Комилнинг лаблари титраб кетди. Қошлари чимирилиб, Мирсодиқнинг гўштдор юзида зўрға кўриниб турган митти кўзларига қаҳрли нигоҳини қадади:

— Ҳисоботингиз етмагандек, энди хотинчангизга...

Ундан бундай жавобни кутмаган Мирсодиқнинг ёноқлари пириллаб, дудуқланиб қолди.

— Ни-ма!? А, сиз... сен, сен ҳали, яхши, яхши, сени...

Шу пайт ходимлар тушликдан қайтиб, эшик очилдию, иккаласи жим бўлиб қолишди.

Комил кечгача бир алфозда ишлади. Чаккасидаги лўқиллаш бошига ўтиб, ичидан титроқ келар, пешанаси мисдек қизиб кетган эди. Аранг ишни тугатиб, такси ушлаб, уйига етиб олди-ю, онаси сузиб келтирган овқатга ҳам қарамай диванга чўзилди. Кечаси икки марта зўрға ўрнидан туриб, муздек чой шимирганини ҳисобга олмаса, эртаси пешингача қимирламай ётди. Унча-мунча касални касал демайдиган Комил тушдан сўнг оёғини зўрға судраб, поликлиникага чиқди. Аксига олиб, унинг маҳалласига қарайдиган врач пешингача ишлаб, чақириқлари бўйича кетган экан. Эртаси яна чиқишга тўғри келди. Кейин ярим ой вақти кунига икки маҳал укол олишу анализлар топшириш билан ўтди. Ниҳоят, врач ишга чиқишга рухсат бердию, коллективни соғинган Комил боладек севиниб, ишга отланди...

— Келдиларми?! Қаерларда юрувдилар?

Бўлим бошлиғи Мирсодиқ Комилни шундай кесатиқ билан кутиб олди. Комилнинг шунда қайсарлиги тутди. Ҳеч нарса демай, столга касаллик варақасини қўйди-да, кўзига тик қараб тураверди. Унинг боқишига бардош беролмаган Мирсодиқ варақани оларкан, минғирлади.

— Буйруқ бўлмагунча ишга тушмай туринг, текшириб кўрамиз!

Комилнинг боши қотди. Нима гаплигига тушуна олмай, йўлакда деразадан ташқарига тикилиб, хаёл суриб туриб қолди. Қандайдир қоғозларни кўтариб чиққан ёнма-ён ўтирувчи ўрта ёшар Ориф ака унинг маъюс юзига бир оз тикилиб турди-да:

— Нима бўлди ука, тинчликми? — деди яқинлашиб.

— Мазам қочиб, озгина ётиб қолдим.

Миқтигина Ориф ака бароқ қошларини силади:

— Мирсодиқ Қудратович уйингизга ҳол сўрай деб борсалар, синглингизми, қизингизми чиқиб, ишга кетганлар, деганмиш-ку!

— Қизим, синглим... — Комилнинг икки қоши ўртасида тугунча пайдо бўлди. — Э, бўлди, бўлди, жияним-ку! Аймоқчи, бир куни уколдан келсам, сизни амаки сўради, деб чуғурлаганда эътибор бермаган эдим-а! Мирсодиқ борган экан-да?!

Шу пайт секретарь қиз чиқиб директор ўринбосари чақираётганини айтди-ю, суҳбатлари узилди.

Мирсодиқ билан диванда гаплашиб ўтирган Одилхўжаев Комилга истамайроқ қўл чўзди-да, гапни қисқа қилиб қўя қолди.

—Касаллик варақасининг ҳар бир чўзилган кунига алоҳида-алоҳида печать босилиши керак. Сизда эса варақа ёзилган ва бекитилган кунгагина қўйилган, ҳайрон бўлиб қолдим!

«Тавба, наҳотки уни даволаган врач шундай қоида борлигини билмаса?»

—Мен...

—Боринг, тўғрилаб келинг,—директор ўринбосари унинг гапини бўлди, —кейин гаплашамиз.

ЭРТАСИГА Комил бош врачнинг: «Ҳаммаси қонуний, ишхонангиздагилар яна ишонишмаса менга қўнғироқ қилишсин!» — деган гапини айтиш учун ўринбосарнинг олдига кирар экан, ҳар эҳтимолга қарши бош врачнинг тўрт энлик қоғозга ёзиб берган телефон номерини ҳам қўлига ушлаб олди.

Димоғида гапириб, иссиқ хонада ҳам қора пиджагининг тугмаларини ечмай, ҳамма вақт терлаб ўтирадиган Одилхўжаевнинг ўзи бидирлаб гап бошлади.

—Қўнғироқ қилиб кўрдим, ҳаммаси тўғри, ишга киришишингиз мумкин, фақат, —у касаллик варақаси очилган числога кўрсаткич бармоғини тўғрилади,—варақа ўн учинчи числодан ёзилган, сиз эса ўн иккинчида ҳам ишга чиқмагансиз. Нега чиқмадингиз?

—Ахир, ўша куни пешингача иситмалаб... —Комил бўғилиб кетганидан сўзини тугатишга ҳам кучи етмай қолди.

Ўринбосар унинг гапини эшитишни истамагандек, яна гапни қисқа қилди:

—Тушунтириш хати ёзиб беринг! Кейин кўрамиз!

Комил тушунтириш хати ёзиб берди-ю, аммо ишдан ҳам, ишхонадагилардан ҳам кўнгли музлаб кетди. «Ишдан бўшайман. Бошқа гап бўлиши мумкин эмас!..»

Комил дилгир ҳолда ўзи севган хиёбон сари йўл олди. Таниш скамейкада бир чол газета ўқиб ўтирарди. Комил жимгина келиб ўтирди. Пешонасига тушиб турган бир тутам сочини тўғрилаш учун бошини орқага ташлаб, суянчиққа ястланди. Кўм-кўк осмон, унда чарх уриб учаётган бир жуфт оппоқ каптарга тикилди. Ҳаваси келиб, учишини узоқ кузатди.

— Чиройли учишяпти-а!

Ўриндиқ четида ўтирган, оппоқ сочи орқасига силлиқ таралган, кўзойнакли, басавлат рус қария унга кулимсираб қараб ўтирарди.

—Ҳа, жудаям,—деди Комил.

Қария тиззасидаги газетани буклаб ёнига қўйди:

—Нимадандир хафа кўринасиз?..

Қариянинг меҳр тўла овози, самимий сўзларидан Комилнинг кўнгли ёришди. Танишиб, суҳбатлашиб ўтираркан, қандай қилиб кўнглидаги бор гапни айтиб қўйганини ҳам сезмай қолди. Пастки лабини асабий тишлаб, бошини қуйи солганча сўзларини диққат билан эшитиб ўтирган Сергей Иванович унга юзланди:

—Шундай қилиб, ишдан бўшайман де, — ҳамсуҳбатининг қовоғи солиниб, чап ёноғи пирпиради, —кейин-чи, кейин нима қиласан?

—Иш қуриб кетибдими? Фабрикага қайтаман, —Комилнинг овози шу гапни айтишни истамагандек зўрға титраб чиқди.

Сергей Ивановичнинг расмана жаҳли чиқиб кетди.

—Аҳмоқ экансан! Э-э, менга қара! Сени давлат, халқ нега ўқитди, нега олий маълумотли қилди? Сенга минг-минглаб пул са[...] қилганда, Ватанга кўпроқ фойда келтирсин, эл-юрт олдидаги бурчини бажарсин демаганмиди? Ёки фақат ўзингни ўйла, қаер тинч бўлса, ўша ерга ўзингни ур, деб таълим беришганми?

Комил бошини кўтара олмай қолди. Ҳақ гаплар олдида ўзини оқлашга урингандек шошганча лаб жуфтлади:

—Барибир.. тирноқ остидан кир қидирганидан кейин... ким хато қилмайди? Бир куни шарманда қилиб..

Қариянинг гавдаси ростланиб, ҳайратли нигоҳини қадади.

—Қўрқяпман дегин, —чеҳрасида афсусланиш ифодаси пайдо бўлди. —Кимдан? Таниш-билиш, қариндош-уруғ орқали диплом олган ва ўшалар ёрдамида ишга ўтиб қолган, ўз таъбиринг билан айтганда «қовоқ калладанми?» Ҳозирги ёшларга ҳайронсан, — унинг кесатиқ тўла товуши бир кўтарилиб, бир пасайиб турарди, —сизларга ҳамма нарса — ўқиш ҳам, иш ҳам, ҳатто оилавий турмуш ҳам силлиқ бўлса, қоқилиш бўлмаса. Ахир, интилмасдан, курашмасдан туриб ким орзусига ета олади? Ким нима деса, индамай кетаверинг, деб жон олиб, жон берганимиз йўқ-ку! Наҳотки давлатимиз бериб қўйган ҳуқуқингни ҳам ҳимоя қила олмасанг? Ҳақлигингни исботлаш ўрнига, ҳалиги нимайди, сизларда жуда яхши айтилган «бургага аччиқ қилиб, кўрпа куйдирсанг». Уят-е, шундай йигитга, уят!

Иккаласи жим қолишди. Бир оздан сўнг Сергей Иванович Комилнинг елкасига томирлари ўйнаб ётган, залворли қўлини ташлади. Қаттиқ гапириб юбордимми, дегандек юзига мулойим назар солди. Сўнгра, Қизил майдон тўридаги пойи гулларга тўла, қуёш нурига чўмилиб, савлат тўкиб турган доҳий ҳайкалига бош силкиди.

—Биласанми, қачон бирор нарсадан сиқилсам, шу ерга келиб доҳиймиз ҳайкалига тикиламан.—Қариянинг овози ғурурга тўла эди. —Умр йўлимга кўз ташлайман, қилаётган ишимга баҳо бериб кўраман. Бизни ёруғ йўлга олиб чиққан, бахтимиз учун курашга ўргатган инсон билан хаёлан суҳбат қураман. Шунда қалбимга ноҳақликка қарши курашга чорловчи қудратли нур оқиб киргандек бўлади. Шу нур ҳамиша олға чорлаб, яшаш — курашдан иборат, деяётганга ўхшайди...

КАТТА кўчанинг Қизил майдонга туташ ерига ҳамон кўкда чарх уриб ўйнаётган каптарлар каби иккита, турли ленталар билан безатилган оқ «Волга» келиб тўхтади. Улардан тушган бахтиёр келин-куёв ёр-дўстлари қуршовида бир қучоқ гул билан доҳий ҳайкали томон кела бошладилар. Ноғаҳон уларга кўзи тушган Комил ўзининг ҳам яқингинада унашилганини эслаб, майин жилмайди. Кўнгли ёқимли ҳисларга тўлиб, ўзида ҳеч ким енга олмайдиган куч, сабот, йигитлик ғурури қўзғалгандек бўлди. «Яшаш—кураш», дея беихтиёр ҳамсуҳбатининг сўзларини такрорлади ичида.

Кўзларида қатъият барқ урган Комил ўрнидан қўзғолди. Нимаси биландир ишга қабул қилган бўлим бошлиғига ўхшаб кетадиган Сергей Иванович билан қадрдонлардек хайрлашар экан, қалбида қандайдир ўзгариш юз берганини сезиб турарди...

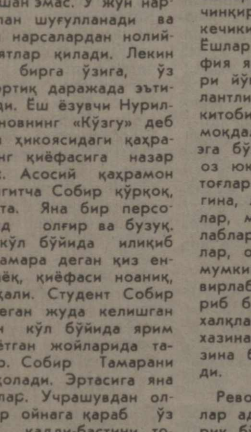

Шеър нима?

Ким учун у — эҳтиёж, ким учун — исён, ким учун — ёруғ безовталик, ким учун — ташналик...

Фарғоналик ёш шоир Эргашали Абдуллаев шеърлари билан илк танишганимда мен: «Бу қаламкаш дўстимиз учун шеър — ёруғлик экан», — деб ўйлагандим. Мана, икки йилдан бери Эргашали шеърларини кузатиб келаман. Унинг хушнуд кайфиятда ёзганларини-ю тушкун кезларида битган сатрларини ҳам, тантанали айёмлар сururидан тўкилган қўшиқлари-ю касалхона хиёбонларида туғилган назмларини ҳам ўқиганман. Барида ёруғ бир оҳанг, ёруғ бир кайфият ҳукмрон эканини ҳис қилганман.

Ранг-баранг услубли шоирлар Ватанимизда қанча кўп бўлса, шунча яхши.

Гулчеҳра НУРУЛЛАЕВА

Эргашали АБДУЛЛАЕВ

ДИЛБАР КУНЛАРНИНГ ТИЛАГИ...

Ерда ҳам, кўкда ҳам уфурар
Бир дилбар кунларнинг тилаги.
Эртага қирларга югурар
Лоладек ёнган бу юрагим.
Куртаклар лабига из солиб
Ҳамалнинг бўсаси
эртага,
Саболар базм этиб, соз чалиб,
Боғларни олади ўртага.
Эҳ, гуллар очилар бир тиниқ,
Ноз билан булбулни сайратар.
Кўксингда уйғотар хўрсиниқ,
Қалбдаги ям-яшил ҳайратлар.
Азизим,
сенга сўз бераман—
Ҳар баҳор бизники бу шукуҳ.
Дердим-ку, яшармиз беармон,
Дердим-ку, ёшликнинг тенги йўқ...
Хазон бўлган гулга ачинма, бекам,
Эртанги ғарқ пишган боғни
кўрайлик,
Ҳаётий жанг бўлди бунда чинакам,
Фидойилик бўлди бунда
чиройлик.

БАЛИҚЧИ ҚУШ

Жўш урган, долғали сувни
кўрсатгин,
Тайёр ўлжа тутиб, чорлама уни.
Бу ахир—амурлик қушга
хислатдир,
Бу ахир—қаттиққўл тайга қонуни.
Кўк, илтифот қилма
шаҳд билан учиб,
Талқинга тўш уриб қийқирган
вақти.
Яшайди ёлғиз шу ҳаяжон учун,
Ёлғиз шу лаҳзада қушчанинг
бахти!

БИРИНЧИ МУҲАББАТ

Шамолман,
беором руҳман шу асно,
Бир дунёвий армон.
Бир дунёвий оҳ.
Бош уриб уйингга кирмасдан асло
Сочларингни ҳўплаб ўпгани бироқ.
Оловда ёнмайман,
Музда тўнмайман,
Қақнусдек безавол қушман сен
учун.
Боғингга баҳорлар келар,
қўнмайман,
Юксак-юксакларда юрарман
учиб...

ШЕЪРИЯТ

—Сен бу китобни ўқиганмисан?

БИР ЖАСОРАТ МАЗМУНИ

АСҚАД Мухтор — назмда ҳам, насрда ҳам ўз истеъдодини намоён эта олган, адабиётимизни Комила ва Жақип, Заргаров ва Файзулла Хўжаев каби фидойи қаҳрамонлар билан бойитган, ўз гуманистик ғояларини ҳаётга татбиқ эта олган ижодкор. «Ёшлик» журналининг шу йилги 1-сонида босилиб чиққан «Жар ёқасида чақмоқ» қиссаси ҳам ёзувчининг ўзи севган қаҳрамонлик мавзуига содиқ қолганлигини, ўзгалар манфаати учун кўрсатилган жасоратнинг янги қирраларини кўрсатиш йўлида қизғин ижодий иш олиб бораётганлигини яна бир бор исботлади.

Бу сафар адиб халқ оммасининг ҳали онг-кўзи очилмаган, аммо жасоратга қодир бир вакилини асар марказига олиб чиқди. Қиссада доҳий В. И. Ленин томонидан қайта-қайта таъкидланган тарихий ҳақиқат —сиёсат майдонида кескин кураш кетаётганда, халқ оммасининг энг қолоқ қатламлари ҳам бу ҳаракатдан четда қолмаслиги, дўст киму душман кимлигини ажратиб, курашга отланиши қизиқарли кўрсатиб берилган.

Салим чорва деб ном олган иродасиз бойнинг икки ўғли бор. Уларнинг бири босмачиларга қўшилиб кетган, бири — қизил гвардиячи. Катта ўғилдан маълумот олган босмачилар бойни хонавайрон этишади, ўғилларига деб асраган сўнгги бойлиги — «дуржи бекунж»ни ҳам зўравонлик билан тортиб олишади. Бу зўравонликни ва бой бувасининг аянчли аҳволини кўриб турган етим бола — Маматнинг юрагига ўт тушади. Бу ноҳақлик учун талончиларнинг таъзирини беришга бел боғлайди. Босмачилар бўзахўрлик қилаётган сомонхонага яширинча кириб олиб, у ердан «дуржи бекунж»сиз чиқиб кетмасликка аҳд қилади. Шу қарорнинг ўзиёқ Маматда оддий халққа хос табиий, яъни китоблардан ўзлаштирилмаган адолат ва қасос туйғуси борлигини кўрсатади.

Мамат аввал қутини бойга қайтариб бермоқчи бўлади. Чунки унинг ўзига бу бойлик керак эмас: «Кир иштонга зар жияк». Аммо тоғдан қайтганда, аламзада бой тўсатдан унга заҳрини сочади, етимлигини юзига солади, берган нон-тузини таъна қилади. Мамат тўнини тескари кияди: «Йўқ, бой бува, яхшилик кулфатда синалади, биз қадримизни энди билдик, — деди ичида Мамат, —сўз яраси битмас, дейдилар, қанча суйкалсангиз ҳам, энди бўлмайди, биз қайтдик. Майли, гўнгда чириб кетсин ўша лаънати қути».

Бошқа замон бўлганда, эҳтимол, бола хўжайинини кечирарди ёки ноилож кифтини қисиб кетар эди, аммо Мамат яшаётган давр ўзига хос эди. Бу дўст—дўстга, душман — душманга ажралаётган замон эди. Бошқача айтганда, унинг «араз»ини замон кўтарарди. Бола бой билан қони қўшилмаслигини, унинг йўриғи бошқалигини қандайдир даражада англаб етади.

Сўнг у бойликни Шўрога элтиб бермоқчи бўлади. Аммо Шўро раиси хисобланган киши ҳам бойга ноҳақ пўписа қилаётганини кўриб, яна аҳдидан қайтади. Етимхонадаги болаларга ризқ-рўз тилаб юрган Нўғой муаллимни эслайди, тиллани ўшаларга элтиб беришга қасд қилади. Мамат жасоратининг ибтидоси мана шу эди.

...Маматни у дўст деб сирини очган, унга ёрдам бериши керак бўлган бола — Новча сотади. Асардаги бу образ ҳам катта умумлашма маънога эга. Новча — дўст ичидаги душман. Новчанинг шаҳарга ўт қўйган мастрапларга малайлик қилганини эшитган Мамат унинг кимлигини олдиндан сезади. Аммо у сирингни биладиган шубҳали дўст душмандан минг карра баттарлигини кейинроқ тушунади.

Қиссадаги асосий образлардан бири бўлмиш Салим чорва ўзининг «иккинчи» умрини асосан Маматнинг жасорати билан боғлайди. Аммо Салим чорвани ҳаётга қайтарган куч фақат бир жасорат эмас. Маматнинг қадрсиз ўлиб ётганини кўрган чол ҳаётнинг ўзига тортувчи кудратини қайтадан ҳис этади, ўлимни кутиб ётишда ҳам, ўлимнинг ўзида ҳам ҳеч қандай маъно йўқлигини, вазият ундан талаб этаётган ишда эса маъно ҳам, инсонга хос улуғлик ва эзгулик ҳам борлигини англайди.

Бундан ташқари, бой босмачилардан кўп жабру жафо тортди, уларнинг бири бўлмиш мастраплар уни бесабаб қамаб қўйишди. Оддий бир етим бола — Маматда эса чол эзгу ният кўрди, қамоқдагиларни озод этган қизиллар унга илиқ муносабатда бўлишди. Буларни ақл тарозисига солиб кўрган бой адолат ким томонида эканлигини тушуниб етди.

Маматнинг тақдири, у тутган йўл асарда жасорат деб баҳоланади. Чиндан ҳам, қаҳрамоннинг интилишларида жасоратнинг белгилари бор. Аммо, қиссани ўқиб чиққач, биз Маматнинг қаҳрамонлигига қойил қолишдан кўра кўпроқ унинг ожизлигига ачинамиз. Ахир, унинг «жезмўйлов мастрап»га айтган гапини қаранг. Мен сизни танимайман, хуржунни билмайман, деб туриб олади. Энди мени «шу соддамеровлик ҳолатидан чиқариб бўпти бу талончилар», —деб ўйлайди. Маматнинг шундай йўл тутганига ҳавасимиз келиши мумкинми?! Бу ҳол исталган кишида: «Бир иложини топганда, шунча балога йўлиқмаслиги мумкин эди, буларга ўзи ҳам айбдор»,—дегандай фикр туғдиради. Жасорат деб баҳоланган иш ожизликдан, ночорликдан чекилган жазо бўлиб кўринади.

Хўш, Мамат ўша қутини кулоқ казакларга топиб берганда, нима йўқотарди? Шубҳасиз, бор-йўғи бир қутини йўқотарди. Лекин инсон умри ундан азизроқ-ку. Мастрапларга унинг жони керакмас, чунки уни қизил деб ўйлашмайди. Бу билан Мамат ўзлигини, ўз эътиқодини, ўз қалбидаги эзгуликни бой бериб қўймасди. Чунки умр узоқ, у қочиб қутулолса, етимхонага бориб, ўзи қаториларга ҳозиргидан кўпроқ наф келтириши, эҳтимол, янги замоннинг жасур курашчиларидан бири бўлиб етишиши, сўнг ўша талончилардан уч олиши мумкин эди. Аммо Мамат буни англаб етолмайди.

Биз ёзувчи Маматни онгли курашчи қилиб тасвирлаши керак эди, демоқчи эмасмиз, йўқ, унда ҳақиқатга қарши борилган бўларди. Адабиётга барча турдаги қаҳрамонлар керак. Биз фақат бу онгли жасорат эмас, балки якка ҳолда, стихияли равишда, ҳеч қандай назариясиз амалга оширилган оддий, халқона қаҳрамонлик эканлигини таъкидламоқчимиз.

Боя айтилганидек, ўқувчи Маматнинг қисматига ачинади, унинг ожизликларидан нафратланмайди. Бунга сабаб шуки, қаҳрамоннинг интилишларида эзгулик бор, ёруғлик бор. Мана шу эзгулик Салим чорванинг кўнглига ҳам ҳарорат солади.

Маматнинг қаҳрамонлиги стихияли жасорат бўлганлиги учун у ўқувчига иккиёқлама таъсир қилади. Бош қаҳрамон тақдири жасоратга, мардликка, ўзгаларга қувонч бағишламоқ учун курашга ундайди, шу билан бирга: «Мақсад учун курашиш керак, лекин бунчалик кўр-кўрона, бунчалик тактикасиз кураш олиб бормаслик керак», — деган фикрни қулоғимизга қуяди.

Маълумки, инсон мақсади аниқ белгиланган ва чуқур англанган чоғдагина жасорат кўрсатиши мумкин. Мамат образи шу жиҳатдан бироз ишонарсиз. У ўз мақсадини қандай тасаввур қиларди, қандай қилиб бу мақсад унда шунчалик мустаҳкам ўрнашди, наҳотки кўрмаган билмаган одамларига яхшилик қилиш унинг учун жонидан ҳам азизроқ бўлса? Асарни ўқирканмиз, бу саволлар бизга тинчлик бермайди. Қаҳрамоннинг ўз мақсадига муносабатини, унинг ҳар бир моментдаги ўйи, қарори, ҳолатини эмоционал тарзда идрок этолмаганимиз учун унинг жасорати ҳам кутилганичалик кучли таъсир кўрсатмайди.

Асқад Мухторни инсоннинг ўзгалар бахти учун ташланган ҳар бир қадами ва одамзод умрининг фалсафий мазмуни ниҳоятда қизиқтиради. Севимли ёзувчимиз мана шу йўлда яна кўплаб етук асарлар яратишига ишончимиз комил.

Мирзаахмад ОЛИМОВ

ТАҚРИЗ

ҲУҚУҚИЙ ТЕРМИНЛАР МАЖМУАСИ

Ф. Муҳиддинов, Қ. Мирзажонов. Юридик терминларнинг қисқача русча-ўзбекча луғат-справочниги. «Ўқитувчи» нашриёти, Тошкент —1983.

МАЪЛУМКИ, ўтмишда Туркистонда суд ишлари, асосан, қозихоналарда қозилар томонидан шариат қонун-қоидаларига биноан олиб борилар, шариат терминологиясини арабча, форсча, ўзбекча сўзлар ташкил этарди. Октябрь социалистик революциясидан кейин ва, айниқса, 1924 йили Ўзбекистон ССР ташкил топгач, янгича суд системаси, янги ҳуқуқий нормалар жорий этилганлиги муносабати билан янги ҳуқуқий тушунчалар, шу тушунчаларни ифодалаш учун янги терминлар вужудга келди. Бу давр терминологияси таркиби ҳар хил бўлиб, унда араб, форс, ўзбек тилларининг ички имкониятларидан фойдаланиб яратилган ҳамда бошқа тиллардан ўзлаштирилган терминларни учратиш мумкин эди. Бир ҳуқуқий тушунчани бир термин билан номлаш, истеъмолдаги терминларни системалаштириш каби амалий эҳтиёжларни қондириш мақсадида ҳуқуқий терминлар луғатлари тузилди: 1926 йили Ғози Юнусовнинг «Русча-ўзбекча сиёсий-ҳуқуқий сўзлик», 1933 йили К. Саримсоқов тузган «Маъмурий-ҳуқуқий сўзлик» луғатлари нашр этилди. 1959 йили Фотиҳ Бакиров томонидан тузилган «Юридик терминлар луғати» босилиб чиқди. Шундан бери тилнинг объектив тарихий тараққиёти натижасида баъзи ҳуқуқий терминлар эскирди, юриспруденциянинг ривожланиши натижасида янги ҳуқуқий терминлар пайдо бўлди. Шу сабабли ҳам «Юридик терминлар-

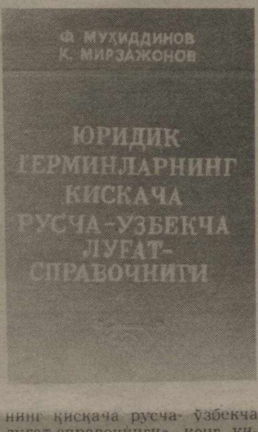

нинг қисқача русча-ўзбекча луғат-справочниги» кенг китобхонлар оммасига тақдим қилинганлиги қувонарли воқеадир.

Эътироф этиш кераккки, юқорида кўрсатиб ўтилган юридик терминлар луғатларидан фарқли ўлароқ, бу луғат ҳар бир ҳуқуқий тушунча илмий шарҳланиб, ҳар бир терминнинг амалда конкрет қўлланиши тегишли қонун моддасига татбиқ қилинган ҳолда юридик контекстда келтирилган янгича типдаги биринчи луғатдир. Терминологик луғатнинг бу ижобий хусусияти юрист ҳамда юрист бўлмаган китобхонлар томонидан ҳуқуқий терминларнинг ҳам рус тилида, ҳам ўзбек тилида тўғри талқин этилиши ва қўлланилишига хизмат этади.

Луғат республикамиз олий ўқув юртлари ва мактабларида ўқув-педагогик ишларни юқори савияда олиб боришда, дарсларни самарали ўзлаштиришда, ёш авлодни ҳуқуқий жиҳатдан онгли қилиб тарбиялашда катта аҳамиятга эга. У қонунлар, ҳуқуқий адабиёт ва ўқув қўлланмаларида илмий асосланган ҳуқуқий терминлар қўлланилишини таъминлашда, бу соҳадаги ҳар хилликни бартараф этишда ҳам қимматга молик.

Юридик терминология — қонун тилидир. Совет қонунининг тили семантик тузилиши аниқ, бир маъноли, талаффузи қулай бўлиши, яъни термин олдига қўйилган барча талабларга жавоб бериши керак. Лекин мазкур луғатга киритилган терминларни синчиклаб кўздан кечирганимизда, юқорида санаб ўтилган талаблар ҳозирча ўзбек юридик терминологиясида ҳуқуқий терминларнинг хусусиятига тўла айланмаганлигининг гувоҳи бўламиз.

Шу каби бир қанча камчиликларига қарамасдан, «Юридик терминларнинг қисқача русча-ўзбекча луғат-справочниги» нашр этилиши натижасида ўзбек тили лексикографияси ҳуқуқий терминларга бағишланган яна бир луғат билан бойиди.

Мавлуда ҚОСИМОВА,
ТошДУ аспиранти

Гопал ХОЛДОР (1902) — ҳинд адиби ва жамоат арбоби. Бангол тилида ижод қилади. 1940 йилдан бери Ҳиндистон Коммунистик партиясининг аъзоси. «Кунлардан бир куни», «Дарёдаги ёғдулар», «Оқимга қарши» номли романларнинг муаллифи. Г. Холдор Совет Иттифоқида бир неча марта бўлган Осиё ва Африка мамлакатлари ёзувчиларининг халқаро анжуманида қатнашган. Адиб Ҳиндистон дорилфунунлари учун махсус ёзилган «Рус адабиёти тарихи очерклари» китобининг муаллифидир.

Гопал **ХОЛДОР**
(Ҳиндистон)

ҲИНД—ТОШКЕНТ ҲАВО ЙЎЛИДА

Олдда — Қорақум тоғ тизмалари
Мангуга музлаган, кимсасиз маъво,
Қанчалар тикилма, кўз илғамайди,
Келажак мисоли тилсимотдир у,
Орамизда ҳеч ким билмайди уни.
Самолёт қаноти остида порлар
Ҳимолай чўққиси—Ер мўъжизаси —
Сокитлик қуйилган зирваларига,
Жимлик занжирланган қоятошларга —
Дахлсиз, илоҳий қудрат бор унда.
«Ҳимолай тоғлари! — деб хитоб қилдим. —
Айтинг, бугун қандай ҳасби-ҳолингиз?
Ахир, минг йилларки, атадик сизни
Муқаддас Маскани Тангриларнинг деб!
Буюк Калидаса сизларни бутун
Заминнинг устуни атаган эди...»
Бирдан булутларнинг очиқ жойидан
Ярқираб кўринди тоғнинг пурмаъно
Олачалпоқ қорли — ажинли юзи;
Самимий жилмайиб боқарди, гўё
Учиб келар эди самолёт сари
Тоғларнинг овози — тинглардим ҳайрон:
«Биз салом йўллаймиз,
сенга, эй инсон,
Гарчанд қаршимизда тенгсан ғуборга;
Не-не асрларки, кутардик сени,
Ниҳоят, айт ўзинг, билмоқ истаймиз,
Руҳингдаги зулмат салтанатини
Йиқиб, озодликка чиқурсан қачон?
Очкўзлик, нодонлик ва такаббурлик
Лойидан қачон пок этгайсан ўзни?
Ҳамон кутмоқдамиз биз сендан, инсон,
Буюк мўъжизалар кўрсатишингни;
Интиқмиз биз ҳамон янги зафарлар
Сари етакловчи жасоратингга,
Улкан хонадонинг — она заминда
Тинч-тотув ҳаётнинг тикланишига.
Кўзимиз осмонда анчадан буён,
Кузатиб турибмиз офтоб меҳвари
Ва йироқ юлдузлар сари интилган.
Жасур умидингни — парвозларингни.
Шу боис бу мағрур чўққиларимиз
Бошини эголмас қаршингда, инсон,
Шу боис умидвор кўзларимизни
Юксак самовотдан узмаймиз ҳамон.
Сен — зулмат фазога қўл чўзган ёлқин,
Заминда яшовчи танҳо, мағрур жон,
Жавоб бер — не топдинг, нени йўқотдинг,
Ер юзи — бу улкан хонадонингда?»
Саволомуз боқар менга Ҳимолай,
Бокира қорларнинг шаффоф кулгуси
Ненидир сўроқлар.. Самолёт учар...
Тоғ айтган сўзларни ўйлайман обдон,
Жавоб ахтараман ҳар сўроғига.
Менимча, бу мўъжаз сайёрачада
Нафас олаётган ҳар битта одам
Шундай савол берсин ўзига бу дам:
«Инсон, Ойга чиқдинг,
юлдузлараро
Олис сафарларга чоғланмоқдасан,
Аммо, сен ўз уйинг — замин бағрида
Қандай кун кўряпсан? Кам-кўст йўқми ҳеч?
Айт, боғлай олдингми мустаҳкам қилиб
Халқларнинг қардошлик, дўстлик риштасин?
Урушнинг унини ўчирмоқ учун,
Даҳшатни қувмоқ-чун кўкдан
не қилдинг?
Уйимиз —хонаи хуршидимизда
Фақат тинчлик куйи янграши учун,
Тинчлик —оддий сўзмас, амалий бир иш
Бўлмоғи учун сен нималар қилдинг?»
Қатъий қарор қилдим:
бу саволларни
Элтаман адиблар учрашувига—
Осиё, Африка мулкидан келган
Ҳамқалам дўстларим жавоб топарлар,
Зотан, шу жумбоқни ҳал қилмоқ учун
Мен каби шошишар уларнинг бари
Ушбу кун қуёшли Тошкент шаҳрига.

Мамаду Траоре ДИОП (1946) —сенегаллик шоир. «Барабанлар хотираси», «Дегенга аталган қўшиқлар» шеърий китобларининг, «Бак», «Деген» киноқиссалари, «Португалияликлар, юртимиздан кетинг!» пьесаси, Совет Иттифоқи ҳақидаги «Ленин мамлакатида» йўл очерклари китобининг муаллифи. Диопнинг ташаббуси билан 1973 йилда Сенегал ёзувчиларининг Миллий Иттифоқи тузилган, у ўшандан бери бу Иттифоқнинг котиби. Диоп бир неча бор мамлакатимизда, шунингдек, Тошкентда бўлган.

Мамаду Траоре **ДИОП**
(Сенегал)

ТОШКЕНТ

Шеърим сенга бахшида, Тошкент!
Қўшиқларим сенга бахшида,
Қалбим сенга бахшида, Тошкент!
Қалбим тўла меҳру ҳарорат,
Қалбим тўла гуллар барқ урар,
Сенинг тонгги қуёшинг эмиб,
Бир чамандай яшнайди қалбим!
Нақадар кўҳликдир
кўм-кўк зийнатинг,
Африканинг кумуш ҳилоли каби
Нурли табассуминг
кирди кўнглимга.
Олмос юлдузларга
тўла тунларинг,
Ариқларнинг тиниқ кулгуси
Нафис
мен тинглаган аллалар каби.
Мудом мовий осмон остида,
Сокин боғларингда
куйлар саболар;
Ойдин оқшомларинг
буюк, дўстпарвар.
Сен—менинг онамсан,
меҳрибон онам...
Шеърим сенга бахшида, Тошкент,
Қўшиқларим сенга бахшида,
Қалбим сенга бахшида, Тошкент!
Қўлингни бер,
ўзбек биродар!
Олгин, қалбим қўридан олгин!
Юрагимнинг гулларидан ол!
Қўлингни бер, ўзбек биродар,
Кўтарамиз умумбайроқни!
Қўшиғингни жўшиб айт, ўртоқ!
Сайёрамиз узра янграсин
Йўқсилларнинг умумқўшиғи!
Қўлингни бер, ўзбек биродар,
Ерда жаннат яратамиз биз!
Бошимизда қуёшимиз бор,
Келажакка бирга борамиз!
Қўшиғингни жўшиб айт, ўртоқ,
Дўстлигимиз мангу яшасин!

Тоҳир **ҚАҲҲОР** таржималари.

МУҲАММАД ИБН МУСО АЛ-ХОРАЗМИЙНИНГ 1200 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

Шоир Рўзимат Отаевнинг «Асрлардан келган нур» достонида Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий ал-Мажусийнинг таржимаи ҳоли, илмий мероси ҳақида сўз юритилади. Достон Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида буюк олимнинг 1200 йиллик юбилейига тўёна сифатида алоҳида китоб қилиб чоп этилмоқда. Қуйида шу асардан парча ўқийсиз.

Рўзимат ОТАЕВ

АСРЛАРДАН КЕЛГАН НУР

Саройда хирадманд аҳлининг жами,
Йиғилмиш ёш-қари, бари дўст-аҳбоб.
Чунки бугун шодлик, илм байрами:
Муҳаммад[1] бермоқда Маъмунга[2]
ҳисоб.

У ўз кашфиёти хулосаларин
Илмий забон билан таърифлар тўлиқ.
Шунда халифанинг кўзи ўнгида
Намоён бўладир бир лавҳа бўлиқ:
Балиқ денгиз сатҳин кўрмоғи учун
Лозимдир сувдан тик кўтарилиши.
Аниқ ҳис қилгани замин шаклини
Учиши лозимдир самога киши.
Одамзод тафаккур қуввати билан
Юлдуздан заминга ташлади назар:
Ҳудудсиз коинот кенгликларида
Она ер нуқрадай чарх уриб сузар.
Киндик қони томган зар ошёнини
Ўрганишдан бир зум тинмагай башар.
Борлиқ сирларини уққани сари
Руҳи таскин топиб, фароғат яшар.
Саҳролар онаси-Тадмур[3] чўлида
Ер меридианин бир даражасин —
Узунлигин ўлчаб... Илм йўлида —
Ҳамон олға чопар инсон олмай тин.
Муҳаммад гапирар... Халифа Маъмун
Ўзи йўриқ берган ҳар кашфиётдан
Ҳис қилар олимлар бўлганин мамнун,
Элу юрт ҳам ризо бу хуш ижоддан.
Одам таниб ақли янглишмади ҳеч:
Салтанат безаги эрур Муҳаммад!
Тадмур чўлидаги кашфиётлари
Бағдоднинг бир йиллик божидан қим-
мат.
У тузган зиж борки, ҳорғин карвонлар
Белгисиз даштларда юрмас адашиб.
Саргардон сайёҳлар оҳ уриб ночор
Чопмаслар сароблар ортидан шошиб.
Бу илм инсонга бир йўлчи юлдуз...
Дафъатан, бузилар Маъмун хаёли:

Ҳазрат Мутакаллим тавозе билан
Булбулигўёдай сайрар мисоли.

МУТАКАЛЛИМ

Тангри буткул илм ва ҳикматларни
Рўйи замин узра қўймишдур сочиб.
Донолар шу илм чечакларини
Териб гулдасталар боғлайдур ажиб.
Амирул мўминин, меҳрингиз ила
Авлодлар қўлида яшармоқда фан.
Шукрким, мушкуллар бўляпти осон,
Муҳаммад Мусога ҳамд, хусусан!..

ЗИЛОЛИЙ

Дунё харитасин тузмоқчимилар?!
Бариси сафсата... Хаёлий тадбир.
Демакки, бу гаплар ақлдин йироқ,
Ҳавойи ҳовлиқиш самаридур бир.

ФАРҒОНИЙ[4]

Тўхтатинг, Зилолий, машмангизни!

ЗИЛОЛИЙ

Сизда ҳеч сабр йўқ... Сўзимни
бўлманг...
«Донишлар уйи»да юрибмиз ўқиб.
Илм одамзодни кўтарар нурга! —
Биз эрса қандайдур чўпчаклар тўқиб
Боши-охири йўқ зулмат қўйнига
Шўнғиб бораяпмиз сўнган юлдуздай!
Кимдур «Байтул ҳикма»[5] талабаларин
Мажҳул йўлга бошлаб бормоқда атай.
Одамлар тер тўкар мамлакатим деб,
Ўтга ҳам урарлар тўш-сийнасини...
Илмимиз кўк қадар юксалган бўлса,
Бойитсин салтанат хазинасини!
Фаровонлик учун тегмаса нафи,
Унақа илмнинг не кераги бор.
Беҳисоб дирҳамни сочиб сув каби,
Чўлларни ўлчаймиз бекордин бекор!

МУАЛЛИФ

Маъмун муштумини қисар аввало,
Қалампир ютгандай буришар афти:
«...Фаҳму фаросати ўткир экан-ку,
Фойдамизни ўйлаб гапираяпти!
Дарвоқе, не учун «Донишлар уйи»
Хазина ҳақида қотирмайдур бош?!»
Зилолий Маъмунни кузатган қўйи
Сезар унинг дили бўлганлигин ғаш.
Кейин халифа-ла уриштирар кўз,
Ҳукмдор кўнглида пайдо бўлган ком
Ва сирли маънони англаб олиб тез,
Яна ўз гапида этади давом.

ЗИЛОЛИЙ

Эгей соҳилида — Рум диёрида
Мангу тилсим бўлиб ётмоқда бир ғор.
Айтишларича, у хилқат бағрида
Беҳисоб кумушу сонсиз олтин бор.
«Асҳобу каҳф»лар[6] сақлармиш ани,
Эл аро юрадур шундай афсона...
Чин ихтиро деса бўладур буни,
«Байтул ҳикма» кучин кўрсатсин!..
Ана!

МУАЛЛИФ

Давра тош отилган ҳовуз сувидай
Бирдан тўлқинланиб, қалқиб кетади.
Марвозийнинг юзи тундлашар бат-
тар,
Фарғонийнинг дили «жаз-жаз» этади.
Ғоят безовтадир Мутакаллим ҳам:
«Ишнинг пачавасин чиқарар, аҳмоқ!»
Зилолий кўзига тикилар Маъмун,
У енгган полвондай ўлтирар қувноқ.
Муҳаммад Мусога юзланар кейин
Ва ҳайрати ошар тикилиб қараб:
Зилолий юзида порлаган кучни —
Енгувчи қудратни кўради... Ё, раб!

МУҲАММАД

(кулимсираб)

Ҳамиша Зилолий забонидин биз
Эшитамиз фақат энг хайрли гап!

Нега ёнимизда турган тилсимнинг
Сеҳрин очмай ҳануз бераяпмиз чап?!

МАЪМУН

Борса-келмас эрмиш у сирли макон,
Гарданига олур бу миннатни ким?

МУҲАММАД

Агар, ҳукмдорим, берсангиз фармон
У ваҳм хилқатга борурмен ўзим!
Илмнинг ҳақлиги рост бўлса агар,
(Маъзур тутинг, бундан кўнглимиз
тўқдур!)
Инсонга ўзлигин танитган ақл —
Нури кира олмас қўрғонлар йўқдур!

1. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий. У тахминан 783 йилда туғилиб 850 йилда вафот этган.
2. Абу-л-Аббос Абддуллоҳ Хорун ар-Рашид (786-833). У халифа Хорун ар-Рашиднинг иккинчи ўғли бўлиб, 809 йилдан то тахтни эгаллагунча—813 йилгача Марвда ноиблик қилган.
3. Муҳаммад Хоразмий раҳбарлигида 827 йили олимлар икки гуруҳга бўлиниб Сурия чўлида Ракка ва Пальмира (Тадмур) шаҳарлари орасида текшириш ўтказадилар...
4. Абул Аббос ибн Аҳмад ибн Косир (Қодир) ал-Фарғоний. У IX аср бошларида—860—870 йиллар орасида вафот этган.
5. «Байтул ҳикма»—Донишмандлар уйи. Бу илм маркази VIII аср охири IX аср бошларида юксалган бўлиб, унга Хоразмий раҳбарлик қилган.
6. «Асҳобу каҳф»лар—ғордаги етти ўғлон.
7. Аҳмад ибн Абдулло ибн Али ал-Хабаш ал-Марвозий. У 770 йилда туғилиб, 870 йилда вафот этган, Хоразмийнинг маслакдоши, дўсти.

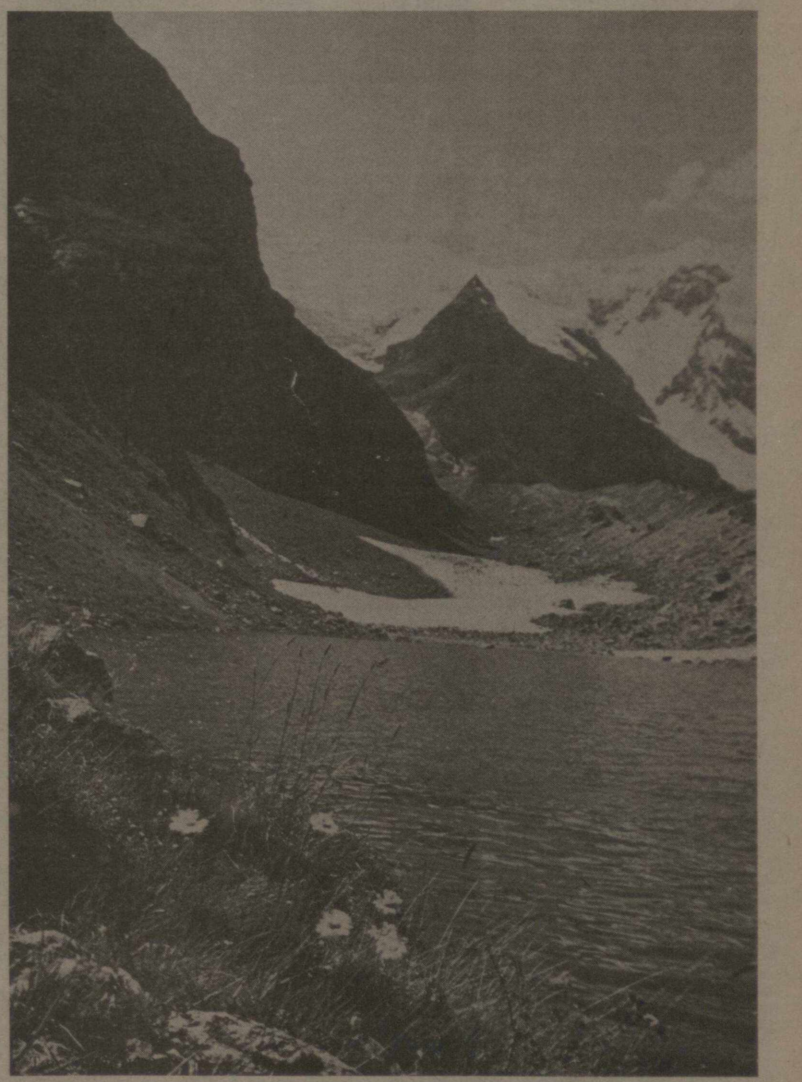

Абдулхай НОСИРОВ

* * *

Ёнмоқни истайди бу кўнгил,
Ёнмоқни истайди ловуллаб.
Оловга зор бўлмагил, сингил,
Ўчоғим қолмасин ҳувиллаб.
Кўринса мўрида кўк тутун:
— Ўчоғида ўти бор, — дея,
Исинмоқни истаган бутун
Эл эшигим очади қия...
Кела берсин, яхшилар келсин,
Оловимга келсин одамлар.
Олов эрур энг буюк тилсим;
Олов эрур ғолиб Самандар...
Одамлар бор: бағрин ел тилсин,
Давр сурар кулиб, ўксиниб,
Бечора бу қалблар не қилсин.
Ёқолмаса ўтда кўксини.
Сен эса-чи, зор этма, сингил,
Олов, кураш, қайғу, орзуга,
Оташ пуркаб ёнса гар кўнгил,
Яхши шеърдек ёнар мангуга.

МОҲИЯТНИ ЁРИТИШ ЛОЗИМ

Боши учинчи бетда

давра суҳбатида айтган мана бу мулоҳазаларини олиб кўрайлик: «Максим Каримовнинг «Нотаниш, танишгинам», «Инсонликка номзод», Ёздон Худойқуловнинг «Севгини ардоқлаш керак», Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Бу замон ўғлони», Ўткир Рашиднинг «Фарзанд деб...», Шуҳратнинг «Она қизим», Ш. Бошбековнинг «Тикансиз типратиканлар» сингари пьесаларида сўз ва ҳаракат бирлиги етарли таъминланмаган. Уларда персонажлар тили кескинликни содир этишда таг-заминли мазмундорликдан, том маънодаги саҳнавий кўринишлардан ҳоли».

Буни қаранг, ҳозиргина Ф. Жўраев томонидан мақталган пьесалар энди танқид қилинаяпти. Майли, танқид қилинсин, лекин Б. Имомов қайси асарларда нима учун сўз ва ҳаракат бирлиги таъминланмаганини, персонажлар тилининг саҳнавий мазмундорликдан холи бўлиб қолганини аниқ кўрсатмайди. Оқибатда унинг эътирозлари ўринли бўлишига қарамасдан илмий-эстетик салмоқ касб этмайди, ўқувчиларнинг ҳам, ижодкорларнинг ҳам диққатини ўзига тортмайди. Ахир, асар ҳақида билдирилган ҳар қандай фикр, у ижобий ёки салбий бўлишидан қатъи назар, албатта, ҳаққоний таҳлилдан келиб чиқиш керак-ку! Оригинал, чуқур илмий-эстетик таҳлилнинг ўзидан келиб чиқмаган, умумий йўсинда айтилган мақтов ҳам, танқидий мулоҳазалар ҳам ҳеч кимни ишонтирмайди-ку! Энг муҳими, илмий-эстетик таҳлилда ҳар бир танқидчининг ўзига хос такрорланмас овози, ўз эътиқоди, нуқтаи назари, қалб даъватлари, орзу-умидлари, дарду ташвишлари намоён бўлади. Яна шуниси борки, фақат таҳлилу талқинларда танқидчининг нималарга қодир эканлиги, унинг истеъдоди, салоҳияти, маҳорати акс этади. Бордию, таҳлил ҳамда талқин юксак маҳорат билан амалга оширилиб, бадиий асарларнинг ҳаётий заминини, ўзига хос хусусиятларини чуқур ёритиб бермаса, илмий-эстетик ҳақиқатнинг юзага чиқишини таъминламаса — самарали натижаларга эришиш мумкин эмас. Ҳаққоний талқин, оригинал таҳлилдан холи бўлган мақолалар, тадқиқотларнинг зерикарли чиқиши, тезда ёддан кўтарилиб кетиши, адабий -бадиий тараққиётга таъсир кўрсатмаслиги бежиз эмас-ку, ахир! Айниқса, театр санъати, драматургияга бағишланган мақолалар, тадқиқотларнинг санъаткорона ёзилиб, илмий мазмундорлик руҳи билан суғорилмаётганини асло кечириб бўлмайди. Мақолалар, тадқиқотлару тақризларни санъаткорона ёзиб, уларнинг илмий оригиналлигини, мазмундорлигини таъминлаш учун мунаққид бир пайтнинг ўзида яратувчи санъаткор, кашф этувчи олим бўлиши зарурки, бизда мана шундай истеъдодлар етишмайди. Қудратли фикрлари, юксак эътиқоди, беқиёс маҳорати билан драматурглар, режиссёрлару актёрларнигина эмас, балки кўп сонли ўқувчилар оммасини тараққиёт чўққилари сари бошлаб борадиган, театр санъати равнақи учун сув билан ҳаводек зарур бўлган соғлом, мўътадил ижодий иқлим яратадиган доно, фидойи танқидчилар эса етарли даражада етишиб чиққани йўқ. Ҳа, етишмайдиган нарсалар кўп, бироқ драматургия ва театр санъати билан шу кечаю кундузда шуғулланаётган тажрибали танқидчиларимиз ўз изланиш-интилишларига юксак талабчанлик билан ёндашиб, халқимиз ва партиямиз олдидаги бурчини янада чуқурроқ ҳис қилсалар, мавжуд имкониятлардан тўлароқ фойдалансалар, таҳлил ва талқин маҳоратини оширсалар, бундан фақат яхшилик униши мумкин, холос.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси саҳифаларида ўтказилган баҳс (1983 йил, январь — май) шундан далолат беради. Бу баҳснинг анча жонли бўлиб чиққанлиги, ишчанлик вазиятида ўтганлиги тасодиф эмас. Негаки, унинг иштирокчилари ҳозирги ўзбек театри ва драматургиясидаги қолоқлик тўғрисида аниқ, асосли фикрларни айтишга, баъзи пьесалар, спектаклларни бадиий таҳлил қилишга интилдилар. Хусусан, Ҳ. Абдусаматов «Ўз аризасига кўра» спектаклида жуда долзарб, ўткир ижтимоий муаммо кўтариб чиқилганини, лекин бу муаммо фақат қисман тасвирланганини таъкидлади. Шукрулло бир қанча режиссёрларнинг, шу жумладан, Б. Йўлдошевнинг ҳам драматурглар билан ҳамкорликда яхши иш олиб бормаётганини, саҳналаштиришга тавсия этилган пьесаларнинг хусусиятларини чуқур идроқ этолмаётганини танқид қилди. Бир қанча драматурглар, режиссёрлар, театр мутасаддилари фаолиятида ҳукмронлик қилаётган юзакилик, схематизм каби иллатлар ёш мунаққид Т. Йўлдошев мақоласида ишонарли ёритилди. Баҳс қатнашчиларидан Н. Сафаров, М. Бобоев, Э. Масофаев аксари спектакллар, драматик асарлар ҳаққоний таҳлилдан ўтказилмаётгани, маданият министрлигидаги айрим масъул ходимларнинг театр ва драматургия тараққиётига муносиб ҳисса қўшмаётгани тўғрисида жиддий мулоҳаза юритдилар. Буларнинг барчаси мазкур мунозара саҳна ҳаётида муайян жонланиш ҳосил қилганини кўрсатади. Аммо шунга қарамасдан ундан ҳам қаноатланганимиз йўқ. Чунки, қарийб беш ой давом этган баҳсда бор-йўғи икки-уч драматик асар таҳлил қилинди, бу таҳлил ҳам мантиқий изчиллик билан кенг кўламда давом эттирилмади. Ўртага ташланган кўпгина жуда муҳим, принципиал мулоҳазалар далилланмасдан қолиб кетди. Масалан, мунозарага анча қизиқарли ёзилган салмоқли мақола билан қатнашган Ҳ. Абдусаматов баҳс якунида «пьесаларимиз Иттифоқ миқёсига чиқолмаяпти», дейди-да, бунинг боисига қуйидагича «исбот» топди: «Сабаб шуки, биз гоҳо ўз асарларимизнинг қадрига етмаймиз, ҳатто «Олтин девор», «Келинлар қўзғолони» каби кўпчилик қизиқиб кўраётган асарларни ҳам баъзи танқидчилар танқид қилишди. Ахир, бу спектаклларни халқ кўраяпти! Нега уларни камситишимиз керак?! Аксинча, улар ҳақиқий баҳосини олишига ёрдам беришимиз керак» («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1983 йил, 6 май).

БУНДАН шундай хулоса келиб чиқадики, бордию, баъзи танқидчилар «Олтин девор» билан «Келинлар қўзғолони»ни танқид қилиш ўрнига бир овоздан мақтасалар, улар Бутуниттифоқ миқёсида шуҳрат қозонарди. Аслида масалага шу тахлитда ёндашиш унчалик тўғри эмас. Ахир, «Олтин девор» билан «Келинлар қўзғолони» ҳам жиддий танқидга учрагани йўқ-ку! Тўғри, улар танқид қилинди, лекин ерга урилмади, камситилмади-ку! Фақат ҳар иккала асарда кўтариб чиқилган масалалар, қаламга олинган мавзу етарли даражада чуқур ёритилмади, деб эътироз билдирилди, холос. Яна шуниси борки, «Олтин девор» билан «Келинлар қўзғолони»га атиги бир-икки мунаққид эътироз билдиришди, кўпчилик ҳар иккала асарни маъқуллашди, ҳатто баъзан кўкларга кўтариб, «офарин»ларга кўмиб ташлашди. Бинобарин, Ҳ. Абдусаматовнинг мазкур пьесаларнинг Бутуниттифоқ миқёсида донг таратишига айрим мунаққидлар монелик қилди, дейиши асосли эмас. Ахир, биронта асар ғоятда зўр ғоявий- бадиий қудрат касб этса, унинг юксак довонларга кўтарилиб, кенг кўламда шуҳрат қозонишига ҳеч қандай танқидчи тўсқинлик қилолмайди-ку! Шунингдек, яхши ёзилган, лекин чинакам кашфиёт даражасига кўтарилмаган асарлар қанча мақталмасин, барибир, уларнинг Бутуниттифоқ миқёсида улуғвор ҳодиса деб эътироф этилиши амримаҳолдир.

Туроб Тўланинг қуйидаги мулоҳазалари ҳам худди шундай таассурот туғдиради: «Дастлабки мақолада (баҳсни бошлаб берган Б. Имомов мақоласи назарда тутилмоқда. — **Н. Х.**) айтилган танқидий гапларни асосли дейиш қийин, айниқса, драматургия орқада қолаяпти, деган гапга қўшилиш қийин. Ахир, «Инқилоб тонги», «Гурунг», «Келинлар қўзғолони» каби пьесалар ёмон асарми?».

Албатта, Туроб Тўла хоҳлаган мунаққид билан келишолмаслиги мумкин, бироқ нима учун келишолмаслигини конкрет мисоллар билан кўрсатиб, қайси танқидий фикрларнинг нима учун нотўғрилигини, қайси муаллифлар ўша драмаларни назар-писанд қилмаётганини исботлаб бериши зарур эди. Масаланинг мана шу жиҳати эътибордан четда қолган. Биз Ҳ. Абдусаматов, Т. Тўла сингари ижодкорларимизнинг баъзи фикр ва хулосаларига эътироз билдирар эканмиз, бундан асло уларнинг тўғри мулоҳазаларини, саҳна санъати равнақи учун кўрсатган хизматларини рад этиш деган маъно келиб чиқмайди. Бу изоҳимиз «Олтин девор» билан «Келинлар қўзғолони» муаллифларига ва бошқа ижодкорларга ҳам тегишлидир. Совет Иттифоқи Ёзувчилар союзи билан Ўзбекистон Ёзувчилар союзи томонидан ўтказилган драматурглар конференциясида айтилганидек, ҳақиқат ёғдусининг бир заррачасини саҳнага олиб чиққан спектаклни қадрлаймиз, ҳаётий ғояларнинг бир қисмини акс эттирган драматик асарни ҳурмат қиламиз, лекин шунинг ўзи бизнинг ўсиб бораётган бадиий-эстетик эҳтиёжларимизни қондирмайди. Ҳақиқат ёғдусининг заррачалари эмас, балки ёғдунинг ўзи томошабинларнинг бутун қалби, онгу тафаккурини ёритиб, уларни турмушимизнинг барча жабҳаларида коммунистик эътиқод тантанаси учун курашга илҳомлантирсин, ижтимоий-маънавий тараққиётга сезиларли таъсир кўрсатсин, эзгулик, инсонийлик, гўзаллик ғалабасини таъминлашга сафарбар этсин, деймиз.

ШУНИСИГА ишончимиз комилки, саҳна санъатини, театр ҳаётини, ижод жараёнини, драматик типлар, образлар яратишдаги изланишу интилишларни, ҳар бир асар фазилатлари ва нуқсонларини чуқур ёритиб, илмий-эстетик ҳақиқатни юзага чиқариш йўлида зўр эҳтирос билан ёзилган мақолалар, тақризлар, тадқиқотлар барчага — оддий ўқувчиларга ҳам, кенг томошабинлар оммасига ҳам, драматургларга ҳам, режиссёрлар, актёрларга ҳам наф келтиради. Шунинг учун ўртоқ Ю. В. Андропов КПСС Марказий Комитети июнь Пленумида сўзлаган нутқида «Ғоявий жиҳатдан ёт ва профессионал жиҳатдан заиф асарларга нисбатан актив, сезгир, эътиборли ва шу билан бирга муросасиз марксча -ленинча танқид бадиий ижодиётга таъсир ўтказишнинг асосий методи бўлиши керак» деган фикрни алоҳида таъкидлаб айтдиларки, бу ғоявий-эстетик, илмий-назарий фаолиятимиз негизини ташкил этиши зарур.

ДИЛГА РАҒБАТ ҚЎШИҚЛАР

Ҳурматли редакция!

Мен хушовоз хонанда Бобомурод Ҳамдамов қўшиқларини севиб тинглайман. Айниқса, қардош халқларнинг қўшиқлари унинг ижросида жозибали чиқади. Мусиқасининг равонлиги, овозининг тиниқлиги ва қўшиқларининг мазмундорлиги билан бошқа хонандалардан ажралиб туради.

Газета орқали Ўзбекистон ССР халқ артисти Бобомурод Ҳамдамов ҳақида ҳикоя қилишингизни сўрайман.

Ўринбой ЖАПАҚОВ,
Янгийўл районидаги 33-ўрта мактаб директори

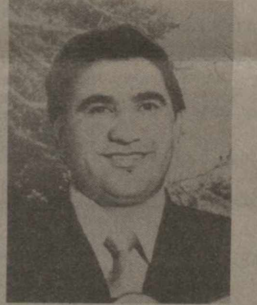

БОБОМУРОД Ҳамдамов ижрочилик маҳоратининг нозик қирралари, хуш оҳанглари тўғрисида ўйлаганда, ҳамиша сўз заргари Константин Паустовскийнинг «Олтин гул» асаридаги қуйидаги сўзларни эслайман: «Ниҳоят, эртак қоғозга тушадиган фурсат ҳам етади. Уни катта қисмларга ажратиб ёзмоқ гиёҳнинг заиф исини сўз билан ифодалаш янглиғ мушкулдир. Эртакни одам худди устидаги енгил ғуборни учириб юборишдан чўчигандай дамини чиқармай ёзади ҳисоби. Бироқ ёзиш жуда тезлашади, чунки нур, соялар ва айрим манзараларнинг кўриниши лип этиб енгил ўтиб кетади. Бунда кечикмоқ, тасаввур югуригидан орқада қолмоқ мумкин эмас».

Назаримда, Бобомурод Ҳамдамов қўшиқларининг шоирона кучини, инсон қалбини забт этадиган сеҳрини ва жозибали кўламини шарҳлаш ёки таҳлил этиш қийин. Буларни ёзиб бўлмайди. Фақат юракдангина ҳис этиш мумкин.

Унинг жўшқин пардаларда ижро этилаётган лирик қўшиқлари, чоржўйча ва бухороча оҳанг формалари билан ғоят гўзал услубда бирлашиб кетади. Бу қўшиқлар яқин-яқинларгача Чоржўй, Олот ва Қоракўлда тўй-маъракаларда якка-якка ёки коллектив бўлиб айтиларди. Улар бу жойларда «теперек» деб аталадиган, асосан эркаклар чаладиган чилдирмалар жўрлигида ижро этилган. Бобомурод бу халқ қўшиқларини қайта ишларкан, уларнинг ўша қадимий ўлмас оҳангларини сақлаб, куйлаш формасини сайқаллаган. Масалан, миллий анъанага мувофиқ саккиз-ўнта чилдирма жўрлигининг мавжудлиги бу қўшиқларга жозиба ва мусиқийлик бағишлайди.

Бобомуродни халққа танитган қўшиқларидан бири ҳам у ўзи қайта ишлаб, музика басталаган, қадимий туркман халқ оҳанглари билан айтиладиган «Елпеса» қўшиғи эди. Айтиш кераки, у ўзбек халқи орасига ҳам дастлаб шу дилбар қўшиғи билан кириб келди. Шунингдек, «Хоразм лазгиси», «Қора кўз», «Сайёдинг», «Айлади» каби қўшиқларни ҳам Бобомурод халқ оҳангларининг ўйноқи услубларига солиб ижро этмоқда. У суҳбатларимизнинг бирида «Маврика» типидаги халқ қўшиқларининг унутилиб бораётганлигини, эндиги ёшлар бундай қўшиқлар ҳақида ҳатто тасаввурга ҳам эга эмаслигини ўта куюнчаклик билан гапирган эди. Шундан сўнг у бу қўшиқни қайта ишлаб ўз репертуарига киритди. «Маврика»га «Айланаман Озода» термасининг уйғунлашуви қўшиқ композициясини яна бойитди. Бобомурод келгусида шундай қўшиқлардан алоҳида бир концерт программаси тузиш устида тинимсиз изланмоқда.

«Мен халқимизнинг ўлмас бойлиги —достонларни ҳамиша севиб ўқиб бораман. Баъзан яхши термалар ўз-ўзидан қўшиқ бўлиб қуюлаверади. Буларни куйга солмай иложинг йўқ-да», дейди хонанда суҳбат орасида. Бу ўринда унинг «Паризод», «Гўзал», «Жамолингга ошиқ бўлдим», «Уйнар», «Дардингдан», «Билмадим», «Ваъда айлаб», «Фироқингдан», «Кўнглим» каби достонлардан олинган қўшиқларини бир карра ёдга олиш кифоя қилади.

Комилжон Отаниёзов ҳар бир шогирдидан, «энг аввало, классик қўшиқларни тинглаб, синаб кўраркан. Бобомурод Ҳамдамов дастлаб на туркманча, на ўзбекча қўшиқ билган. У ҳатто Чоржўй область филармониясида солист бўлиб юрган кезларида ҳам фақат ҳиндча қўшиқлар айтган. Бухорода Комилжон Отаниёзов билан учрашиб унинг бевосита раҳбарлиги ва маслаҳати асосида «Хоразм сегоҳи» қўшиғини ўрганади ва талабчан устозининг «имтиҳони»дан муваффақиятли ўтади. «Мен инсоннинг улуғлигини устоздан англадим, — дейди Бобомурод ака, —у ўзингдаги яширин куч-қувватингни, талант кўламингни ишга сола олишга кўмак бериб, тўғри йўлни кўрсатар эди».

«Кажанг сувора», «Савти сувора», «Истамас», «Феруз», «Нақши наво», «Чоргоҳ»—бу классик қўшиқларнинг ҳар бири ўзича бир олам, уларнинг ҳар бирини ижро этиш ўзи бир йирик имтиҳон. Бобомурод Ҳамдамов бу «имтиҳон»лардан аъло даражада ўтган, ўзини бу мураккаб ва улуғвор қўшиқларнинг оригинал ижрочиси сифатида намойиш эта олган санъаткор. Эндиликда унинг ҳам «Сувора»лари, «Феруз» ва «Чоргоҳ»и бор.

Бобомурод ҳар бир янги ўрганаётган қўшиғидаги, айниқса, классик қўшиқларидаги сўзларнинг маъносини чуқур ўрганиб чиқмаса, уни куйга солмайди.

— Бу марҳум Комилжон устознинг яхши усулларидан бири эди, — дейди у. — Мен ҳозир анчадан буён устоднинг айрим қўшиқларини машқ қиляпман. Баъзан қўшиқлар кутилмаганда туғилади. Баъзи бир қўшиқлар маромига етгунча эса, узоқ вақтлар керак бўлади. Биласизми, кўнгилда бир инжиқ ўлчовгами, баҳоловчи кучгами ўхшаш бир нима бор. Айтмоқчи бўлган қўшиғинг кўнгилнинг шу жойларини «чертмаса» юзага чиқмайди. Мен шу ҳолат келгунча, қўшиқни қуйиб тураман, юракда яшайверади...

— Сизнинг бир қўшиқни баъзан жуда зўр, баъзан эса сустроқ айтган вақтларингиз ҳам бўлган. Бунинг сабаби нимада?

Хонанда ўйланиб қолди.

— Менингча, бу ўша вақтдаги кайфиятга боғлиқ. Агар кайфиятим яхши бўлмаса, қўшиқ айтмасликка ҳаракат қиламан. Чунки биламан, шундай паллада қўшиқ кўнгилдагидай чиқмайди. Шу.. энди қўшиқни ёниб айтинг-да, — Бобомурод ҳозир худди қайнаб қўшиқ айтмоқчидек шодланиб кетди. — Мана, энг яхши мисол — Комилжон устоднинг қўшиқлари. Унинг бирон бир қўшиғи йўқки, қайнамасдан, ёнмасдан айтилган бўлсин. Ахир, Навоий, Махтумқули, Машраб, Мулланафас ўз шеърларини эрмак учун ёзмаган-ку? Уларнинг зўрлиги, менингча, ҳар бир шеърни юрагини қон этиб ёзганлигида! Демак, куйиб, жўшиб куйласаккина бу шеърларнинг асл кучи тингловчилар қалбига етиб боради...

Бобомурод Ҳамдамов бадиий раҳбарлик қилаётган Комилжон Отаниёзов номидаги Хоразм область филармониясининг Ўктам Аҳмедов, Тўлабой Йўлдошев, Гулбаҳор Жумабоева сингари хонандалари унинг умидли шогирдлари.

— Бобомурод ака на фақат қўшиқчи, балки рақс сирларини ҳам яхши тушунадиган санъаткорлардан. Ҳар бир янги ўйинни баҳолашда у кишининг фикри етакчи ўринни эгаллайди, — дейди филармониянинг балетмейстери, жаҳон студент ва ёшлари фестивалининг лауреати, таниқли раққоса Гавҳар Матёқубова.

Шунингдек, унинг чоржўйлик Мурод Шермуҳамедов, Абдусалом Мажидов, Имомқул Йўллиев, хоразмлик Султонмурод Самандаров, Одамбой Жуманиёзов, фороблик Аҳмад Мўминов, қоракўллик Жўрақул Тўраев каби эл ардоғига сазовор бўлаётган шогирдлари кўп.

Бобомурод Ҳамдамовнинг санъати ўз мустақил йўли, равиши, усулига эга. У ҳар бир янги қўшиқни халққа манзур қилиш учун узоқ тер тўкади, тингловчилар қалбига етиб бормагунча изланади, изланишларда эса дилларга марғуб мева топади.

Абдуғаффор ХОНОВ

ЗАМИННИНГ ҚУДРАТЛИ ОҲАНГЛАРИ

ОБЛАСТЛАРДАГИ ЁШ РАССОМЛАР ИЖОДИ ҲАҚИДА

КЕЙИНГИ йилларда республика кўргазмаларида областларда яшаб ижод этаётган ёш рассомларимизнинг иштирок этишлари кучайганлиги кишини қувонтиради. Чунки тасвирий санъатимизга ҳар бир рассом яшаб ижод этаётган заминнинг ўзига хос рангини, жозибасини, колоритини олиб киради, истеъдодли санъаткорлар сафини кенгайтиради.

Айни пайтда, рассомнинг оламга, воқеликка, табиатга тасвирий муносабати янада яққол намоён бўлади. Областдаги ёшлар ижодида Ўзбекистон талқини янада теранлашиб бориши бизни қувонтиради. Тўғри, областлардан келиб пойтахтда муқим бўлиб қолган ёш рассомлар кўпчиликни ташкил этади. Аммо улар ўз жойларидаги ижод шарт-шароитларининг мураккаблигидан чўчиб, қийинчиликлар синовидан ўтишни истамайдилар. Бу ижодкор ёшлар республика ва Бутуниттифоқ кўргазмаларида тез-тез иштирок этиб туришибди. Агар биз бу рассомлар ижодига назар ташласак, бир-иккитасини истисно қилганда, улар интим, тор мавзуларда ўралашиб қолганликларини, айниқса, Ғарб рассомларига тақлидан асарлар яратаётганликларини сезамиз. «Республика ёшлари кўрсатади» кўргазмаси ва Киночилар уйида ташкил этилаётган ёшлар кўргазмалари бизга областда яшаб ижод этаётган рассомларнинг янги номларини кашф этди. Хусусан, Фарғона, Бухоро, Самарқанд рассомлари ижодини намойиш қилган кўргазмаларда ана шу манзаранинг гувоҳи бўлдик. Тўғри, бу кўргазмаларда ҳам Ғарб рассомларига тақлидан қилинган асарлар, турли модернизм оқимларига берилишлар ёки примитив услублар кўзга ташланади.

Жаҳон тасвирий санъати тажрибасидан маълумки, замонавий рассом ижодини санъат тараққиёти келиб қолган жойдан бошламоғи лозим. Аммо кўргазмаларда биз кимдир Уйғониш давридан, кимдир XVIII аср француз санъати ёки XX асрнинг қоришиқ услубларидан ўз ижодини бошлаганлигининг гувоҳи бўламиз. Бундай асарларнинг кўргазмага қўйилиши бир жиҳатдан ижодкор ёшларнинг ўз хатоларини яққолроқ кўришлари, ҳис этишлари имконини берди. Бундай асарлардан қатъи назар, кўргазмаларда ўз йўлини топишга уринаётган соғлом кайфиятдаги рассомлар ҳам кашф этилди. Ана шундай рассомлардан Аслиддин Исаев (Самарқанд), Ислом Охунов (Фарғона), Баҳодир Саломов (Бухоро) пойтахтда яшаб ижод этаётган кўпгина тенгдошларига нисбатан, самарали ижод қилишмоқда. Ўтган йили Аслиддин Исаевнинг бешта рангтасвир асари Москвадаги машҳур Третьяков галереяси томонидан сотиб олинди. Ислом Охуновнинг «Олой бўйлаб» график ва рангтасвир асарларининг ўттизга яқини Нукус Давлат санъат музейи экспозициясидан мустаҳкам ўрин олди. Баҳодир Саломовнинг ишлари эса қардош республикалар ва Бутуниттифоқ кўргазмаларида муваффақиятли намойиш этилмоқда. Улар ижодида умумий бўлган бир муштараклик сезилади. Бу ёшларнинг социалистик реализм тенденцияларига оғишмай амал қилишларидир.

Юқорида тилга олинган ёш рассомлардаги диққатга сазовор фазилат шундаки, улар ўзлари яшаб турган ер нафасини, воқеликни мушоҳадага бой тасвирлар орқали акс эттира олганлар. Хусусан А. Исаевнинг «Кутиш», «Кекса чинор», «Ёшлик», «Йўл» картиналарида ёшлик ва кексалик, умр жозибаси, армон ва соғинч ифодаси мавжуд.

Ислом Охуновнинг «Сариқбия довонидаги болалар», «Эски тегирмон» асарларида инсоннинг энг азиз хотираларини авайлашга чақирадиган ғоялар бор. Рассом иккала асарида ҳам барча деталларни катта бир муҳаббат билан тасвирлайдики, улар кишида ҳаётга чанқоқлик туйғусини уйғотади.

Баҳодир Саломов эса Бухоро ва Сурхондарё табиатини маълум бир нуқтага жамлаган ҳолда акс эттиради. Куннинг ҳолати, заминнинг моддийлиги, булутларнинг момиқлиги унинг «Илиқ кун» картинасида жуда аниқ ўз ифодасини топган. У умуман рангларни тўғри танлай билади. Ёш рассомнинг «Тунги манзара», «Дарахт одам билан ҳамнафас» сингари рангтасвир асарларида табиат гўзаллигини англаш жараёни акс этади.

Баҳодир Саломовнинг «Ҳовуз ёнида» номли асари республика кўргазмасида намойиш қилинган эди. Тўғри, бу асарнинг ҳажми ўта катталаштириб юборилган, аммо унда Бухоро тупроғига яқин ранг кишини мафтун этади. Бутун ижодида қизил ип бўлиб ўтган ана шу хусусият Баҳодирни бухоролик рассом деб аташ ҳуқуқини беради.

Париждаги Нафис санъат интернационал салони ва Тур шаҳрида ўтказилган халқаро конкурс мукофотлари эгаси Тано Куаку ўзи ҳақида камтарона шундай дейди: «Мен ҳали африкалик рассом эмасман, аммо рангтасвир билан шуғулланадиган африкаликман». Менингча, областларда яшаб ижод этаётган З. Саиджонов (Бухоро), А. Крикис (Самарқанд), С. Алибеков (Фарғона) сингари кўпгина ёшлар ижодида ҳамма нарса, дейлик маҳорат, фалсафа техника, турли оқимлар бор-у, лекин ўзлари яшаб ижод этаётган замин оҳанги, колорити йўқ. Уларнинг асарларида ички тузилиш ясама, махсус ўйлаб топилгани сезилиб туради. Бу ҳақда кўргазма муҳокамаларида айтиб ўтилди.

СССР Бадиий академиясининг республикамиздаги ижодий устахонаси (раҳбар — СССР халқ рассоми Раҳим Аҳмедов) очилиши катта воқеа бўлди. Кейинги республика ёшлар кўргазмаларида ана шу устахонада таълим олган бухоролик Раҳмон Шодиев, қашқадарёлик Чори Бекмиров фаол иштирок этди. Уларнинг қатор манзаралари санъат мухлисларида катта қизиқиш уйғотди. Уларнинг асарларида ранглар суртмасининг тозалиги, тасвирларнинг содда ва самимийлиги алоҳида бир жозиба касб этади.

Областларда яшаб ижод этаётган рассомларимиз ижоди ҳақидаги мулоҳазаларимизни тугатар эканмиз, уларнинг изланишларига қадимги усталаримизга хос чексиз матонат ва сабр-тоқат ёр бўлсин, деймиз.

Нодир НОРМАТОВ

ШОИРНИНГ ИЛК РОЛИ

Таниқли совет шоири Евгений Евтушенко сўнгги йилларда кинода ҳам самарали изланишлар олиб бормоқда. У дастлаб «Парвоз» фильмида машҳур олим Э. Циолковский образини муваффақият билан ижро этди. Энди у постановкачи режиссёр сифатида «Болалар боғи» деган бадиий фильмни суратга олмоқда.

Фильм Улуғ Ватан урушининг оғир йиллари ҳақида ҳикоя қилади.

Фильмда суратга тушиш учун ўзбек шоири Омон Матчон ҳам таклиф этилди. У оғир жангларда жароҳатланган жангчи ролини ўйнади. Бу унинг кинодаги илк ролидир.

Шунингдек, фильмда шоирлардан Мухтор Шоханов (Қозоғистон), Солбон Ангабаев (Бурятия), Сергей Захарян (Арманистон) ва Жунбер Беташвили (Абхазия) ҳам суратга тушди.

КУЙЛОВЧИ НОЁБ КОЛЛЕКЦИЯ

ЯҚИНДА кўчада бир санъатсевар дўстим билан учрашиб қолдим. Ҳол-аҳвол сўрашганимиздан кейин ҳар доимгидек санъат янгиликларидан гапириб беришини илтимос қилдим.

— Янгиликлар жуда кўп, — деди у муғомбирона илжайиб, — агар истасанг сени бир ашаддий ишқибозникига олиб бораман.

Кўп ўтмай Чилонзорнинг 26-кварталидаги уйлардан бирига етиб келдик. Уй эгаси бизни қувонч билан қарши олди. У санъат шинавандаларига яхши таниш бўлган хонанда, Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети ҳузуридаги этнографик ансамблнинг солисти Зокиржон Султонов эди.

Чиндан ҳам, унинг коллекциясини ажойиб бир хазина деса бўлади. Бундан неча ўн йиллар муқаддам янграган сеҳрли овозлар ва оҳанглар унинг коллекциясидаги пластинкалар ҳамда лентaларда мангуга муҳрланган. У ўзининг қизиқиши, изланишлари ҳақида марoқ билан ҳикоя қилиб берди.

— Машҳур хонанда ва созандаларимизнинг ижросидаги куй ва қўшиқлар ҳамиша мени мафтун этиб келади, — дейди у. — Ҳозирги пайтда коллекциямда мингга яқин пластинка ва лентaлар ёзилган қўшиқлар бор. Уларда машҳур санъаткорлардан Домла Ҳалим Ибодов, Юнус Ражабий, Мулла Тўйчи Тошмуҳамедов, Ҳожи Тамтам, Ҳожи Абдулазиз, Маъмуржон Узоқов, Жўрахон Султонов, Ҳамроқул Қори, Бобоқул Файзуллаев, Содирхон Ҳофиз, Мамадали Ҳофиз, Уста Шоди, Леви Бобохонов, Муҳиддин Қориёқубов, Бобораҳим Мирзаев, Юсуфжон қизиқ, Охунжон қизиқ, Мукаррам Турғунбоева, Тамарахоним, Лутфихоним Саримсоқова, Ҳалима Носирова, Гавҳар Раҳимова сингари кўплаб машҳур санъаткорларнинг овозлари ёзилган.

— Мана бу пластинка 1902 йилда Ригада ёзилган, —деб тушунтиради у. — Унда Адолатхон, Нетайхон, Мозодахон, Нинахон сингари санъаткорларнинг қўшиқлари бор.

Бу эса ўша йиллардаёқ таниқли аёл ижрочилар бўлганлигидан далолат беради. Шу йўналишда изланишлар олиб бориш ижрочилик санъатимиз тарихига янги саҳифалар қўшиши мумкин...

Зокир Султоновнинг бу қизиқиши бошланганига кўп йил бўлди. Вақт ўтиши билан шунчаки ишқибозлик энг севимли машғулотга айланиб қолди. Бу машғулот хонанданинг ижрочилик маҳорати такомилига ҳам таъсир этмай қолмади, албатта. Шунинг учун ҳам, санъаткор ўзининг бўш вақтини ана шу эзгу ишга сарфламоқда. Бу маданиятимиз тарихи саҳифаларини, қўшиқчилик санъатимизнинг ноёб дурдоналарини унутилишдан сақлаш йўлидаги олижаноб фаолиятдир. Зотан, ҳар бир пластинка, ҳар бир ёзувнинг ўзига хос тарихи бор.

— Мана бу қўшиқлар 1935 йилда Лондонда ёзилган, — дейди Зокиржон ака устига чет тилида ёзувлар битилган қадимий пластинкани қўлига олиб. — Ўшанда ўзбек санъаткорларидан бир группаси Англияда ўз маҳоратини намойиш этган. Айниқса, Тамарахоним ижросидаги қўшиқлар катта қизиқиш билан кутиб олинган. Матбуотда уни «Шарқ марвариди» деб ёзишган. Гастроль тугагач, санъаткорларга ўз овозлари ёзилган биттадан пластинка тақдим этишибди. Атиги бир нечта дона бўлган пластинканинг бири шу.

Пластинка ва ёзувлар шифри битилган дафтарни варақлаймиз. Унинг баъзи саҳифаларида оҳанглар хазинаси билан танишган кишиларнинг юрак сўзлари қайд этилган. СССР халқ артисти Ҳалима Носирова шундай деб ёзибди: «Истеъдодли санъаткор Зокиржон Султонов тўплаган ушбу ноёб хазина ўзбек музика маданияти ривожига ўз ҳиссасини қўшиши шубҳасиз».

Дафтардаги бундай ёзувлар анчагина. Мезбон яна қизиқарли пластинкалардан кўрсатиш учун кароват тагидан катта чамодонни аранг тортиб чиқаради. Сўнгра хижолат чекиб изоҳлайди:

— Афсуски, ҳозирча коллекциядаги пластинка ва лентaларни жойлаштириш учун шароит йўқ. Жавонлар, шкафлар, кароватларнинг усти тўлиб кетган. Баъзида қийинчилик билан топилган пластинка ва лентaлар бузилиб қолмасмикин, деб ўйлаб қоламан.

Мезбоннинг уй шароити билан танишамиз. Тўрт хонали уйда ўн киши истиқомат қилар экан. Коллекцияни авайлаб-асраш ва тартиби билан жойлаштириш учун имконият йўқ.

— Кейинги пайтда жуда кўп жойлардан ноёб пластинкалар борлиги тўғрисида хабар олдим, — дейди З. Султонов. — Аммо уларни олишдан чўчиб турибман. Ахир жойлаштиришнинг иложи бўлмагандан кейин олиб нима қиламан?

— Афсус, балки сизга хабар берилган пластинкалар ягона нусхадир, — гапга аралашди дўстим. — Мабодо у йўқолиб кетса, санъатимиз тарихидан бир саҳифа беиз кетмайдими?

Хуллас, шу куни Зокиржон Султоновнинг коллекцияси билан танишдик, изланишлари ҳақидаги ҳикоясига қулоқ тутдик. Яқинда эса Ўзбекистон радиосидан унинг коллекциясидаги нодир ашулалардан берилган эшиттиришни ҳам мароқ билан тингладик.

Аммо бир нарса бизни ташвишга солди. Наҳотки, маданиятимиз, санъатимиз учун жонбозлик қилаётган киши учун зарурий шарт-шароит ва имконият яратиб берилмаса? Зокиржон Султоновнинг коллекцияси ҳақида марказий ва республика газета ҳамда журналларида мақолалар берилди. Айниқса, «Труд» газетасининг 1983 йил 16 январь сонида ана шу ҳақда эълон қилинган материал кўпчиликда қизиқиш уйғотди. Ноёб коллекция соҳибига Совет Иттифоқининг турли бурчакларидан мактублар келмоқди.

«Муштум» журналининг 1976 йил 7-сонида эълон қилинган «Хазинабонни ранжитмайлик» деган мақолада эса худди ана шу масала, яъни коллекция учун алоҳида хона ажратиб бериш зарурати қайд этилган эди. Афсуски, ҳозиргача бу масалани ҳал этишга ҳеч қайси алоқадор ташкилот киришмаётир. Тошкент шаҳар Совети ижроия комитети, республика Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети ва Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги биргаликда ана шу коллекция учун махсус хона ажратиб, бу бой хазинадан ўринли фойдаланиш тадбирларини белгиласа, айни муддао бўлур эди. Ана шунда Зокиржон Султоновнинг куйловчи коллекцияси санъат ихлосмандларига доимо завқ-шавқ бахш этаверади.

Н. МУҲАММАДИЕВ

Боши иккинчи бетда

Меҳмонларни ҳовли кўришга таклиф этишди. Шаҳардан четдаги катта уй атрофида арча ва буталар ўсиб ётган ғорга кираверишда қурилган эди. Василий Лаврентьевич ака-укаларнинг уйига аввалги келгандаёқ, бу ердаги бадиий ёғоч нақшларнинг кўплигидан ҳайратга тушган эди. Энди эса у бу нақшинкор устунлар, эшиклар ва бошқа бадиий нақшларнинг муаллифлари билан танишди.

Вяткинга, айниқса, ака-укаларнинг сайисхоналари маъқул бўлди. У отларни жуда ҳам севарди. Бу ерда эса Устрашоннинг Кўқондан келтирилган қизил, човкар, саман отлар, Фарғонадан келтирилган қадимги хитой шоҳлари орзу қилган оқ отлар бор эди. Сайисхонада фақат Василий Лаврентьевичнинг отига ўхшаш от йўқ эди. Унинг оти кўкиш рангда эди. Бу жойдаги кишилар, бўлаётган воқеа-ҳодисалар қанчалик қизиқарли бўлмасин, Вяткиннинг бутун фикр-ёди Амир Валининг китобида турди.

Аваз Мулланинг ўғли Бўрибой тўплаган археологик материалларни кўздан кечирар экан, Вяткин унинг бу олижаноб ишини мақтаб, ундан Амир Валининг китобини келтириб беришни сўради. «Баҳрул-Асрор» тезда Вяткинга келтириб берилди.

Амир Вали ўз китобининг сўзбошисида оламнинг тўрт унсури —ҳаво, ўт, сув ва ер ҳақида ёзади. Вяткин ўт ҳақидаги тасвирни чанқоқлик билан ўқийди. Унда мусулмон динигача бўлган ўтга топиниш, зардуштийлик масалалари ҳам ёритилган эди. Сувни тасвирларкан, Амир Вали масалага ўта билимдонлик билан ёндашади. Денгиз бўйи ўлкалари, Ҳиндистон, Миср, Саудия Арабистони ҳақида сўз юритади. У денгиз ва океанлардаги портлар, Жанубдаги тиниқ денгизларнинг ороллари, денгизчилар ва кемалар, Ҳиндистон ва Цейлон каби йироқ мамлакатларнинг бойликлари, тоза осмони ва тупроғи, ажойиб ўт-ўланлари ҳақида ёзади.

Алифбо тартибида етти иқлимга таъриф берилгач, шаҳарлар, тоғлар, мамлакатлар хусусида сўз юритилади. Китобнинг сўнгги бобида турли минераллар, ўт-ўланлар, ҳайвонлар ва уларнинг инсон ҳаётидаги аҳамияти тўғрисида ёзади. Олтин ва қимматбаҳо тошлар ҳақида гапириб, Амир Вали турли мамлакатларнинг тангалари ва экономикаси хусусида ҳам хабар беради. Бу ерда ёзилганларнинг ҳаммаси қизиқарли ва ажойиб. Шундай бўлса-да, Василий Лаврентьевич ўзида Амир Валининг барча асарларига қизиқиш уйғотган иккинчи китобни чанқоқлик билан очди. Бу «Баҳрул-Асрор» тўпламининг олтинчи жилди эди. Бу китобнинг тўртта боби Темучин ва унинг Хитой, Эрон ва Мўғулистондаги авлодлари тарихига бағишланган. Шунингдек, чиғатойларнинг Ўрта Осиё, Еттисой ва Шарқий Туркистондаги тақдири тўғрисида ҳам хабар беради. Учинчи бўлимда Шайбонийлар ва Абулхайрхон, Шайбонийлар сулоласининг энг сўнгги вакили Абдулмўминхон тарихи берилади. Тўртинчи бўлим Бухоро Аштархонийлари ва уларнинг аждодлари, шунингдек туркий қабилаларни санашга бағишланган. Китоб сўнгида Амир Вали ўзи ҳақида маълумот беради. Василий Лаврентьевич темурийлар тарихи бўйича адабиётларни жуда яхши билар, шу боис ҳам ўз қўлида жуда муҳим манба турганлигини яхши ҳис этарди. У бир неча кун ўз хонасидан чиқмасдан мутолаа билан банд бўлди.

...Улоқ пойгаси эрталабга белгиланди. Василий Лаврентьевич ташқарига Бухоро амири туҳфа қилган кумуш юлдуз қадалган оқ ҳошияли қора бархут чопонни кийиб чиқди. У меҳмонларнинг ва ака-ука Муҳаммад ва Ўроз муллаларнинг қуршовида отчопар томон йўл олди. Бу ерда меҳмонлар учун алоҳида ўтовлар тикилганди. Уларнинг ортидан улоқ пойгасини томоша қилгани келишган бошқа кишилар, хотин-халаж, бола-чақалар юришди. Отчопарнинг теварак-атрофига солинган гиламлар қуёш нурида жилва қилади. Ҳаммаёқни карнай-сурнайларнинг овози, отларнинг кишнаши тутиб кетган. Улоқ пойгасидан олдин пойга иштирокчиларининг кўриги бўлди. Василий Лаврентьевичнинг отини Ўроз мулланинг ўғли Бўрибой минганди.

— Ҳу, ана, сизнинг Парманжагингиз, — кўрсатди Ўроз мулла заррин парчадан тикилган енгил чопон кийиб, отни елдириб бораётган ўғлини кўрсатиб. Бўрибой отни фахрий минбар ёнидан енгил чоптириб ўтаркан, Вяткинга қизил қамчинини силкитиб салом берди. Василий Лаврентьевич ҳам бунга жавобан қўл силкиди. Бундай эътибордан хурсанд бўлган йигитча олға интилди.

— Сизнинг Парманжагингиз бугунги байрамда энг чиройли от, — деди ҳазинлик билан Ўроз мулла. — Унга қараб ҳайратланаман. Вазир ака, бу гўзални қайдан топгансиз? Бу гул қайда ўсган? Ёки бу Россиядан келтирилганми? Москва шаҳри атрофида мана шундай йўрға отлар етиштирадиган жойлар бор, деб эшитганман.

— Орлов йўрғалари, — тушунтирди Вяткин. — Лекин Парманжак Россия оти эмас, муллажон. Мен уни Қаршида бўлган пойгада сотиб олганман. Айтишларича, у амирликка қарашли сайисхонадан, унинг аждоди эса Худоёрхоннинг сайисхонасидан. Шу сабаб ҳам у ўзини бу ерда эркин ҳис қилмоқда... Бироздан сўнг Вяткин ёнидан қалин кўк муқовали китобча чиқарди.

— «Отлар ҳақида рисола», — дея ўқиди Ўроз мулла ва китобни Вазирнинг қўлидан олди.

— Мен сизга ушбу китобни тақдим этишга журъат этаман, — деди Вяткин китобни Ўроз муллага узатаркан. —Сезишимча, сиз бу тоифадаги шеъриятнинг катта ишқибози кўринасиз.

— Миннатдорман, тўражон! Мен, ҳақиқатан ҳам, жанговар шеъриятни севаман. Бироқ мен учун энг катта шеърият — бу тирик отдир.

Бу пайтга келиб, чавандозларнинг кўриги тугаб, улоқ чопишга тайёргарлик кўрила бошланди. Отларга ёпилган гилам ва зар ёпғичлар олиб ташланди. Чавандозлар байрам кийим-бошларини ечиб ташлаб ов чамбарларини боғлашди. Улар чамбарларига бир енги кийилган қалин чопонлари барини қайириб олишиб, улоқ чопишга тайёр турардилар.

Ўртага улоқнинг баковули тушиб, йигитларга қарата бир нима деди ва ерга улоқни ташлади. Вяткин ўзининг орқасида улоқнинг ашаддий мухлислари ўзаро баҳс бойлашиб пул тикишаётганини эшитди.

— Мен кўк Парманжакка тикаман, — деб қичқирди қизишиб кетган Ўроз мулла.— Бу отнинг тенги йўқ.

Пастда чавандозлар кураши авжида эди. Улар жиққа терга ботишган эди. Туёқлар остидан тупроқ кўчар, бутун отчопарни қуюқ чанг-тўзон қоплаган эди. Ниҳоят, минбар қаршисига чанг-тўзондан на отнинг рангини ва на улоқчини ажратиб бўладиган бир аҳволда отлиқ чопиб келди. У тақимига босиб олган улоқни ерга ташларкан, ғолибона кулди ва худога шукроналик билдирди.

Ўроз мулла бошидаги қўй терисидан тикилган телпагини осмонга отиб: «Балли, балли, Бўрибой», — дея қичқирарди. Унинг ўғли улоқда ғолиб чиққан эди.

— Вазир ака, сизнинг отингиз ютди! Мен сизга айтган эдим-ку, Парманжак, албатта, ютади, деб. Қани энди менинг юракдаги дардимни билсангиз эди... Тўражон, менга Парманжакни сотинг, сотинг!

Вяткин жим эди. У Парманжакни минбар олдидан етаклаб ўтаётганларини, улоқдан сўнг совутаётганларини узоқдан кузатиб турарди. От улоқдан сўнг бир текис нафас олар, келинчакларнинг этагига ўхшаш оппоқ ёллари шамолда енгил силкинарди.

Василий Лаврентьевич ўз отининг ғалабасидан қизишмади ҳам, қувонмади ҳам. Шундай бўлишини олдиндан биларди. Унинг ўткир фаросати ўзини қўлга олишга ундар, зеро, муваффақият ҳам шунда эди. У ҳатто Ўроз мулланинг отни сотиш ҳақидаги таклифини эшитиб, эшитмаганга олди. У билардики, отни келинчакни севгандай севиб қолган Устрашоннинг эҳтиросли ўғлони бу мавзуга ҳали кўп марта қайтади.

Улоқ чопилган куни кечда ғалаба шарафига Вяткинга совға-саломлар келтиришди. Кўқоннинг қимматбаҳо оқ чечак гиламини Василий Лаврентьевич шу дамдаёқ меҳмондўстлиги учун Муҳаммад муллага инъом этди. Эроний гиламни эса Ўроз муллага туҳфа қилиб, чаққон ва уддабурон чавандоз тарбиялагани учун раҳмат айтди. Бўрибойга эса нозик ипакдан тўқилган, майда гулли туркман гилами тегди. Ҳали минилмаган уч ёшли тойчоқни эса озод қилинган қул, нақшинкор Уста Зиёқулга совға қилди. Ўзига эса рангсиз матодан тикилган арзон чопонни қолдирди. Шундан сўнг катта зиёфат берилди. Ўроз мулла Василий Лаврентьевичдан бир қадам ҳам нари кетмасди. Улоқдан сўнг эса уларга Бўрибой мулла қўшилди. Йигитча бетоқатлик билан отасининг енгидан тортиб, мақсадга кўчишга қистар эди.

— Мен, қадрдоним Ўроз мулла, — деди аста Вяткин,— уйқудан олдин сайисхонага кириб, отдан хабар олай. Эртага у билан узоқ йўл босишимиз керак.

— Балки яна бир неча кун меҳмонимиз бўлишни лозим топарсиз, Вазир ака? Эртага дорбозлару масхарабозлар ўз санъатларини намойиш қиладилар. Ҳақиқий ўйин-кулги бўлади, — дея қистай бошлади Ўроз мулла.

— Раҳмат сизга, Ўроз мулла — деди бироз тантанавор тарзда Василий Лаврентьевич, — менинг ёшимда кишини катта адабиёт ва узоқ сафарнинг ҳузур-ҳаловати қизиқтиради.

Улар сайисхона томон юришди. Порлаб турган шам ёғдусида сайисхонадаги отларнинг кўланкалари деворга тушиб титрайди. Парманжак эгасини кўриб кишнаб юборди. Бўрибой отнинг бўйнидан қучоқлаб тумшуқларидан ўпа бошлади.

— Мен Мажнун бўлиб қолдим, Вазир ака. Бечора Қайсга раҳм қилинг, отингизни сотинг менга. Унингсиз мен ва ўғлимга ҳаёт ҳаёт эмас...

Василий Лаврентьевич индамасди. Қадрдон отидан ажралиш унга оғир эди.

— Бироқ мен ҳам сизнинг хонадонингизда Мажнунман, — деди у ниҳоят. — Мен ҳам муҳаббатга гирифтор бўлганман-ку. Сиз биласиз уни. Ўша нарса туфайли бу ерга келганим ҳам сизга сир эмас. Ўзингиз ҳал қилинг, тақсир...

Эртаси тонгда Василий Лаврентьевич меҳмондўст ака-ука муллалар ва уларнинг яқинлари билан хайрлашди.

— Замонлар жуда тез ўзгариб бормоқда, — ўй сурарди Вяткин, Зарафшон воҳасидаги довондан ошаркан. — Қачонлардир Устрашон отлари ва қуроли билан машҳур эди. Бу ерда бутун Шарққа машҳур қизил отлар боқилган. Шу ернинг ўзида сарбозлар ўз садоқларини ўткир учли камон ўқлари билан тўлдиришган. Энди эса мен ҳам Устрашондан ўз садоғимга муносиб нур — «Баҳрул-Асрор»ни олиб қайтяпман.

Ё. ХЎЖАМБЕРДИЕВ таржимаси

Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ

ЭР, ХОТИН, УЙ ВА ФАРЗАНДЛАР

РЕДАКЦИЯГА ХАТ

ҲУРМАТЛИ редактор! Мен бир ногирон аёлман. 1961 йилда бахтсиз ҳодисага учраб икки оёғимдан ажралганман. Шундан кейин турмуш ўртоғим бошқа оила қуриб кетди. Тўнғич қизим ва ўғлим отасида, икки қиз ва кенжа ўғлим мен билан қолишган эди. Икки қизни ҳам узатдим. Ўғлим 1977 йил 19 ёшида нобуд бўлди. Бир ўзим қолдим. Ҳаётдан нолимайман. Чап оёғимга протез кийиб, икки қўлтиқ таёқда юраман. «Қизил тонг» тикув бирлашмасида ишлайман.

Қизларим мендан хабар олиб туришади. Ёлғизлик ва ногиронликдан қийналиб икки йил илгари қизимни оиласи билан уйимга кўчиб келишларини илтимос қилдим. У турмуш ўртоғи ва болалари билан кўчиб келди. Ҳаётимиз яхши эди. Аммо яна бир ишкал чиқиб қолиб, сизларга мурожаат қилишга тўғри келди. Уйимиз ҳалигача эримнинг номида эди. У уйга ҳам даъвогар чиқиб қолди. Мен шаҳар ижроия комитетига, депутатларга мурожаат қилдим. Улар уйни ўз номингизга ўтказишингиз керак, дейишди. Мен қизимни отасининг олдига юбордим. У киши «Уйни сотамиз ва пулидан улушларингизни бераман», дебдилар. Шундан сўнг Куйбишев район халқ судига мурожаат қилдим. Судда маълум бўлдики, эримнинг ҳозирги яшаётган уйи плансиз бўлгани учун биз яшаётган уйнинг ярми унинг ҳуқуқида экан. Қизим яна отасини шафқатга чақирган эди, у «тўрт минг сўм берсанглар уйни сенларнинг номингга ўтказиб бераман», дебди. Шу ҳам адолатданми? Қизим билан куёвим қайтиб кўчиб кетишса мен яна бир ўзим қоламан. Сизлардан илтимос, шу масалада ёрдам берсангиз.

Мастура ХОТАМОВА

Тошкент, Миробидов кўчаси, 55-уй

МУХБИР РАПОРТИ

ЎРТОҚ редактор, хат билан танишиб чиққач, «Қизил тонг»га бордим. Мастер билан гаплашдим. У М. Хотамова илғор ишчи, иродали аёл эканини, ҳозир эса ёрдамга жуда муҳтожлигини айтди.

Мен Мастура Хотамованинг уйида бўлиб, унинг ташвишлари билан яқиндан танишдим.

У касалхонадан чиққач, икки ой акасининг уйида ётди, сўнг икки оёғи билан чиқиб кетган ҳовлига, лойини ўзи қоришган уйига икки оёқсиз — эмаклаб кириб келди.

Уйида уч ой яшади. Бир куни очиқ айвонда фарзандига кичкина ёстиқча тикиб ўтирганди, эри кўчадан келдию нега куйлагимни буздинг, дея мажруҳ хотинини кўтариб ҳовлига отди!..

Чинқириқ-бақириққа қўшнилар йиғилди. Ҳовлида коптокдай бўлиб ётган аёлни яна касалхонага, эрини эса милицияга жўнатишди...

Бўкса суяги синган экан, тўрт ой шифохонада даволаниб чиқди. Уйида бир ўзи яшолмасди. Қайнона эса болаларини бермасди. Тўнғичи ўн икки, кенжаси тўрт ёшда бўлган беш боласи эса унга бегона бўлиб қолишган эди.

Ариза ёзиб, болаларини қайнонасидан қайтариб ололмади. Яна ёзди. Ниҳоят, шаҳар халқ маорифи бўлимининг вакиллари уч фарзандини етаклаб, туғилган гўшасига, онасининг бағрига олиб келишди. Лекин катталарнинг «ўгит-насиҳат»ларини олган болалар қандайдир шубҳа билан: «бормаймиз, ойим бизни ўлдириб қўярмишлар», деб қолишди.

Кечга яқин овқат пишириб болаларнинг олдига қўйди. Мавлуда саккиз, Маъмура олти, Абдусамад тўрт ёшда эди. Ҳаммаси овқатга қараб мўлтирайдию, қошиққа қўл узатмайди.

— Олинглар, болаларим, совимасин.

—Олдин ўзингиз бир қошиқдан ичинг, кейин бизлар ичамиз.

Она тушунди, тушундию кўзларидан тирқираб ёш чиқиб, қалби унсиз фарёд чекди.

Бу мудҳиш воқеани менга Мастура опанинг қизи Мавлуданинг ўзи гапириб берди. У ҳозир 27 ёшда, икки фарзанднинг онаси, ҳамшира.

1966 йил, зилзиладан кейинги давр. Ростовдан келган эр-хотин инженерлар уларникида вақтинча ижарада яшаб туришди. Шулар Мастура опага ясама оёқ кийишни, юришни ўргатишди. Сўнг яна яхши одамлар унга ёрдам беришди. Медицина комиссияси унга ишлашга йўлланма берди.

Давоми саккизинчи бетда

БАРҲАЁТ УМРГА ҚАСИДА

Маяковскийнинг «В. И. Ленин» поэмасида шундай сатрлар бор:

Ульянов
умрини
сўнгги дамгача
Биламиз, калтадир.
Аммоки ўртоқ
Ленининнг
узоқ
Ҳаётин эса
Янгидан лозимдир
Ёзмоқ, яратмоқ!

Совет адабиётининг улкан намояндаси, инқилоб куйчиси Владимир Маяковскийнинг тўқсон йиллиги мамлакатимизда кенг нишонланган кунларда Ўзбекистон телевидениеси орқали ана шу сатрлар ўқилди.

Ўзбекистон телевидениесининг бир группа ижодкорлари В. Маяковскийнинг «В. И. Ленин» поэмаси асосида видеофильм яратдилар.

Экранда Москва... Кремль курантлари. Соат миллари ҳар бир дақиқани санайди. Ленин... Аврора... Қишки саройга ҳужум... Улуғ Октябрь Социалистик революциясининг буюк ғалабаси... Ёш Советлар мамлакатида содир бўлаётган буюк ўзгаришлар... Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Убай Бурҳоновнинг шиддаткор, босиқ овози жаранглайди.

В. И. Ленин митингда. У Улуғ Октябрь Социалистик революциясининг буюк ғалабаси ҳақида оташин нутқ сўзламоқда. Ленин ишчилар билан суҳбатда... Мана, ўша машҳур Симбирск. Дунёга доҳийни берган шаҳар...

Видеофильм яратувчилари — режиссёрлар Наби Раззоқов ва Баҳодир Аҳмедов, фильм редактори Ўрол Ўтаев В. Маяковский поэмасидаги бутун тафсилотларни тўлалигича қамраб олишга, В. И. Ленин образининг бутун соддалиги, камтаринлиги, инсонийлиги, буюк инқилоб ишига сафарбарлигини характерли картиналарда ифода этишга ҳаракат қилишган.

Хуллас, «Владимир Ильич Ленин» видеофильми доҳийнинг барҳаёт умрига бағишланган қасида сифатида, Владимир Маяковскийнинг тўқсон йиллик юбилейига муносиб совға сифатида кўп миллионли ўзбек телетомошабинларини қувонтирди.

Х. ЁҚУБОВ

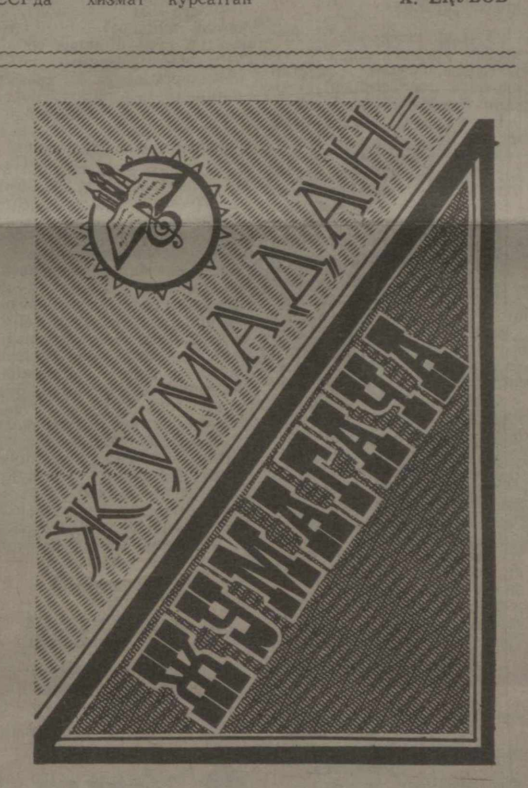

ИЛМИЙ ЖУРНАЛНИНГ ЁШЛАР СОНИ

Ёзувчи Сарвар Азимов «Ёшларни авайлаб ўстирмаган адабиёт — истиқболсиз адабиётдир», деган эди. Бу фикрни сал ўзгартириб, ёш олимларнинг тарбияси, униб-ўсиши тўғрисида ғамхўрлик қилмаган адабиётшуносликнинг келажаги бўлмайди, дейиш мумкин. Шуниси қувонарлики, республикамизда ёш, изланувчан адабиётшунос ва танқидчиларнинг ижодий камол топишлари учун зарур шарт-шароитлар яратилган. Жумладан, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Тил ва адабиёт институтининг икки ойда бир марта чиқадиган «Ўзбек тили ва адабиёти» журналининг бу борадаги фаолияти қўллаб-қувватланишга арзийди. Редакция ҳар йили журналнинг бир сонини махсус ёшлар ижодига бағишламоқда.

«Ўзбек тили ва адабиёти»нинг шу йилги 3-сони ҳам ёшларнинг асарларини ёритишга бағишланган. Журнал профессор Салоҳиддин Мамажоновнинг «Адабий танқиднинг партиявийлиги» мақоласи билан очилади.

Ёшларнинг мақола ва тадқиқотлари мавзу жиҳатидан ранг-баранг. Шайдулла Муродовнинг «Драматик достоннинг айрим хусусиятлари», Маматқул Жўраевнинг «Эртаклардаги анъанавий уч йўл мотивининг генезиси», Қонимқул Тожиевнинг «Таржима ва ижодий самара», Нусратулла Жумаевнинг «Мунискнинг автобиографик ғазаллари», Марҳабо Мадраҳимованинг «Ўзбек совет фольклори ва илмий-техник революция» мақолалари фикримиз далилидир.

Бу сондан бир гуруҳ ёш тилшуносларнинг ҳам тадқиқотлари ўрин олган.

ҚЎПОЛ АРАЛАШУВ

ШАРҲЛОВЧИ МИНБАРИ

Империалистик доираларнинг айби билан Чад давлатида юз бераётган ташвишли аҳвол кейинги пайтларда кескин тус олмоқда. Африка қитъасининг марказида жойлашган бу мамлакат осмонини қора булут қоплади. Чад аҳолиси бир-бирини қирғин қилаётгани етмаганидек, неча асрлар ажнабий босқинчилар зулми остида яшаб келган жафокаш халқ учун яна мустамлакачилик асоратига тушиб қолиш хавфи пайдо бўлди.

Хўш, Чадда нималар бўляпти ўзи? Биродаркушликнинг боиси нимада, деган савол туғилиши табиий.

Маълумки, 1960 йилнинг августида Чад республикаси мустақилликка эришган эди. Африка қитъасида мустамлакачилик қўрғони таг-замиридан зил кетиб, ёш давлатларнинг бирин-кетин мустақилликка эришуви Африка бойликларини зулукдек сўриб ётган Ғарб монополияларига маъқул келмади, албатта. Империалистик доиралар текин фойда манбаларидаги ўз мавқеларини қайта тиклаш мақсадида ҳеч нарсадан қайтмадилар. Мустамлакачилар турли қабила ва элатларни бир-бирига гиж-гижладилар, диний жамоалар ўртасига адоват уруғи сочдилар, раҳбар арбобларга суиқасд, давлатларга қарши фитна уюштирдилар, мустақил давлатларнинг ички ишларига қўпол равишда аралаша бошладилар. Бугун Чад республикасида давом этаётган қонли уруш ана шу аралашувнинг оқибатидир.

Чаднинг 4 миллиондан сал ошиқ бўлган аҳолиси 20 хил элат ва қабилалардан ташкил топган. Империалистик доиралар чадликларнинг турли эътиқодга мансублиги ва улар ўртасида социал тафовутлар мавжудлигидан ўз мақсадлари йўлида фойдаланишга бир неча бор уриниб кўрдилар. Ниҳоят, улар Африка мамлакатларида жосуслик билан шуғулланаётган махсус хизмат ходимлари ёрдамида Чад республикасидаги қабилалар ва диний жамоалар ўртасида низо чиқаришга муваффақ бўлдилар. Кейинчалик бу низо гражданлар урушига айланиб кетди.

1979 йилнинг ёзида Чаддаги биродаркушлик қирғинига чек қўйиш мақсадида Африка Бирлиги Ташкилотига аъзо бўлган мамлакатлар махсус кенгашга тўпландилар. Нигерия Федератив Республикасининг пойтахти Лагос шаҳрида ўтган ана шу кенгашда Чад Миллий бирлик ҳукумати тузилди. Чад республикаси Миллий озодлик фронти раҳбари Гукуни Уэддей ҳукумат бошлиғи қилиб сайланди. Мамлакат мудофаа министрлигига эса Хиссен Хабре тайинланди. Шу билан Чаддаги гражданлар урушига барҳам берилгандай бўлди.

Бироқ 1982 йилнинг ёзида мудофаа министри лавозимини эгаллаб турган Х. Хабре Ғарбнинг империалистик доиралари кўмагида Уэддейни ҳокимиятдан четлатиб, ўзини давлат бошлиғи деб эълон қилди. АҚШ, Англия ва Франция дарҳол Хабре ҳукуматини тан олганлигини маълум қилдилар. Бундан норози бўлган Миллий бирлик ҳукумати тарафдорлари Хабре режимига қарши бош кўтардилар. Шу тариқа Чадда яна шиддатли жанглар бошланди.

Даставвал Г. Уэддей бошлиқ Миллий бирлик ҳукумати қўшинлари Х. Хабре режими қўшинларини мамлакатдан суриб чиқардилар. Улар Судандан бошпана топишди. Лекин империалистлар ўз малайини ташлаб қўймадилар. Хабрега мадад учун Америка, Англия, Франция ва Исроил қурол-яроғлари, самолётлари кела бошлади. Судан, Миср ва Заир ҳам Хабренинг дарз кетган ҳарбий режимини сақлаб қолиш учун ёрдамга шошилдилар. Мазкур мамлакатларнинг пули, қуроли ва аскарлари кўмагида Хабре ўзини ўнглаб олди. Натижада миллий бирлик ҳукумати қўшинлари билан ҳарбий режимнинг ёлланма қўшинлари ўртасида жанглар кўлами янада кенгайди. Империалистлар Уэддей ҳукуматига Ливия ёрдам бераяпти, деган баҳона билан Чад ишларига қўпол равишда аралашмоқда. Айниқса, бир вақтлар бу ерда ҳукмронлик қилган француз собиқ мустамлакачиларининг Чад ички ишларига аралашуви жиддий ташвиш туғдирмоқда. Чунки бундай аралашув Чаднинггина эмас, Африкадаги бошқа давлатларнинг ҳам мустақиллигига таҳдид солмоқда. Чаддаги жанглар билан алоқадор бўлган давлатлар сафи борган сари кенгаймоқда. Бу яхшиликка олиб келиши амри маҳол. Аксинча, Чад танасига туташган гулханни баттар аланга олдириши мумкин. Зеро, бу регионда ҳозир шундай вазият вужудга келдики, вақтида олди олинмаса, Чадни қамраган оловнинг теварак атрофга ўтиб кетмаслигига ҳеч ким кафолат беролмайди! Ҳолбуки, африкаликлар ўз муаммоларини четдан аралашувсиз ҳам оқилона ва одил ҳал этишлари мумкин.

Бунга шубҳа йўқ!

Ф. ШОҲИСМОИЛОВ

ТЕРРОРЧИЛАР УЧУН ЙЎЛ КЎРСАТГИЧ

Америкалик журналист Жеймс Уол 1984 йил ёзда Лос-Анжелосда ўтказиладиган XXIII Олимпия ўйинлари пайтида спортчиларнинг хавфсизлиги қандай таъминланади, деган савол билан Олимпия ўйинлари вақтида хавфсизликни таъминлаш ташкилотининг хизматчиси Жон Миллерга мурожаат қилди.

—Аввало шуни айтиб ўтиш керакки, Америка террорчилар учун мисоли бир жаннат. Террорчилар ўзларига керак бўлган ахборотни икки ҳисса қилиб бир зумда қўлга киритадилар. Шубҳалансангиз эртага маҳаллий Олимпия ташкилий комитетига келинг, мен сизга буни исботлаб бераман.

Эртасига улар ҳеч қандай ҳужжат кўрсатмасдан ташкилий комитетга киришди ва бир тўда муфассал ахборот олишди. Комитет биносидан чиқаётганда Жон Миллер журналистга у ердан ўғирлаб чиққан «Ҳамма беллашувларга бепул билет»ни мақтанчоқлик билан кўрсатди.

—Бизки бу нарсаларни қўлга киритдикми, демак, террорчилар буни хамирдан қил суғургандай осонгина бажарадилар. Ҳозир шаҳарда ҳаракат қилаётган безорилар гуруҳини назорат қилишга маҳаллий полициянинг мутлақо кучи етмайди. Олимпия ўйинлари бўлаётган пайтда ҳар томондан минглаб текинхўр ишқибозлар келадилар.

Спортчиларни жойлаштириш мўлжалланган университет шаҳарчасини айланиб юришар экан, Жон Миллер шу ерда жойлашган ядро реакторини ва бир талай подъезларни, дарвозаларни, ер ости йўлларини кўрсатишни унутмади. Унинг айтишича, безорилар группаси шу яқин ўртадан ижарага уй олиб, у ердан ядро реакторини мўлжаллаб гранатамётларни ишга солиши мумкин, экан.

Журналист Олимпия ўйинлари ўтказилиши мўлжалланган қайси бир ерни айланмасин, Жон Миллер унга террорчилар ҳаракат қилиши мумкин бўлган жойларни кўрсатди.

Журналист Жеймс Уол истадими-йўқми, бундан қатъи назар, сафари давомида XXIII Олимпия ўйинларига террорчилар учун жуда бой «йўл кўрсатгич» тўплади.

Болгария Халқ Республикасининг денгиз ёқасидаги «Албена», «Қуёш соҳили», «Олтин қум», «Дўстлик» каби курортларига ҳар йили олти миллионга яқин чет эл туристлари келиб кетишади.

Суратда: «Олтин қум» дам олиш зонасидаги миллий услубда қурилган ресторан.

Ангел АНГЕЛОВ фотоси
София-Пресс агентлиги

ҚЎҒИРЧОҚ ПЬЕСА МУҲОКАМАСИ

Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги Театрлар бошқармаси репертуар-редакцион коллегиясида андижонлик драматург Заҳириддин Муҳиддиновнинг «Ринг» қўғирчоқ пьесаси муҳокамаси бўлди.

Муҳокамада репертуар-редакцион коллегияси аъзолари Ёздон Худойқулов, Тўра Мирзо, Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театри драматургия лабораториясининг мудири, драматург Машраб Бобоев, Андижон область «Лола» қўғирчоқ театрининг бош режиссёри Носир Маматов, драматург Шароф Бошбеков ва бошқалар сўзга чиқиб, пьесанинг ютуқ ва камчиликлари тўғрисида гапирдилар.

Репертуар- редакцион коллегиянинг қарорига мувофиқ кичкинтойларга бағишланган бу пьеса қабул қилиниб, Андижон область «Лола» ва Самарқанд область қўғирчоқ театрларига саҳналаштириш учун тавсия этилди.

ҚИСҚА САТРЛАРДА

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР Давлат кутубхонасида рус ёзувчиси Федор Гладковнинг 100 йиллигига бағишлаб кўргазма ташкил этилди. «Цемент», «Энергия», «Янги ер», «Болалик ҳақида повесть» сингари кўплаб асарлари кўргазмадан ўрин олган. Ф. Гладков ҳақидаги хотиралар, ҳаёти ҳақида ҳикоя қилувчи турли газета-журнал материаллари, фотосуратлар ҳамда Л. Ульрих, А. Воложенин, К. Евгафоров, Б. Брайнина каби олимларнинг ёзувчи ижоди ва фаолиятига бағишланган илмий асарлари ўқувчиларда катта қизиқиш уйғотмоқда.

* * *

«Революция куйчиси» деб номланган иккинчи кўргазма машҳур ўзбек кинорежиссёри, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, СССР халқ артисти Комил Ёрматовнинг 80 йиллигига бағишланган. Кўргазмада унинг ҳаёт йўли, маҳорат сирлари ҳақида ҳикоя қилувчи ўнлаб китоблар, жумладан, М. Алиевнинг «Комил Ёрматов», Ж. Тешабоевнинг «Устознинг бахти» каби китоблар ҳамда «Советский экран», «Искусство кино», «Кино» журналларида ёритилган ўнлаб материаллар бор. К. Ёрматовнинг актёрлик ва режиссёрлик фаолиятидан ҳикоя қилувчи фотолавҳалар ҳамда киносценарийлар ҳам кўргазмадан ўрин олган.

* * *

Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзида Тошкентнинг 2000 йиллик юбилейига қизғин ҳозирлик кўрилмоқда. Шу кунларда Союзнинг кўргазмалар залида пойтахтимизнинг революцияга қадар бўлган ҳамда социализм қурилиши йилларидаги жамолини акс эттирган кўргазма очилди. Шунингдек, кейинги йилларда қурилиши мўлжалланган архитектура иншоотларининг макетларини қўйиш ҳам мўлжалланмоқда.

* * *

Уч кундан сўнг Ўзбекистон ССР Рассомлар союзи ҳузуридаги кўргазмалар залида янги кўргазма очилади. Унда икки мусаввир, Юрий Иванович Зорькин, Александр Ефимович Вимернинг турли йилларда яратган суратлари намойиш этилади. Шунингдек наққош Р. Орифжонов ишлаган чинни буюмлари ҳам санъат ихлосмандларига кўрсатилади.

А. САИДОВ

ҲАЗИЛ МАҚОЛЛАР

Мушук ўлса, сичқон кўпаяди.

* * *

Мастга кўрпа тўшаб берсанг ҳам, барибир ерда ётади.

* * *

Ёғли паловнинг бўлмаса ҳам, яримта ароғинг бўлсин.

* * *

Дўст маст бўлиб ётиб қолганингда синалади.

* * *

Тоғ-тоғ билан учрашмайди,
Маст маст билан
ҳушёрхонада учрашади.

* * *

Итнинг тушига суяк киради.

* * *

Маст тепкисини маст кўтарар.

* * *

Эгилган бошга, албатта, аёл кишининг ўқлови тушади.

С. СИРОЖИДДИНОВ

Муҳаммад ПИРРИЕВ

ТИЛЛА

ОТАМ раҳматли серфарзанд ўтганлар. Беш ўғилу тўрт қиз. Каминангиз кенжатой. Отамиз боши ёстиққа етганида мен эндигина техникумни битириб, қўлига кўк диплом теккан, ўйинқароқ йигитча эдим. Кунларнинг бирида отам бизни сўратиб қолдилар. Келсам, опа-укаларим бир- иккитадан рўмолчани эзиб улгуришибди. Дадамнинг чуқур тортган нурсиз кўзларига боқдиму, юрагим «шиғ» этиб кетди. Хўрлигим келиб, томоғимга бир нарса тиқилди. Шу пайт акаларимдан бири мени туртди:

—Яқинроқ бориб, қулоқ ос, васиятлари бор...

Мен чўккалаганимча қулоғимни отамнинг қовжираган лабларига яқин келтирдим. У киши узуқ-юлуқ пичирладилар:

—Мендан рози бўл, ўғлим, бошингни иккита қилишга улгуролмадим, акаларингга васият қилдим, уйлантириб қўйишади, кўпам ўксинма...

Атрофдагилар уввос тортиб йиғлашганида ўзимга келиб, кўзимни очсам, отам бечора омонатини топшириб улгурибдилар.

Уч-тўрт кун жуда хомуш тортиб, паришонхотир бўлиб юрдим. Акаларим: «Кўпам хафа бўлаверма, дадамизнинг маъракалари ўтсин, бошингни икки қилиб қўямиз, ўзлари шундай васият қилганлар», дея кўнглимни кўтаришди.

Тунов кун Нодирага: «Шу бугун совчи юбораман», деб ваъда берган эдим. Ўша куни дала четидаги кўҳна тепалик ёнидан ўтаётган эдим, тупроққа қоришиб ётган бир нима «йилт» этгандай бўлди. Бундай қўлга олиб қарасам, сариқ чақа экан. «Оббо-о, ҳали уйланмасдан ўғилчалик ҳам бўлдикми-а? Онамлар, агар мунчоқ топсанг — қизлик, танга топсанг —ўғиллик бўласан, дегувчи эдилар. Ўғилча муборак бўлсин, Олтмишвой!» дедим ўзимча.

Дарвоқе, гап билан бўлиб сизларга ўзимни таништирмабман ҳам. Каминангизнинг исми-шарифлари Олтмишвой. Дадам олтмишга қадам қўйганларида дунёга келганим учун шундай аташган. Ўзим яқинда участка агрономлигига тайинланганман.

Тангани қўлга олиб, сатҳида қотиб қолган лойни бармоғим билан ишқаб ташладим. Бундай қарасам, ўзимизнинг росмана тангаларга ўхшамайди. Сатҳида аллакимнинг тасвири бор, ёзуви ҳам ҳозирги алифбега тўғри келмайди. Миямга лоп этиб бир фикр келди: «Тилла!»

Минг бир хаёл билан уйга шошилдим. «Акамларга кўрсатай-чи, агар тилла бўлса, тўйга қўшимча бўлар. Ёки ҳеч кимга кўрсатмай, тўйдан кейин Нодирахонга тилла тиш қўйдириб, бир хурсанд қилсаммикин? Йўқ, акамларга кўрсатмасам инсофдан бўлмайди, балки шунчаки сариқ чақадир».

Шундай қарор билан уйга кириб келдим. Акамлар мени кутиб ўтиришган экан, яна ўртага олишди. Ахири Нодирахон ҳақида қизариб-бўзариб сўз очдим. Эртагаёқ совчи юборадиган бўлишди. Суҳбатимиз охирида илжайиб ҳалиги тангани катта акамга узатдим. Танга қўлма-қўл бўлиб кетди. Ҳамма кўриб бўлгач, орага нохуш сукунат чўкди. Акамлар бирбирларига маъноли қараб олишди. Узоқ жимликдан сўнг, тангани биринчи бўлиб қўлига олган катта акам бирикки тамшаниб олди-да, ялинчоқ оҳангда гап бошлади.

— Энди, укажон, биттаси нима ҳам бўларди. Яна тўрт-бешта олиб кел, ахир буёғи тўйчилик, харажат катта бўлади.

—Нима олиб келай?

—Тилладан-да!

—Ахир мен уни йўлдан топиб олдим. Бошқа йўқ.

—Вой содда муғомбир-ей, қаёқдан ўргана қолдинг бунақа тулкиликни? Ҳаммасини тушуниб турибман, ўша куни отам қулоғингга бежиз пичирламаган экан. Бизни лақиллатмай қўя қол!

Акамнинг нимага шаъма қилаётганини энди тушундим. Гўё отамдан бир хумча тилла қолгану мен уни яшириб ўтирибман. Улар, оғайни бўлсанг меросни арра қиласан, йўқса бизлар сени уйлантирмаймиз, тўрт томонинг қибла, дея оёқ тираб олишди. Қани энди уларни «арра» қиладиган ҳеч вақо йўқлигига ишонтириб бўлса! Совчи юбормасликка ҳам келишиб олишди. Шунда менинг ҳам шумлигим тутиб, «тўй ўтсин, кейин хумчани «арра» қиламиз», дедим.

Шу кунларда акамлар тўй ташвишида оёғи куйган товуқдай зир югуриб юришибди. Тўй ўтаверсин-чи, бир гап бўлар...

Эдуард ДВОРКИН

ТРАМВАЙ

ТРОФИМ Шилов лотерея билетларини текширарди. У шошилмай, бирин-кетин билетларни олиб, рақамларни диққат билан кўздан кечирар, кераксиз қоғозга айланган билетларни эса хўрсиниб-хўрсиниб кулдонга ташлар эди.

«Ақалли бир сўм чиқса ҳам майли эди-я», деган хаёл билан у охирги лотерияни олди.

Омадни қаранг! Серияси ҳам, билет номери ҳам жадвалга тўппа-тўғри. Ютуқлар жадвалида «Трамвай» деган ёзувга кўзи тушди. Ҳайрон бўлган Трофим кўзойнагини яхшилаб артиб, яна жадвалга қаради, лекин ўша-ўша: трамвай!

—Татьяна! Биз трамвай ютдик! —деб қичқирди у хотинига.

—Трамвай?! — Ошхонадан хотинининг ҳайратли овози эшитилди. — Трамвайни бошимга ураманми?! Бориб пулини олиб кела қол.

—Бу ютуқнинг пули берилмайди, трамвай паркига мурожаат қилинг, — деб тушунтиришди омонат кассадагилар.

—Табриклайман, ютуғингизни олишингиз мумкин,— деди парк директори ва Трофимни яп-янги қизил вагон олдига бошлаб борди.

—Мен трамвай ҳайдашни билмайман-ку, — деди ҳайрат билан Шилов.

— Ҳечқиси йўқ, бизда трамвай ҳайдовчилар курси бор. Стипендияси ҳам тузук, —деб тушунтирди директор.

—Нима, энди ишдан бўшашим керакми? —жаҳл билан бақирди Трофим.

—Ўзингиз биласиз.. Лекин масалани тезроқ ҳал қилинг, трамвайингиз бизга халақит беряпти, — деди директор.

«Майли», — деб ўйлади уйқуси қочиб кетган Трофим, —вақтинча лабораториядан бўшайман, курсни тугатгач, яна ўз ишимга қайтиб келаман».

Курсда яхши ўқиб, янги касбни ўрганиб олди.

Қуёш чарақлаб турган якшанба куни эрталаб у хотини Татьянани янги трамвайга ўтқазиб, шаҳарга олиб чиқди. У трамвай йўлларининг у бошидан бу бошига бориб кела бошлади. Вагоннинг очиқ деразаларидан илиқ шабада кириб турар, Татьянанинг лабидан кулгу аримасди. Трофим ҳам ўзида йўқ хурсанд.

Лекин қизиқ... Бекатдаги одамлар Трофим трамвайни тўхтатмай ўтиб кетса, уни ҳар хил сўзлар билан ҳақорат қилишади, ҳатто муштларини кўрсатиб дўқ уришади. Бу нима деган гап ўзи?

«Мен уларни ташишга мажбур эмасман-ку! Лекин, бир томондан, трамвай бўмбўш бўлса, одамларга ёрдам бериш, яхшилик қилиш ҳам керак-ку», деб ўйлади Трофим йўлга диққат билан қараб борар экан.

Бекатлардан бирида у трамвайнинг эшигини очди, шу заҳотиёқ вагон одамлар билан тирбанд бўлди.

Татьяна трамвайдан зўрға тушиб улгурди. Трофим ярим тунгача ўзининг шахсий трамвайида одам ташиди.

Жуда чарчаган бўлишига қарамай, юзидан хурсандлиги акс этиб турган Трофим охирги йўловчи билан хайрлашди-да, вагонни уйининг олдига қўйиб, дам олгани кириб кетди. Эрталаб соат олтида яна трамвайига ўтирди. Ахир одамлар вақтида ишига етиб бориши учун ёрдам бериш керак-да.

Қорача юзларига гирди кенг кепкаси ярашиб турган бир киши вагонни диққат билан кузатиб, у ер-бу ерини туртиб кўрар экан, деди:

—Сенинг трамвайингми?

Трофим тасдиқ маъносида калласини қимирлатиб қўйди.

—Биродар, сотмайсанми-а?

—Сен нима қиласан буни? —деди ҳайратланиб Шилов.

—Тоққа олиб кетаман, ҳайдаб юраман. Ҳеч кимда трамвай йўқ, ёлғиз менинг трамвайим бўлади, — деди ҳалиги одам.

Трофим кулиб юборди.

—Буни ҳайдаш учун пўлат из керак, электр сими керак!

—Мен из ҳам, сим ҳам сотиб оламан, — деди ишонч билан тоғлик.

Трофим бўлмайди, дегандек калласини чайқаб, вагон кабинасига кириб кетди...

Ойнинг охирида Шиловга электр учун ҳисоб қоғози келди. Трофим қоғозга қаради-ю, кўзларига ишонмади. У бундай рақамларни умрида биринчи бор кўриши эди.

У югуриб чиқди-ю, трамвайнинг дўғасини симдан олиб қўйди. Шу маҳал қаердандир қорачадан келган ҳалиги қирғийбурун одам пайдо бўлди.

—Кел, биродар, сота қол!

Шилов қўлини ҳорғин силкитди-да, «Эрталаб гаплашимиз», деб уйига кириб кетди.

Эрталаб эса уйига трамвай паркининг директори келди.

—Нега биз томонларга бормай қўйдинг? — чой ичаётиб сўради директор.— Сенга маош ёзганмиз. Йўловчиларга яхши хизмат қилганинг учун номингга кўплаб ташаккурномалар келган. Дурустгина мукофот ҳам ажратганмиз.

—Раҳмат, — дея миннатдорчилик билдирди Трофим.

—Трамвайингга номер берамиз, касса ўрнатамиз, сенга эса махсус кийим берамиз. Маошимиз қанақалигини ўзинг биласан, аввалги ишингдагидан анча кўп. Бизга келавер! Электр қоғозингни эса менга бер, ўзим ҳал қиламан. Чой учун раҳмат. Хўш, борасанми? —деб сўради директор шапкасини кия туриб. — Биламан, борасан!

Улар эркакчасига маҳкам қўл қисишиб хайрлашдилар.

Трофим Шилов мамнун кулиб, деразадан қаради. Ташқарида шивалаб кузги ёмғир ёғарди. Кеча-кундуз Трофимнинг подъезди олдида ўралашиб юрган тоғлик қирғийбурун секин-аста кетиб борарди. Ҳадемай у кўздан ғойиб бўлди...

Д. МАВЛОНБЕКОВА таржимаси

МИТТИ МАСАЛЛАР

ВИЖДОН ВА ЖИҒИЛДОН

— Инсофинг борми? —деди Виждон Жиғилдонга.

— Нафсим бор, холос! —деди тиржайиб Жиғилдон.

КЎРШАПАЛАК

— Ҳамма қуёшга, ёруғликка интилади, сен эса фақат қоронғуликни ёқтирасан, бунинг боиси нима? — сўрашибди Кўршапалакдан.

—Ёруғликни кўролмайман! — деб жавоб берибди Кўршапалак.

ЧАЁННИНГ БОЛАСИ — ЧАЁН

— Ёрдам беринг, чўкяпман! — деди сув ўртасидаги Чаён уввос солиб.

— Баттар бўл, ота-боболаринг Тошбақага вафо қилмаган, сен бизга вафо қилармидинг!— деб жавоб беришди атрофдагилар.

АЙЁРЛИККА ҚАРШИ МАККОРЛИК

— Жон Қарғажон, биттагина қўшиқ айтиб бер, —деди Тулки дарахт шохида пишлоқ тишлаб турган Қарғага.

Қарға эса бошини сарак-сарак қилдию бўйнида осиғлик турган магнитофонни бураб қўйди.

М. ҲАЙДАРОВ

Андижон

ЭР, ХОТИН, УЙ ВА ФАРЗАНДЛАР

Боши еттинчи бетда

Жисмонийгина эмас, маънавий жиҳатдан ҳам лат еган Мастура опа иккинчи марта ҳаётга қайтаётганидан ҳаяжонда эди.

Ҳа, Мастура Хотамова 16 йилдан бери «Қизил тонг» тикув ишлаб чиқариш бирлашмасида илғор ишчи, бригадир.

—Ойимни ишга кузатган кунимиздаги шодлигимизни кўрсангиз эди, — эслайди Мавлуда, — ўшандан буён ҳар йили онам ишга тушган кун— 1 мартни байрам сифатида нишонлаймиз...

Мастура опа шу тариқа икки қизини вояга етказиб, турмушга чиқарди.

Тўнғичи Муҳаббат билан ўғли Қосимжон отанинг қўлида қолди. Собит Хотамов бошқа оила қуриб кетди. Муҳаббат, Қосимжон ҳам ота билан бирга.

Қосимжон уйланди, бир фарзанди бор. Бироқ қиз ҳам, ўғил ҳам ўз онасига бегона.

Орадан йиллар ўтди. Қосимжон Москвага ўқишга кетди. Она Қосимжоннинг хатини ҳам, ўзини ҳам кўрмади. Ўқишни битириб келганини эшитди. Илҳақ бўлди, ўғил келмади. Улар ниҳоят яна кўришдилар. Лекин... судда.

Йўқ, она ўғлидан нафақа талаб қилиб судга бермади, аксинча, ўғил ва қиз онаси ўтирган уйга даъвогарлар сифатида ота билан бирга судга боришди.

—Болам, бор экансизлар-ку, —деди она Куйбишев район халқ суди ҳовлисида жигарбандларига термулиб, —келиб турсанглар бўлмайдими?

Қосимжон ерга қаради, жавоб бермади, Муҳаббат эса «жавоб» берди:

—Менга сендақа она керакмас!

Онанинг қалбига яна найза санчилди, икки қўлтиғидаги таёқлар тутқичини қаттиқ сиққанича қотиб қолди. Фақат, шу топда негадир бешикда биғиллаб ётган Муҳаббат, кечалари ухламай унга нон билан бир чақмоқ қанд чайнаб сўрдирганлари, уни бағрига босиб, бедор тикилиб ўтирган дамлари кўз олдига келаверди...

Мастура опанинг собиқ турмуш ўртоғи Собит Хотамов узоқ йиллардан бери республика миқёсидаги идоралардан бирида енгил машина ҳайдаркан. Мен буни эшитиб, Мастура опага дедим:

—Балки мен бориб гаплашсам, инсофга келиб, даъводан воз кечарлар?

—Йўқ, — деди Мастура опа бироз ўйлангач, — кечмасалар керак. Қизим отасининг олдидан ноумид йиғлаб келганидаёқ бунга ишонч ҳосил қилганман.

Ҳа, Мастура опа ҳақ бўлиб чиқди. Собит ака «кечишни» хаёлига ҳам келтирмади. Аксинча, ҳужумга ўтди:

—Мени рози қилсин, 4 минг сўм берсин! Шикоят қиптими, энди пулини ҳам олмайман, уйнинг ярмини бўлиб оламан!

Мен бу масаланинг қонуний томонларини ойдинлаштириш учун Тошкент шаҳар суди раисининг гражданлик ишлари бўйича ўринбосари **Б. Эшонов** билан маслаҳатлашдим. Мана, у кишининг жавоби:

—Агар район ижроия комитети масъул ходимларидан комиссия тузилиб, улар С. Хотамовнинг 1969 йилдан буён яшаётган уйида унинг оиласи нормал яшаши учун шароитлар бор, санитария ҳолатларига жавоб беради, деб топиб, уни планли уй қаторига ўтказиб берса, С. Хотамов номидаги олдинги низоли уй М. Ҳотамованинг ихтиёрида қолдирилиши мумкин. Чунки бир одамнинг номида иккита планли уй бўлиши мумкин эмас...

Бу таклиф билан Куйбишев район ижроия комитетига мурожаат қилдим. Улар менга бошқа бир нарсани «кашф» этиб беришди. Ободонлаштириш бўлими бошлиғи вазифасини бажарувчи В. Г. Чернявскийнинг жавоби: «Гражданин Ҳотамов С. ҳақиқатан ҳам Ширин кўчасидаги 119-уйнинг эгаси бўлиб, бу уйни 1969 йил 4 мартда олди-сотди шартномаси билан сотиб олган ва нотариал контора орқали расмийлаштирган. Уй 5 хонадан иборат, 25 квадрат метри планли, 60, 70 квадрат метри ўзбошимчалик билан қурилган, умумий ер майдони 440 квадрат метр, олти киши рўйхатдан ўтказилган.

Қаранг-а, С. Хотамовнинг ҳовлиси қонуний экан-ку! Оталик меҳри, инсоф, диёнат қаёқда қолди? Ўз ниятини амалга ошириш учун қалбаки йўллар билан ҳозир яшаётган планли уйини «плансиз» деб кўрсатишга уринганида жиндек уялмадимикин?

Собит Хотамов билан суҳбатимизда у сира ўтмишини эслагиси келмасди. Бироқ, одамийликнинг, меҳр-оқибатнинг қоғозга битилмаган қонунлари ҳам борки, улар билан ҳисоблашмаслик мумкин эмас! У — виждон, орият, андиша ва падар аталмиш улуғ ном олдидаги бурч ва мажбурият!

Холисона ўйлаб қарасак, Мастура опа азоб-уқубатларга гирифтор бўлиб, фарзандларини ўстириб, вояга етказибди, тақдир зарбаси билан икки оёқдан ажралибди. Лекин умидсизликка тушмабди, иродаси кучли экан, яхши одамлар ёрдамида ўзини тиклаб олибди!

Ростовлик, етти ёт бегона эр-хотин инженерларни эслайлик: ҳар оқшом ишдан қайтгач, Мастура опага ясама оёқ кийдириб, ҳовлида икки қўлтиғидан суяб, юришни машқ қилдиришди ва... юргизишди! Худди ана шундай меҳрибон одамлар уни ишга жойлаштиришди — Мастура опа коллективда қайта туғилгандек бўлди.

Ҳозир Мастура опа ҳаётидан заррача нолимайди, коллектив олдида қадр- қиммати, ҳурмат-эътибори жойида. Илғор ишчи, бригадир, рўзғори бут, дастурхони тўкин. Бировга зориқадиган жойи йўқ.

Фақат эри ва икки фарзанди томонидан нафсонияти, оналик туйғуси поймол этилди. Юз ўгирганлари майли-я, шунча йилги умри зое кетгани устига, энди жой талашиб, судма-суд юришга мажбур қилишди. Ниҳоят, Мастура опанинг сабр косаси тўлди, боши берк кўчага кириб қолгач, редакцияга ёрдам сўраб мурожаат қилди. Эл олдида юрагини бўшатгиси келди.

Унинг икки фарзанди Муҳаббат ва Қосимжон эса онани тан олишмайди. Нега? Уларга шу саволни бердик, лекин тайинли, ишонарли жавоб ололмадик. Отанинг қўлида ҳозиргача бирга яшаётган, медицина ҳамшираси бўлиб ишлаётган Муҳаббат ҳам, Тошкент олий ўқув юртларидан бирининг ассистенти Қосимжон ҳам беш чақирим нарида яшайдиган ногирон онани йилига бир марта, лоақал байрам кунлари бир йўқлаб қўймайдилар. Она эса... уларни кўргиси келади, ҳамон интизор...

Уй масаласига қайтайлик. Редакция аралашувидан сўнг С. Хотамовнинг ҳозир яшаётган уйи планли экани фош этилгач, Куйбишев район халқ суди адолатли қарор чиқарди.

ҚАРОР

... Суд томонларни эшитиб,иш материаллари билан танишиб чиққач, ариза асосли ва у қондирилиши, керак, деб ҳисоблайди. Аниқланишича, томонлар 1949 йилдан никоҳда бўлишган, биргаликда яшаётганларида Миробидов кўчасидаги 55-уйни қуришган. Бу уй эр-хотиннинг умумий мулки ҳисобланади.

ЎзССР Никоҳ ва оила тўғрисидаги кодексининг 27-моддасига биноан эр-хотин ажрашгандан сўнг мол-мулкни бўлиш учун уч йил муддат белгиланган. Суд аниқлашича, эр-хотин ўртасидаги никоҳ 1967 йилда бекор қилинган. Шу вақтдан бошлаб уч йилгача жавоб берувчи (С. Хотамов-ред.) мол-мулк тўғрисида даъво қилмаган...

...суд қарор қилади:

М. Хотамова талаби қондирилсин.

Миробидов кўчасидаги 55-уй 1931 йилда туғилган Ҳотамова Мастуранинг эгалик ҳуқуқида деб ҳисоблансин.

РЕДАКЦИЯДАН

ИНСОН аввало онги, ақли билан борлиқдаги бошқа мавжудотлардан фарқ қилади. Қолаверса, меҳр-оқибат, ҳурмат, виждон, диёнат тушунчалари ҳам фақат инсонларга хос.

Одамлардаги худди мана шу фазилатлар Мастура Ҳотамовани қайта ҳаётга қайтарди. Бироқ, афсуски, бошқа бир одамлардаги меҳр-оқибат ўрнини эгаллаган инсофсизлик, диёнатсизлик уни мажруҳ қилиб қўйди. Ҳам жисмоний, ҳам маънавий.

Собит Хотамовнинг қандайдир йўллар билан судгача «плансиз» бўлиб етиб борган ҳозир яшаётган уйининг планли экани ошкор бўлгач, у энди истаса-истамаса нариги уй қўлидан кетганлигини тушунди шекилли, буёғига бекорга элга шарманда бўлмасликни ўйлаб, редакцияга «табва-тазару» қилиб келди: «Илтимос, мени газетага ёзмасанглар, яқинда пенсияга чиқадиган одамман, ҳаётимнинг қолганини осойишта ўтказмоқчиман. Майли, уйни мен судсиз, хотинимнинг номига ўтказиб бераман».

Биз ишондик. Бундай тақдирда мақолани эълон қилмасликка ваъда бердик.

Лекин... С. Хотамов ваъдасини бажариш ўрнига уйнинг ярмига даъвогар бўлиб судгача борди, ярмини бўлиб берасанлар, деб оёғини тираб олди...

Ҳаётда яхши одамлар кўп. Афсуски, гулзордаги алафдек «яхши эмас»лар ҳам учраб туради. Яхшиликни ёмондан ўрган, дейишади. Бу —ёмон одам қилган ишни қилмагин дегандек гап. Шу нуқтаи назардан юқоридаги воқеа айримларга ибрат бўлар, деган ниятдамиз...

Кавсар ТУРДИЕВА

ҚУШ БЎЛИБ УЧГАН ОНА

Она ва учта ўғил
Яшаркан бир шаҳарда,
Она юмуш билан банд
Эртаю кеч, саҳарда.
Уч навқирон ўғиллар
Ҳар кун ярим кечада
Чангга ботиб келишар
Ўйнаб-ўйнаб кўчада.
Сўнг онаси уларни
Эртак айтиб аллалар.
Шундай эркин яшаркан,
Ғусса билмай болалар.
Лекин доим шундай-ку,
Кутилмаган фурсатда,
Қайғу келар, ғам келар
Чақиндайин, тўсатдан.
Бу уйга ҳам шундай тез
Кириб келибди қайғу,
Онани бетоб қилиб
Ётқизиб қўйибди у.
— Ўғлим! — дейди онаси
Тўнғичига мўлтираб, —
Сув келтиргин, жон болам,
Бир челакни тўлдириб.
— Олиб келсин эркангиз
Кирардингиз сўзига,
Энди ҳамма ишларни
Айтаверинг ўзига.
Шу пайт ўртанча ўғил
Мағрур кирар хонага:
— Нима дейсиз? — ҳовлиқиб
Юзланади онага.
— Чақиргандим, бир чўмич
Сув келтиргин, жон болам,
Она қарар энтикиб,
Чанқоқ босилса зора.
— Нима бўлса доим мен,
Йўқми, ахир, бошқалар?
Онанинг кўзларида
Умид сўнар, ёш қолар.
— Кенжатойим, жон болам!—
У ялиниб сўнгги бор. —
Бир қултум сув келтиргин,
Сув,—деб зорланар такрор.
Кенжа ўғил эшитмас,
Ўйин билан овора,
Она сувсаб ётади,
Титраб-қақшаб бечора.
Жуда муҳтож бўлганда
Инсон оддий меҳрга,
Кутар экан мўъжиза,
Ишонаркан сеҳрга.
— Эҳ,—ўйлабди онаси,—
Бўлса эди қанотим,
Денгиз томон учардим
Ҳеч қолмади саботим.
Шу заҳот денг, мўъжиза
Содир бўлди бир онда,
Она қушга айланиб
Чарх урибди осмонда.
Буни кўриб фарзандлар
Ишонмасди кўзига.
Анқайганча қолибди
Келолмасдан ўзига.
Қўлларидан тушибди
Ерга коптоқ ва чиллак,
Оналари кетяпти
Уни қайтариш керак.
Югураркан болалар
Қуш ортидан силкиб қўл,
— Кетманг, — дерлар, — ойижон,
Ахир, у ёқ чексиз кўл!
— Энди сизга, — дебди қуш, —
Иш қилинг, деб айтмайман.
Сув керакмас, қушман мен,
Ёнингизга қайтмайман.
Сув тўлдириб учраган
Кўл, ариқ, булоқлардан,
Югуришар болалар
Чағир тош, сўқмоқлардан.
— Ойижон, мана сув, сув!
Оёқлари қонталаш.
Бу қандай кун, не қайғу
Кўз ёш билан аралаш.
— Ойи, мана сув, фақат
Қайтаман, деб айтингиз.
Гуноҳкормиз, онасиз
Яшолмаймиз, қайтинг сиз.
— Йўқ, болалар! — дебди қуш, —
Денгиз томон учаман.
Қайтолмайман, сувни ҳам
Тўйиб-тўйиб ичаман.
Кунлар ўтар, болалар
Челакларин тўлдириб,
Кутмоқдалар онасин
Кўл бўйида ўлтириб.
Юрарканлар бир умр
Соғиниб ҳам ичикиб.
Ақл кирди уларга
Анчагина кечикиб.
Бу бир эртак, майлига
Қолсин хаёл, туш бўлиб,
Аммо ҳеч бир оналар
Учмасинлар қуш бўлиб.

Дилором ТОЖИЕВА

БОҒИМДА

Живир-живир қушчалар
Учиб ўйнар боғимда.
Қанот ёйди гул баҳор,
Гул тўла қучоғимда.
Қушлар, қушлар, қушларжон,
Эркин-эркин учингиз.
Ажралмас дўст бўлайлик,
Яшил боққа тушингиз.
Қийнамайман сизларни
Яшаймиз ўртоқ бўлиб.
Гул боғимда тонг маҳал
Сайрангиз завққа тўлиб.

* * *

Бувимларни жон-дилдан
Жуда яхши кўраман.
Ҳар кун қайтганда дарсдан
Аввал салом бераман.
Истаклари: катта бўлгин
Шунқорим, эркатойим.
Чеҳрам гул-гул яшнайди
Мамнун бўлсалар доим.
Дерлар: —Одобли бўлсанг,
Юзим ёруғ эл аро.
Салом — одобнинг боши,
Унутмагин, аввало!

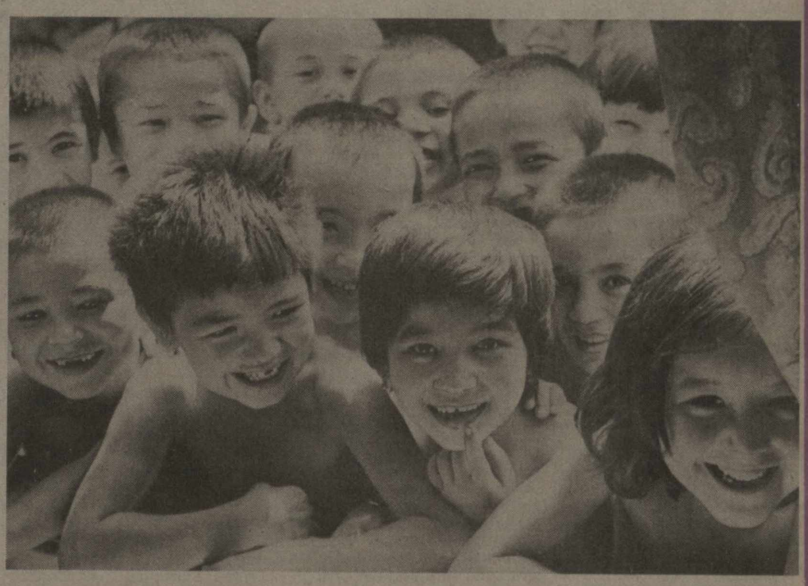

БАХТЛИ БОЛАЛИК

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ
Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент—700029, Ленин кўчаси 41.
ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь—33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза —32-55-78; санъат—32-56-48; сатира ва юмор —32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Р-03045. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси Тошкент шаҳри. Индекс 64593 Б. 3247. 11 12 13 14 15 16 17.